

Socioekonomické a humanitní studie

Studies of Socio-Economics and Humanities

2/2012 Volume 2

EDITORIAL

PAVEL MERTLÍK	80
Specifické dopady finanční krize Particular Effects of Financial Crisis	

STATĚ / ARTICLES

GALINA AZARENKOVA, ELENA GOLOVKO	81
Finanční stabilita ukrajinských bank: analýza a perspektivy / Financial Stability of Ukrainian Banks: Analysis and Prospects	

TOMÁŠ PILAŘ	91
Fiskální stimulační opatření zemí eurozóny: odpověď na ekonomickou krizi Fiscal Stimulus Measures in the Eurozone Countries: Response to Economic Crisis	

IVANA REŽNÁ	99
Stabilizační opatření vybraných evropských zemí jako reakce na finanční krizi Stabilization Measures in Selected European Countries as a Response to the Financial Crisis	

INNA SHKOLNIK, TETYANA KUBAKH	108
Kapitálový trh: dopady na finanční bezpečnost země (v případě Ukrajiny) Capital Market: Effects for the Financial Security of a Country (The Case of Ukraine)	

OLENA BORYSIVNA ZHYHOR, TETYANA MYKOLAIVNA KUTSENKO	114
Hlavní tendence inovativního rozvoje ukrajinské ekonomiky The Main Tendencies of Innovative Development of Ukrainian Economy	

SERHII LYEONOV, DMITRO VEREMCHUK	122
Ocenění míry sblížení nepřímého zdanění na Ukrajině a v členských zemích Evropské unie Assessment of Proximity Indirect Taxation in Ukraine and the Member States of the European Union	

JANA MARKOVÁ	132
Reforma mezinárodního měnového fondu je dlouhodobý proces Reforming of the International Monetary Fund Is a Long Term Process	

RÓBERT JÁGER	142
Právna úprava poskytovania pomoci, tým, ktorí na to boli odkázaní, v období kapitalizmu Legislation of a Provision of Assistance to those Who Were Dependent on It in the Period of Capitalism	

AKTUÁLNÍ TÉMA / CURRENT TOPIC

EILA JERONEN & JUHA JERONEN	152
Outdoor Education in Finland	

EDITORIAL

Pavel Mertlík

SPECIFICKÉ DOPADY FINANČNÍ KRIZE

Finanční krize a její makroekonomické důsledky jsou ekonomickou obcí široce diskutovány. Toto vydání *Socioekonomických a humanitních studií* se zaměřuje na několik specifických dopadů, které přinesla polehmannovská éra. Především zkoumá případ Ukrajiny – velké východoevropské země, která byla těžce zasažena negativním globálním finančním a ekonomickým vývojem posledních let. Ukrajina je významná evropská ekonomika s více než 45 miliony obyvatel a s velkým, bohužel však nevyužitým rozvojovým potenciálem. Případové studie účinků finanční krize a hospodářské recese na tuto důležitou zemi a její ekonomiku a finanční sektor jsou tudíž vysoce potřebné.

Stati věnované Ukrajině jsou doplněny několika studiemi s různorodým obsahem. Různé aspekty finanční krize jsou zkoumány dále v kontextu vývoje skupiny zemí západní Evropy zasažených krizí a recesí; další stat' se věnuje měnící se roli Mezinárodního měnového fondu během zvládnání krize. Jelikož však krize a recese nepředstavují celý vesmír, v němž žijeme, je toto vydání našeho časopisu doplněno statěmi s různorodými odlišnými tématy, jaké představuje např. outdoorová výuka. Tyto stat' upomínají na komplexitu našeho světa.

PARTICULAR EFFECTS OF FINANCIAL CRISIS

The financial crisis and its macroeconomic consequences have been at length discussed throughout the economics profession. This issue of Studies of Socio-Economics and Humanities focuses several particular effects the post-Lehman era had brought. First of all, it examines the case of Ukraine – a large East European country that had been hit hard by the negative global financial and economic developments of recent years. Ukraine is an important European economy with population exceeding 45 million and with great but, unfortunately, deeply underutilized growth opportunities. The case studies of effects of the financial crisis and economic recession on this important country, its economy and financial sector are therefore highly needed.

The Ukraine-related papers are complemented with several other studies of differentiated content. The crisis issues are examined further as concerns the developments in a group of West European countries significantly hit by the crisis and recession; another paper questions the changing role of the IMF within the crisis management. And, last but not least, as the crisis and recession don't represent the whole universe we live in, also papers on various different issues, like outdoor education, are added to remember us the complexity of our world.

doc. Ing. Pavel Mertlík, CSc.
rektor, Bankovní institut vysoká škola, a.s.

FINANČNÍ STABILITA UKRAJINSKÝCH BANK: ANALÝZA A PERSPEKTIVY

FINANCIAL STABILITY OF UKRAINIAN BANKS: ANALYSIS AND PROSPECTS

Galina Azarenkova, Elena Golovko

ABSTRAKT

Bankovní systém je důležitou součástí tržních mechanismů ekonomické regulace, je zásadní pro vytvoření a podporu úrovně důvěry ve společnosti jako předpoklad pro udržitelný rozvoj. V současné době se zvyšuje nestabilita národních ekonomik, což vede k národním bankovním krizím a globální finanční krizi. Pro Ukrajinu, která je integrována do mezinárodního společenství, je prvořadým úkolem vytvoření stabilního bankovního systému. Proto je vysoce důležitý vývoj nových a zdokonalování stávajících přístupů k zajištění stability bank.

Ekonomické zaměření hodnocení finanční stability bank by mělo být odrazem kvalitativních změn jeho rozvoje na základě porovnání banky, a to jak z hlediska různých časových intervalů, tak z hlediska zvoleného ukazatele definujícího hodnotící systém bankovní činnosti.

Autoři navrhuji vědecký a metodický přístup k hodnocení finanční stability banky, který také bere v úvahu kvalitativní vlastnosti a kvantitativní ukazatele banky přes použití neparametrických metod, které umožňují určit strukturální vliv jednotlivých složek vybraného souboru ukazatelů na stabilitu banky.

Klíčová slova:

banka, odhad, finanční stabilita, neparametrické metody, Wilcoxonův test

ABSTRACT

The banking system being an important component of the market mechanisms of economic regulation is crucial to the formation and support of the level of trust in society, as a prerequisite for sustainable development. Nowadays the instability of national economies increases, which leads to a national bank crisis and the global financial turmoil. For Ukraine, which integrates into the international community, the formation of a stable banking system is becoming a priority task. Therefore, the development of new approaches and improvement of existing ones to ensuring and assessing the stability of banks is important.

The economic focus of the bank's assessment of financial stability should be a reflection of the qualitative changes of its development, a means of comparison of the bank, both in terms of different time intervals, and chosen ones to define the indicator system assessment of banking activity.

The authors propose a scientific and methodical approach to assessing the financial stability of the bank, which also takes into account the qualitative features and quantitative indicators of the bank through the use of nonparametric methods, and it allows to determine the structural impact of the individual components of the selected system of indicators on the bank stability.

Keywords:

bank, estimation, financial stability, non-parametric methods, Wilcoxon's test

OVERVIEW OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Bank as an integral entity in a market economy, constantly operates under the influence of external and internal environmental factors. Thus, the influence of these factors varies as a result of market forces of running economic activities and competition from the side of other institutions that provide services in the financial market. The crisis phenomena which are a concomitant feature of imperfect business and regulatory mechanisms under market conditions also have a significant impact on the bank. That is why the issue on stable operating both a bank and banking system as a whole becomes important.

The banking system being an important constituent part of the market economy is crucial to forming and supporting a basic level of trust in society to the national currency unit and the state. During 2000-2007, the banking system of Ukraine had been developing rapidly, improved its quantitative and qualitative characteristics that increased the competitiveness of Ukrainian banks. The activities of banks in this period were characterized by improvement in assets quality, capital base, capacity, attraction of deposits, increased efficiency, which are a sign of the sufficient stability.

The year 2008 marked a watershed in the development of the banking system of Ukraine. If the first three quarters were a period of rapid growth and expansion, then the fourth quarter was the time of the collapse of the financial sector.

Before the crisis, the banking system of Ukraine had been developed rapidly. The number of operating banks had reached 184. During the year there was a strong increase of their assets. Ten largest banks controlled nearly half of all the assets. However, there was a trend to a sharp increase in lending, the liberalization of access to credit. The size of the deposit portfolio also showed a positive trend, rising by almost 30%. Along with this there was an active expansion of foreign capital into the banking sector of the country. The share of foreign banks in the structure of assets reached 50%. It was the banking sector that obtained 43% of foreign investments into the Ukrainian economy in 2008.

Since early September 2008 the macroeconomic situation in Ukraine has deteriorated. In the IV quarter the financial crisis of the country shook the economy and caused global changes in the Ukrainian economy structure. Sharp depreciation of UAH which for the last months of 2008 fell by 60% caused the catastrophic economic deterioration.

These factors broke the trust to the banking system and caused the outflow of deposits from banks. The liquidity of banks decreased because of reduced access to foreign exchange reserves. Taking into consideration the fact that most loans before the crisis had been issued in foreign currency, the devaluation of the UAH caused the decline of borrowers' payment ability. A number of banks faced the threat of default.

In this situation, the tendency to change the ownership structure and the active intervention of the NBU in fiscal policy took place. In 2009 the financial crisis continued. In 2010 Ukraine's economy started its gradual recovering from the crisis. A stable UAH exchange rate and the absence of mass bankruptcies of banks (there was a decision on the Elimination of only 13) became a positive background for the revival of the financial system a negative factor of the process that remained was the presence of significant number of problem loans and almost complete stagnation in lending. Assets of the banks were gradually increasing, growth in deposits was going on (most of them were deposited in national currency). Despite the improvement symptoms, the situation with the banking system is still complicated. The loss of 13.027 bln by the Ukrainian banks in 2010 could discover the problems with banking sector.

In 2011 in the Ukrainian banking market there were no new members. The number of banks licensed by the NBU to perform banking transactions remained unchanged. The Ukrainian banks continue to increase their assets. The currency of balance of the banking system during 2011 increased by more than 11.9% and as of 01.01.2012 it amounted \$ 1.054.3 billion UAH. During the same period, the loan portfolio increased by 9.3% (70.3 billion UAH) to 825.3 billion UAH as of 01.01.2012, the rates of increasing the banks' loan portfolios remained very restrained, indicating that maintaining a high degree of distrust of the latter to potential debtors, as well as uncertainty in the future economic growth of the country.

Maintaining the positive dynamics of increasing the volume of individuals' savings indicates the gradual revival of public confidence in the banks of Ukraine after the negative experience of cooperation in 2008-2009 with problem banks. The banking system of Ukraine in 2011, compared to 2010, reduced the balanced loss by 40% - up to 7.708 billion UAH. Key performance indicators of Ukrainian banks in 2011 are shown in Table 1¹:

1) Main indicators of banks in Ukraine: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

Table 1:
Main indicators of banks of Ukraine as of 01. 01. 2012

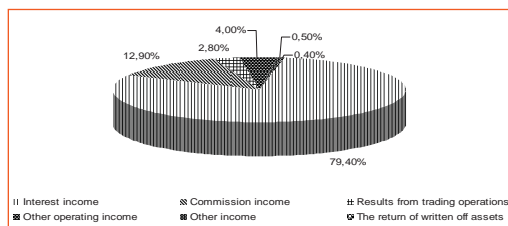
№	INDICATOR	
1.	Number of registered banks	198
2.	Banks excluded from the State register of banks from the beginning of year	0
3.	Number of banks under liquidation	21
4.	Number of banks with the NBU license for banking operations:	176
4.1	with foreign capital	53
4.1.1	with 100% of foreign capital	22
5.	The share of foreign capital in the authorized capital of banks, %	41.9
ASSETS		
I.	Assets of banks	1 054 280
	Total assets	1 211 540
1.	Cash and Bank Metals	27 008
2.	Funds in the National Bank of Ukraine	31 310
3.	Correspondent accounts with other banks	78 395
4.	Loans granted:	825 320
4.1	Corporate Business Loans	580 907
4.2	Loans to individuals	174 650
5.	Long-term loans:	426 430
5.1	Corporate Business long-term loans	290 348
6.	Overdue debt on loans	79 292
7.	Investments in securities	87 719
8.	Reserves for banks operations	157 907
	% reserve formation:	100.00
8.1	Reimbursement of possible losses on credit operations	118 941
LIABILITIES		
II.	Liabilities, total	1 054 280
1.	Equity capital:	155 487
1.1	registered share capital	171 865
1.2	share of capital in the liabilities	14.7
2.	Banks' liabilities:	898 793
2.1	funds of economic entities:	186 213
2.1.1	time deposits of economic entities	74 239
2.2	Individuals' funds:	306 205
2.2.1	time deposits of individuals	237 438

The revenue of Ukrainian banks in 2011 compared to 2010 increased by 4.3% and amounted 142.8 billion UAH. The expenses of banks of Ukraine for the period given increased by 0.4% amounted 150.5 billion UAH². The structure of revenues and expenses of the Ukrainian banks is given in Table 2, Figure 1, 2:

Table 2:
The structure of revenues and expenses of banks of Ukraine as of 01. 01. 2012

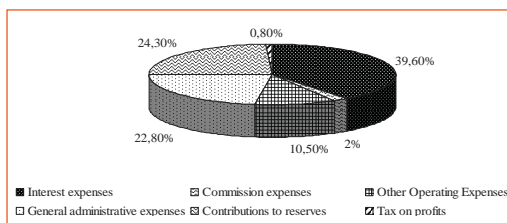
Indicators	Total amount (mln UA.)	%
Revenue	142 778	100.0
Interest income	113 352	79.4
Commission income	18 473	12.9
Results from trading operations	3 993	2.8
Other operating incomes	5 726	4.0
Other incomes	622	0.5
The return of assets written off	612	0.4
Expenses	150 486	100.0
Interest expenses	59 506	39.6
Commission expenses	3 072	2.0
Other operating expenses	15 861	10.5
General administrative expenses	34 327	22.8
Contributions to reserves	36 508	24.3
Tax on profits	1 212	0.8

Figure 1:
The structure of revenues of banks of Ukraine as of 01. 01. 2012

2) Revenues and expenses of banks of Ukraine in 2011: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84911&cat_id=58285

Figure 2:
The structure of expenses of banks of Ukraine as of 01.01.2012

1. ECONOMIC EVALUATION STANDARDS OF BANK ACTIVITIES IN UKRAINE

For the last period more and more central banks around the world pay much attention to financial stability and make it one of the strategic objectives of the activity.

An important factor for the development of the economy and banking sector is financial stability. A series of regional crises and the global crisis of 2007-2008 showed that today the main function of the central bank should be financial stability ensuring.

The National Bank of Ukraine (the NBU) is effectively working towards ensuring the country's financial stability. Particularly, in 2006 the financial stability indicators' publication according to the IMF methodology took place, during 2007-2009 quarterly monitoring of certain indicators of financial stability was conducted. In 2009 a working group of specialists in different departments of the National Bank was created to make the financial stability assessment system with bank of Ukraine. In early 2010 a pilot version of the report on financial stability was drawn up, and nowadays it operates.

General functioning and development of banks are under constant supervision, which, inter alia, in Ukraine is the National Bank of Ukraine. This work is carried out within the monitoring of a number of standards and indicators determined in accordance with the instructions on how to regulate banks activities in Ukraine, and in accordance with general practice methodology for calculating the indicators for the financial stability of depositary institutions. The dynamics of the values of economic standards of the system of the Ukrainian banks is shown in Table 3³.

Table 3: Dynamics of economic standards values of the system of banks of Ukraine in 2011

Ratio	As of				
	01.01	01.04	01.07	01.10	01.12
Ratio of minimum regulatory capital (thousand UAH)	160896945	159855646	171169755	174231220	173577562
Capital adequacy ratio / solvency (not less than 10%)	20.83	20.02	19.20	18.87	18.51
Ratio (percentage) ratio of regulatory capital to total assets (not less than 9%)	14.57	14.19	14.65	14.96	14.82
Immediate liquidity ratio (not less than 20 %)	58.80	57.33	54.30	52.68	58.43
Current liquidity ratio (not less than 40%)	77.33	79.66	73.02	67.46	73.33
Short-term liquidity (not less than 60%)	91.19	90.94	89.34	91.71	93.97
Maximum credit risk on counterparty (no more than 25%)	21.04	21.76	22.25	21.85	21.62
Ratio of large credit risks (no more than 8 times the size of regulatory capital)	161.20	173.82	148.37	160.31	163.52
Maximum credits guarantees and warranties issued to one insider (no more than 5%)	0.81	0.90	0.77	0.86	0.52
Ratio of the maximum aggregate amount of credits guarantees and warranties to insiders (no more than 30%)	2.25	2.38	2.36	2.34	2.38
Ratio of investment in securities individually for every institution (no more than 15%)	0.05	0.05	0.06	0.07	0.06
Ratio of total investment (up 60%)	3.35	3.60	3.42	3.27	3.29

3) Dynamics of values of economic regulations of the banking system in Ukraine, 2011: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800

Thus, the problem of ensuring the financial stability of banks is an important factor of crisis overcoming and the innovative development of the national economy. Banks should pay special attention to the ensuring of financial stability along with the formation of long-term industrial and structural policies that provide high and sustainable rates of economic growth.

In this connection there is a need to develop a system that would help assess the financial stability of banks. It will play a positive role in crisis-free development of the banking system and the sustainable development of the economy. The development of theory and analytical tools of qualitative and quantitative evaluation of the bank activity will allow the analysts to use the system of indicators to solve urgent problems, to consider non-traditional methods of banking activities, including outsourcing⁴. Therefore, assessing the financial stability of banks is quite significant and has its practical value.

2. PROBLEM OF CHOICE OF THE METHODS AND INDICATORS TO ASSESS THE FINANCIAL STABILITY WITH THE BANK

The importance of the issues related to assessing the financial stability of the Ukrainian banks, resulted in sustained attention of the scientific community. An important contribution to the solution of this issue has been made by many scientists. For appropriate analysis the following methods were offered:

- graphic display of both indicators of time series data and descriptive statistics of characteristics of these series^{5,6}
- graphic analysis of the financial stability of banks using the methods of analytic geometry^{7,8}
- application of econometric modelling^{9,10} etc.

In our opinion, the use of different methods for assessing the financial stability of banks is essential.

Possible variability of the analyzed indicators of financial stability of banks does not influence a single definition

of financial stability assessment of the bank, which requires some new approaches. An important issue is to find a generalized approach that can be applied both in terms of various indicators of financial stability, bank, and combined for a single assessment. That is the main goal of this work.

The development of tools for analyzing the stability and functioning of a bank and their combination let develop a methodical approach that would allow you to work out generalized criteria for assessment of the financial stability. Such an approach should be considered in accordance with the performance of banking activities that characterize the development of either an individual bank or a group of banks. At first glance, this system of indicators seems general, but in this case, it is necessary to take into account that not all indicators of a group of banks can be used to summarize the activities of an individual bank and vice versa. Thus, for the development of a methodological approach to assessment of the financial stability of a bank or a group of banks you had better take into consideration each indicator separately.

It is desirable, for example, the common bank indicators should be included into the indicators system of sustainable development of a separate bank. The effective estimation of the financial stability of a bank should be based on appropriate indicators.

As to the effective indicators system, which would give a generalized assessment of the bank stability, it is necessary to emphasize the following:

1) The evaluation of completeness of the business entity operation is a complicated task, which is largely determined by the possible generalization of the varieties of stable bank development and a plenty of indicators, which are used in carrying out such an analysis. Taking into account the fact that banking can be defined as a set of interrelated links of its main varieties, as one of the criteria for generalized estimation, we can choose the indicators that are interrelated. For example, if we consider the functioning of the bank as a whole, interrelated links of the main activities are resources attraction and their

- 4) PAVELKA, F. Outsourcing – A Tool for Increasing the Competitiveness of Czech Banks. *Studies of Socio-Economics and Humanities*, 2/2011, Vol. 1. 109 p.
- 5) ТРУНИН, П. В. Мониторинг финансовой стабильности в развивающихся экономиках (на примере России) / П. В. Трунин, М. В. Каменских. – М.: ИЭПП, 2007. – с. 58.
- 6) Черняк О. Методика вибіркових досліджень у банківській системі України / О. Черняк, А. Камінський // *Вісник НБУ*. – 2006. – № 8. – с. 16.
- 7) ПОДЧЕСОВА, В. Ю. Управління кредитним ризиком банку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В. Ю. Подчесова. – Суми: УАБС НБУ, 2009. – с. 11.
- 8) ХРИСТОФОРОВА, О. М. Кредитні потоки банків: теоретичне узагальнення, аналіз управління / О. М. Христофорова. – Харків: Константа, 2005. – с. 27.
- 9) АЗАРЕНКОВА, Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин / Г. М. Азаренкова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – с. 252.
- 10) EDISON, H. Do indicators of financial crises work? An evaluation of an early warning system. Board of Governors of the Federal Reserve / H. Edison. – System International Finance Discussion Paper. – 2000. – № 675. – Available at: www.frb.org

proper placement. That is, it would be possible to choose the dynamics of the amount of provided loans and attracted deposits as a complete system of analysis indicators to determine a generalized assessment of bank stability. The complement system must not take into account risks of credit and it must provide adequate volume of deposits. The corresponding values of risks include the amount of loans and borrowed resources. If considered separately the assessment of bank stability in terms of the above-mentioned risks, the system can also be defined as a complete one. As a complete system of indicators for the analysis of financial stability the bank can consider the structure of credits granted considering the necessary resources. In this case, it makes it possible to identify such indicators as: the volume of loans on real estate, the volume of long-term deposits, highly liquid assets and the volume of on-demand deposits, etc. Thus, as a complete system of indicators we mean a set of indicators that takes into account the most important aspects of bank activities considering their types and directions. Such a system of indicators can be replaced by another, more advanced, that proves the completeness of the chosen system of indicators, but fairly defines its various key aspects and shows the overall coherence of the complete system of indicators;

2) It is necessary to take into account the fact that the choice of indicators to assess the financial stability of banks should contribute to the quality of such an assessment, i.e., the chosen system of indicators, the assessment determined with their help, and the chosen directions of the impact on the bank should not deteriorate the mentioned development stability.

Considering the quality of assessment of bank stability, it should be noted that it is quite hard to define it under the terms of continuity of a stable development of the bank. This is due to the fact that the financial stability of any business entity can have variable trends during the whole period of existence of such a subject. The issue of quality assessment of sustainable development of the bank, the problem of implementing these methodical approach objectives is the ability to review a generalized assessment as a means of analysis of the stable operation of the bank.

Thus, the economic focus on assessing the financial stability of the bank should display qualitative changes in the bank development, a tool to compare the bank functioning, both from the aspects of different time intervals, and selected assessment of indicators of banking

activities. Assessing the financial stability of the bank should not only consider the generalized dynamics of each of the selected indicators of performance of banking activities, but also the dynamics of these indicators relative to each other.

The practicability of such a definition is linked to the concept of financial stability of the bank, according to which the main point in the consideration of the stability is the acceptable variation of the trend line of the chosen indicator over time, which determines the balanced state of the bank, and summarizes the quantitative values of such stability. Thus, a generalized value of the bank stable development under the terms of selected indicators system is an accepted mutual variation of such indicators over time.

Thus, the assessment of bank stability can not be defined as the average measure (which is emphasized, for example, by O. V. Halyts (O. V. Галиць)¹¹), because such an assessment should consider both the qualitative component of changes in the test indicator of banking activity, and quantitative one.

Proper assessment cannot be regarded as a value that is within certain limits (for example, the researches by Ukrainian scientists as: V. V. Glushchenko (B. B. Глущенко), M. M. Pereshibkin (M.M. Перешибкін), V. S. Serba (B. C. Серб) ¹², O. V. Krukmal' (O. B. Крукмаль)¹³ because such an assessment depends largely on the bank development conditions.

3. NONPARAMETRIC METHODS AS THE BASIS OF ANALYSIS OF ECONOMIC PROCESSES

Use of the methods of nonparametric statistics to assess the financial stability of the bank

To create a methodological approach to assess the bank financial stability is appropriate in usage of nonparametric methods of statistical analysis, which enable us to generalize the dynamics of the individual sets of data samples. Among these approaches a special attention should be paid to Wilcoxon's test, which allows you to analyze changes in the analyzed time-series data on the basis of grades and their total values between the corresponding values of the differences of the studied data sets, taken at the end of the module. The greater the value of a Wilcoxon's test, the more variety there is analyzed the data series, and vice versa - the smaller

- 11) ГАЛИЦЬ, О. В. Эффективность развития банковской системы Украины в условиях евроинтеграции: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 «Деньги, финансы и кредит» / О. В. Галиць. – Львов: ЛІБС УБС НБУ, 2008. – с. 15.
- 12) ГЛУЩЕНКО, В. В. Ліквідність, платоспроможність та фінансова безпека комерційного банку / В. В. Глущенко, М. М. Перешибкін, В. С. Серб. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. – с. 106.
- 13) КРУХМАЛЬ, О. В. Оцінка фінансової стійкості банків: інформаційне та методичне забезпечення: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Крукмаль. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – с. 13.

are the values of Wilcoxon's test, the more we can assume the mutual dynamics of the studied series¹⁴. That change of signs in the test data sets trends and is a sign of sustainable development, which appears in the values of the corresponding ranks for Wilcoxon's test, and their sum total determines the degree of stability in terms of sustainable development of the bank.

If we consider the absolute values of the analyzed data sets, using the Wilcoxon's test may give the opposite result. So let's get on the absolute values of the analyzed data sets to their relative performance. As such a measure is advisable to choose the rate of change of absolute values of the studied parameters. The need for such a transition is associated primarily with the stability of the bank and substantial consideration, which can be determined by the rate of change of the studied parameters.

We can assume that the definition of quality is the evaluation of financial stability of the bank which provides a preliminary analysis of the rate of change of the analyzed system of indicators (Figure 3)¹⁵.

The value of Wilcoxon's criterion allows analyzing the bank stability from the point of view of separate periods of its development. For example, for this purpose, it is possible to define the value of Wilcoxon's criterion in the cut of separate temporal intervals from the point of view of the chosen system of indicators of bank activity. So on Figure 4 (it is calculated from data^{16, 17, 18, 19, 20}), there is presented the dynamics of Wilcoxon's criterion on the basis of rates indexes of volume change of given credit and involved resources of Public company "Joint-stock bank of commerce Basis" in the section of separate years 2004-2010. Otherwise, on Figure 4 it is presented the estimation of financial stability of Public company "Joint-stock bank of commerce Basis" in a short-term period.

On the Figure 4 it is evidently that the estimation of financial stability of Public company "Joint-stock bank of Commerce Basis" is variable. Firstly, it is supervised a reduction of values of estimation if financial stability that can be indicative of increase of stability of its development and then the corresponding estimation's values increase that is an evidence of stability declining of researched bank. Explanation of such determination of financial sta-

Figure 3:
The rate of change of banking activity indicators (as a component of quality assessment of the financial stability of the bank)

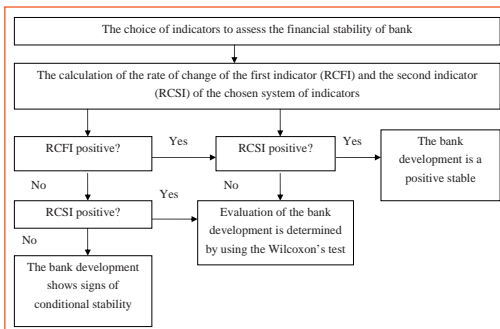
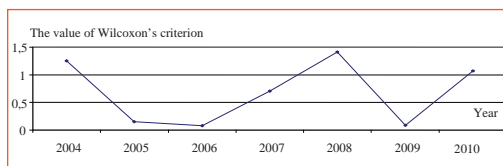

Figure 4:
Dynamics of Wilcoxon's criterion for determination of financial stability of public company "Joint-stock bank of commerce Basis" for 2004-2010

bility's estimation of Public company "Joint-stock bank of Commerce Basis" is that during 2004-2006 there were the years of general rising of banking in Ukraine. At the same time in 2007 from the point of view of analysis of "Joint-stock bank of Commerce Basis" there was a year of sweeping increase of volume of given credits and the substantial part of these in this period are consumer credits. Therefore, the estimation of banks' stability, because of increasing of credit risks, gets worse. The reduction of estimation (an increase in an absolute value) of financial bank stability is proceeding during 2008 and 2010, and it is connected both with the further increase of volumes of consumer credits and spreading of negative impact of global financial crisis on Ukrainian market.

14) General Theory of Statistics: Textbook / Т. В. Рябушкин, М. Р. Ефимова, И. М. Ипатова, Н. И. Яковлева. — М.: Финансы и статистика, 1981. — с. 212.
 15) ГОЛОВКО, О. Г. Фінансова стабільність розвитку банку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. Г. Головка. — Суми: УАБС НБУ, 2010. — с. 12.
 16) The structure of bank assets Ukraine (in the context of banks). [Electronic resource]. — Available at: www.bank.gov.ua. Финансовые результаты банков. Структура кредитно-инвестиционного портфеля. [Электронный ресурс]. — Available at: www.finance.ua
 17) Структура зобов'язань банків України (у розрізі банків). [Electronic resource]. — Available at: www.bank.gov.ua
 18) Financial results of banks. Deposits of individuals. [Electronic resource]. — Available at: www.finance.ua
 19) Financial results of banks. Deposits of individuals. [Electronic resource]. — Available at: www.finance.ua
 20) Financial results of banks. The structure of the credit-investment portfolio. [Electronic resource]. — Available at: www.finance.ua

Assessment of the bank's financial stability by using the Wilcoxon's test may be the basis for a comparative analysis of different banks. The application of this assessment is based on the fact that, firstly, the relative values of the indicators of banking activities are analyzed and, secondly, the value of the Wilcoxon's test itself is measured and the relative ones that gives an independent assessment.

So in Table 4 (calculated from data of ¹⁶⁻²⁰) the estimation of financial stability of row of banks (activity of which a long time was determined by belonging (at the place of registration and by location of head establishment) in the Kharkiv region) is given both in short term and in long term periods. From data of Table 4 it is seen that each of researched banks has its own dynamics of estimation of financial stability on the researched interval in the short-term period of calculation of such estimation.

It is obviously that each of researched banks has own strategy for the achievement of financial stability of their development. However, from the data of Table 4 it is evidently that majority of the researched banks have the worsening estimation of financial stability of development from the results of last years, therefore the questions of analysis of bank functioning and development and, in particular, estimation of its financial stability are extremely important.

From the data of Table 4 it is also evidently that an estimation of financial banks stability in a long-term period, calculated with the help of Wilcoxon's criterion on the corresponding data, differs from the estimations in the short-term period. Although, if analyze more attentively

the correlation of received estimations in short and long-term periods, it is able to note their correlation. I.e. if the estimation of financial bank stability in a short-term period was certain as stable realization of basic functions, then in a long-term period such estimation would be analogical compared with data for other bank. But the final received estimation, at least in a long-term period, is not the means of warning of the possible negative phenomena in bank activity. It is related that there are analyzed the considerable volumes of information and generalized estimation of financial bank stability and it is has to include the substantial numbers of indicators that interpret different aspects of banking activity.

Thus, the proposed approach to assessing the bank financial stability allows to analyze the effects of the various components of the banking business. It can be argued that qualitative assessment was obtained. At the same time such an estimation can be made, both from the aspect of different periods of operation and development of the bank and a set of possible indicators on the definition of a bank's activities over the same period of time.

4. METHODOLOGICAL APPROACH TO THE GENERALIZED EVALUATION OF THE FINANCIAL STABILITY OF THE BANK

The question remains open concerning the definition of a generalized estimation by using different indicators of financial stability of the bank. If such indicators are relatively few, their evaluation can be presented in a two or even three-dimensional space. Then the best estimation

Table 4:
Estimation of financial stability of researched banks in the short- and long-terms periods

Bank	Estimation of financial bank stability							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2004–2010
Public company "Joint-stock bank of commerce Basis"	1,255	0,156	0,078	0,706	1,412	0,089	1,0669	1,4982
Public Joint-stock company "Eastern Ukrainian Bank Grant"	0,392	1,098	0,235	0,941	0,392	0,8	1,3337	0,376
Public company «Golden Gate Bank»	0,392	1,176	0,235	0,001	0,627	0,889	0,3556	0,404
Public company «Megabank»	0,157	0,157	0,235	0,862	1,725	1,334	0,7113	1,203
Public company Bank «Mercury»	0,158	0,471	0,078	0,078	1,177	1,067	1,0669	0,744
Public company «Real Bank»	0,706	0,156	0,706	0,706	0,470	0,444	0,9780	1,248
Public company «Region-Bank»	0,156	1,255	0,471	0,156	0,156	0,08		0,8626

will be that one which has the smallest distance to the start, in this case, the two-dimensional or three-dimensional coordinates of the analyzed data space.

A generalized assessment of the bank financial stability is calculated as the Euclidean distance indicated by the points (according to the selected indicators system) in the multidimensional space of the studied indicators of banking activities by the beginning of the coordinate system of the analyzed data space, where each of the coordinate components of this point is determined by using the Wilcoxon's test:

$$UO = \sqrt{(kr1)^2 + (kr2)^2 + \dots + (krn)^2}, \quad (1)$$

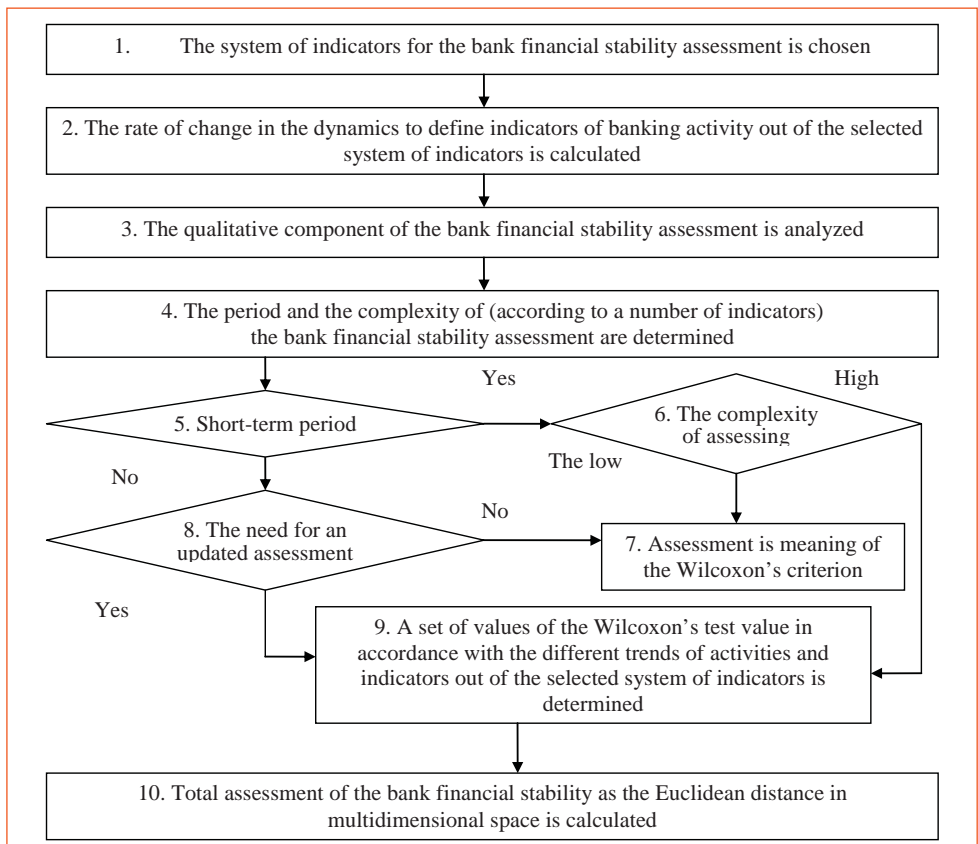
where UO – a generalized assessment of the financial

stability of the bank; $kr1, kr2, \dots, krn$ – Wilcoxon's test for individual assessment of bank financial stability of the in terms of chosen set of indicators concerning bank activities.

The general scheme of this approach on the definition of assessment of bank financial stability can be represented as in Figure 4²¹.

The proposed approach concerning estimation of the bank financial stability accounts various aspects of the banking by choosing indicators system and can be used for its synthesis under the terms of different time intervals. This approach allows us to analyze the structural influence of individual components of the chosen indicators system with respect to the stable functioning of the bank. The distinguished feature of the proposed

Figure 5:
The general scheme of the bank financial stability assessing

21) ГОЛОВКО, О. Г. Фінансова стабільність розвитку банку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. Г. Головка. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – с. 13.

approach is to combine graphical and analytical approaches in order to determine the bank financial stability. At the same time, analytical approaches include both non-parametric statistical techniques and methods of determining the final value of the integral estimations, based on the consideration of the Euclidean distance in multidimensional space. It allows not only to take into account multiple types in the generalized estimation of the bank financial stability, but to provide a balanced assessment, which is suitable for a comparative analysis.

CONCLUSION

The proposed approach can be considered as a basis for a comparative analysis of development stability as an individual bank as a set of banks. This will determine objectively different approaches to overcome the crisis in the banking sphere and the appropriateness of these or other instruments of influence in order to achieve sustainable banks development. This approach has found practical application in the Ukrainian banking. As a further studies can determine the trend of a comparative analysis of the functioning of banks, using the proposed approach.

Azarenkova Galyna
Kharkiv Institute of Banking of the University
of Banking of the National Bank of Ukraine
azarenkova@khibs.edu.ua

Golovko Olena
Kharkiv Institute of Banking of the University
of Banking of the National Bank of Ukraine
elena_golovko@ist.ru

LITERATURE

- [1] АЗАРЕНКОВА, Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин / Г. М. Азаренкова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 328 с.
- [2] ГАЛИЦЬ, О. В. Ефективність розвитку банківської системи України в умовах євроінтеграції: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 « Деньги, финансы и кредит» / О. В. Галиць. – Львов: ЛІБС УБС НБУ, 2008. – 22 с.
- [3] ГЛУЩЕНКО, В. В. Ліквідність, платоспроможність та фінансова безпека комерційного банку / В. В. Глущенко, М. М. Перешибкін, В. С. Серба. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. – 196 с.
- [4] ГОЛОВКО, О. Г. Фінансова стабільність розвитку банку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 «Гроші, финансы и кредит» / О. Г. Головка. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – 21 с.
- [5] Dynamics of values of economic regulations on the banking system of Ukraine in 2011. Available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800
- [6] Доходи та витрати банків України за 2011 рік http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84911&cat_id=58285
- [7] КРУХМАЛЬ, О. В. Оцінка фінансової стійкості банків: інформаційне та методичне забезпечення: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 «Гроші, финансы и кредит» / О. В. Крухмаль. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 23 с.
- [8] General Theory of Statistics: Textbook / T. V. Ryabushkin, M. R. Efimov, I. M. Ipatov, N. I. Yakovleva. Moscow: Finance and Statistics, 1981, 312 p.
- [9] Main indicators of banks in Ukraine. Available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
- [10] ПОДЧЕСОВА, В. Ю. Управління кредитним ризиком банку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.00.08 «Гроші, финансы и кредит» / В. Ю. Подчесова. – Суми: УАБС НБУ, 2009. – 23 с.
- [11] ТРУНИН, П. В. Мониторинг финансовой стабильности в развивающихся экономиках (на примере России) / П. В. Трунин, М. В. Каменских. – М.: ИЭПП, 2007. – 106 с.
- [12] ХРИСТОФОРОВА, О. М. Кредитні потоки банків: теоретичне узагальнення, аналіз управління / О. М. Христофорова. – Харків: Константа, 2005. – 106 с.
- [13] ЧЕРНЯК, О. Методика вибіркового дослідження у банківській системі України / О. Черняк, А. Камінський // *Вісник НБУ*. – 2006. – № 8. – с. 14–19.
- [14] EDISON, H. Do indicators of financial crises work? An evaluation of an early warning system. Board of Governors of the Federal Reserve / H. Edison. – System International Finance Discussion Paper. – 2000. – № 675. – Available at: www.frb.org
- [15] PAVELKA, F. Outsourcing – A Tool for Increasing the Competitiveness of Czech Banks. *Studies of Socio-Economics and Humanities*, 2/2011, Vol. 1. 109 p.

FISKÁLNÍ STIMULAČNÍ OPATŘENÍ ZEMÍ EUROZÓNY: ODPOVĚĎ NA EKONOMICKOU KRIZI

FISCAL STIMULUS MEASURES IN THE EUROZONE COUNTRIES: RESPONSE TO ECONOMIC CRISIS

Tomáš Pilař

ABSTRAKT

Ekonomická situace v Evropě, ale i v USA zůstává stále nejistá a svět čelí nejhroší finanční krizi od druhé světové války, resp. od r. 1929. Tato finanční krize si vynutila nejenom v eurozóně, ale i v dalších významných ekonomikách značnou fiskální expanzi, jejímž cílem bylo obnovit a stabilizovat předkrizový hospodářský růst. V rámci tohoto článku je hodnocena fiskální stimulační reakce zemí eurozóny na tuto finanční krizi, za pomoci hodnocení fiskálního impulsu. Celkový fiskální impuls je analyzován v prvním kroku za eurozónu jako celek a v druhém kroku je zaměřena pozornost na vybrané země eurozóny s nejvyššími stimulačními programy. V poslední části je věnována pozornost účinnosti fiskálního impulsu ve vybraných zemích na základní makroekonomické veličiny, tj. HDP a nezaměstnanost. Fiskální impuls se skládá z celé řady kategorií, mezi ty nejvýznamnější patří automatické stabilizátory a diskreční fiskální politiky. Ve studii jsem se zaměřil právě na tyto dvě kategorie a snažil jsem se zjistit, která z nich má zásadnější vliv na hospodářský růst. Toto jsem se pokusil prokázat analýzou vlivu těchto kategorií na HDP a nezaměstnanost.

Klíčová slova:

finanční krize, veřejný dluh, fiskální impuls, diskreční stimulační opatření, automatické stabilizátory

ABSTRACT

The economic situation in Europe and also in the U.S. remains uncertain, and the world faces the worst financial crisis since World War II, respectively since year 1929. This financial crisis required not only in the euro area but also in other major economies, significant fiscal expansion, whose aim was to restore and stabilize the pre-crisis economic growth. In this paper is evaluated the fiscal stimulus response of euro area countries to the financial crisis with the help of evaluation of the fiscal impulse. The total fiscal impulse is analyzed in the first step for the euro area as a whole, and in the second step is to focus attention on selected euro area countries with the highest stimulus programs. The last section is devoted to the effectiveness of fiscal impulse in selected countries to the basic macroeconomic variables, i.e. GDP and unemployment. The fiscal impulse is composed of a wide range of categories; the most important are automatic stabilizers and discretionary fiscal policy. In this paper I focused on these two categories and tried to figure out which one has more fundamental impact on the economic growth. This is what I tried to demonstrate with the analysis of the influence of these categories on GDP and unemployment.

Keywords:

Financial crisis, sovereign debt, fiscal impulse, discretionary fiscal policy, automatic stabilisers

ÚVOD

Dosud nejhorší finanční krize od konce 2. světové války si vynutila nejenom v eurozóně, ale i v USA mohutnou fiskální expanzi, která měla za cíl obnovit a stabilizovat předkrizový hospodářský růst. Evropská komise vydala již v listopadu 2008 „Plán evropské hospodářské obnovy (EERP)“ s cílem zajistit koordinovaný krátkodobý rozpočtový impulz na podporu poptávky a rovněž také k posílení konkurenceschopnosti a růstového potenciálu. Uvedený plán byl schválen v prosinci roku 2008. Na tento plán navazovala v některých zemích další stimulační opatření.

V rámci tohoto článku je hodnocena stimulační reakce fiskální politiky zemí eurozóny. Analyzován je celkový fiskální impulz v eurozóně se zaměřením na země s nejvyššími stimulačními programy. Pozornost je věnována výslednému efektu diskrétní fiskální politiky a snaží se zjistit vliv aktivních stimulačních opatření na míru nezaměstnanosti a vývoj HDP.

Tabulka 1:
Fiskální impulz a jeho částí (eurozóna celkem)

Eurozóna (17 zemí)					
Fiskální pozice (% z HDP)	2008	2009	2010	2011*	2012*
Vládní rozpočtová bilance	-2,0 %	-6,3 %	-6,0 %	-4,3 %	-3,5 %
Cyklické komponenty rozpočtové bilance	0,5 %	-2,0 %	-1,6 %	-1,3 %	-1,0 %
Cyklicky očištěná rozpočtová bilance	-2,5 %	-4,3 %	-4,4 %	-3,0 %	-2,5 %
Úrokové výdaje	3,0 %	2,8 %	2,8 %	3,0 %	3,1 %
Primární rozpočtová bilance	1,0 %	-3,5 %	-3,2 %	-1,3 %	-0,4 %
Cyklicky očištěná primární rozpočtová bilance	0,5 %	-1,5 %	-1,6 %	0,0 %	0,6 %
Fiskální stimulační balíčky	-	1,1 %**	0,8 %**	-	-
Fiskální impulz (roční změna, p. b. HDP)	2008	2009	2010	2011*	2012*
Změna vládní rozpočtové bilance	-1,4 %	-4,3 %	0,3 %	1,7 %	0,8 %
Fiskální impulz	1,4 %	4,3 %	-0,3 %	-1,7 %	-0,8 %
Cyklické komponenty – automatické stabilizátory	0,6 %	2,5 %	-0,2 %	-0,3 %	-0,3 %
Cyklicky očištěná primární bilance (fiscal stance)	0,8 %	2,0 %	0,1 %	-1,4 %	-0,5 %
Úrokové výdaje	0,0 %	-0,2 %	0,0 %	0,2 %	0,1 %
Změna fiskálních stimulačních balíčků	-	1,1 %	-0,3 %	-0,8 %	-

Zdroje: 1) ECB. Euro area fiscal policies and the crisis, occasional paper series NO. 109, April 2010.

2) European Commission (2009), Public Finances in EMU, European Economy, No. 5.

3) European Commission (2011), Public Finances in EMU, European Economy, No. 3.

*Odhad v roce 2011, **Data z roku 2009

CELKOVÝ FISKÁLNÍ IMPULZ EUROZÓNY

Objem stimulačního balíčku v rámci EERP byl plánován na 200 mld. EUR (cca 1,5 % HDP EU), z čehož měly členské státy přispět částkou 170 mld. EUR (cca 1,2 % HDP EU), EU a Evropská investiční banka (EIB) přibližně 30 mld. EUR (0,3 % HDP EU). Stimulační opatření v rámci tohoto plánu měla napomoci funkci automatických stabilizátorů, neměla však porušit ustanovení Paktu stability a růstu. Opatření kombinovala příjmové a výdajové rozpočtové instrumenty (finanční pobídky, snížení daní a odvodů sociálního zabezpečení) s garancemi a půjčkami.

Celkový fiskální aktivizační vliv na reálnou ekonomiku lze odvodit z roční změny podílu salda vládního rozpočtu k HDP, označované v rámci uplatněné evropské metodiky jako **fiskální impulz**¹. Ten je tvořen působením tří faktorů:

1. automatických stabilizátorů, reagujících na vývoj cyklické komponenty rozpočtu,
2. diskrétních fiskálních opatření²,
3. úrokových plateb.

- 1) **Fiskální impulz** je celkový odhadovaný efekt fiskální politiky na HDP. Obvykle je ekonometricky odhadován. Metodika jeho měření je poměrně složitá a v rámci tohoto článku jí není možné podrobněji popsat. Podrobnější popis metodologie kalkulace fiskálního impulzu lze nalézt v publikaci ECB „Euro area fiscal policies and the crisis“, Occasional paper series, No.109, April 2010.
- 2) K vyjádření tohoto faktoru je někdy používán pojem fiscal stance, vyjadřovaný změnou primárního strukturálního rozpočtového salda vůči předchozímu období. Je-li tato změna pozitivní, hovoří se o expanzivní fiskální pozici.

Podrobné údaje o vývoji velikosti fiskálního impulsu a jeho komponent v letech 2008–2010 (s výhledem pro roky 2011–2012) za eurozónu (17 zemí) ukazuje tabulka č. 1. V její horní části jsou uvedeny hlavní komponenty fiskální pozice eurozóny, odrážející negativní působení finanční krize a důsledky hospodářsko-politické reakce na ni. V dolní části jsou uvedeny základní složky fiskálního impulsu. Charakter vládní strukturální politiky lze nejlépe odhadnout ze změny cyklicky očištěného primárního rozpočtového salda.

Z tabulky je patrný vliv finanční krize v letech 2009 a 2010, ve kterých byla cyklicky očištěná primární bi-

lance záporná (měla tedy expanzivní charakter). Rozhodující příčinou byly právě fiskální stimulační balíčky. V roce 2009 dosáhl celkový fiskální impuls Eurozóny 4,3 % HDP, v roce 2010 4,4 % HDP. Účinek automatických stabilizátorů v letech 2009-10 představuje více než polovinu celkového fiskálního impulsu.

V jednotlivých zemích Eurozóny dosahoval fiskální impuls velmi odlišných hodnot. V dalším textu se podrobněji zaměřím na ty země, které vykázaly nejvyšší a nejnižší hodnoty fiskálního impulsu (viz tabulka č. 2), s cílem následně zhodnotit, jak se tyto rozdíly odrazilily ve vývoji reálné ekonomiky.

Tabulka 2:
Celkový fiskální impuls a jeho části za země eurozóny³

Eurozóna (17 zemí)																	
Fiskální proměnné	Fiskální impuls (změna rozpočtového salda p.b.HDP)				Automatické stabilizátory (cyklické vlivy p.b.HDP)				Fiscal stance a změna v úrokových výdajích (cyklicky očištěná vládní bilance; p.b.HDP)				Fiskální stimulační balíčky (p.b.HDP)**		Fiskální stimulační balíčky (p.b.HDP)***		
	(A) = (B) + (C)				(B)				(C)				(D)		(E)		
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2009	2010	
Belgie	4,6	-1,8	-0,3	0,4	2,2	-0,4	-0,4	-0,4	2,4	-1,4	0,1	0,8	0,4	0,4	1,1	1,1	
Německo	3,2	0,2	-1,3	-0,8	2,9	-1,2	-0,5	-0,1	0,3	1,4	-0,8	-0,7	1,4	1,9	1,7	2,4	
Estonsko	-1,1	-1,9	0,8	1,8	4,4	-1,1	-1,3	-0,8	-5,5	-0,8	2,1	2,6	0,2	0,3	0,0	1,2	
Irsko	6,9	18,1	-21,9	-1,7	2,3	-0,2	-0,8	-1	4,6	18,3	-21,1	-0,7	0,5	0,5	0,7	1,0	
Řecko	5,7	-4,9	-1,0	-0,2	1,2	1,8	1,1	-0,7	4,5	-6,7	-2,1	0,5	0,0	0,0	0,6	0,0	
Španělsko	7,0	-1,9	-2,9	-1,0	1,9	0,3	-0,2	-0,6	5,1	-2,2	-2,7	-0,4	2,3	0,6	2,4	0,8	
Francie	4,2	-0,5	-1,2	-0,5	2,1	0,0	0,0	-0,3	2,1	-0,5	-1,2	-0,2	1,0	0,1	1,6	1,4	
Itálie	2,7	-0,8	-0,6	-0,9	2,7	-0,5	-0,3	-0,5	0	-0,3	-0,3	-0,4	0,0	0,0	0,8	0,8	
Kypr	6,9	-0,7	-0,2	-0,1	1,5	0,2	-0,1	-0,3	5,4	-0,9	-0,1	0,2	0,1	0,0	2,7	2,4	
Lucembursko	3,9	0,8	-0,7	0,1	3,1	-0,6	-0,5	-0,6	0,8	1,4	-0,2	0,7	1,2	1,4	3,4	2,2	
Malta	-0,8	-0,1	-0,6	-0,1	1,7	-0,8	-0,1	-0,2	-2,5	0,7	-0,5	0,1	1,6	1,6	0,7	1,1	
Nizozemsko	6,0	-0,1	-1,7	-1,4	2,9	-0,4	-0,4	-0,2	3,1	0,3	-1,3	-1,2	0,9	1,0	0,9	1,0	
Rakousko	3,2	0,5	-0,9	-0,5	2,5	-0,3	-0,4	-0,2	0,7	0,8	-0,5	-0,3	1,8	1,8	1,5	1,8	
Portugalsko	6,6	-1,0	-3,3	-1,4	1,1	-0,7	0,6	0,4	5,5	-0,3	-3,9	-1,8	0,9	0,1	1,1	0,6	
Slovinsko	4,2	-0,3	0,2	-0,8	5,2	0,3	-0,3	-0,6	-1	-0,6	0,5	-0,2	0,6	0,5	1,5	1,8	
Slovensko	5,9	-0,1	-2,8	-0,6	2,6	-0,2	-0,1	-0,4	3,3	0,1	-2,7	-0,2	0,1	0,0	0,4	0,5	
Finsko	6,8	-0,2	-1,5	-0,3	4,9	-0,6	-0,9	-0,4	1,9	0,4	-0,6	0,1	1,7	1,7	1,6	2,7	
Eurozóna	4,3	-0,3	-1,7	-0,8	2,5	-0,4	-0,3	-0,3	1,8	0,1	-1,4	-0,5	1,1	0,8	1,5	1,4	

Zdroje: 1) ECB, Euro area fiscal policies and the crisis, occasional paper series NO. 109, April 2010.

2) European Commission (2009), Public Finances in EMU, European Economy, No. 5.

- 3) Tabulka č. 2 zobrazuje přehled celkového fiskálního impulsu (A) za jednotlivé země eurozóny od roku 2008 až do roku 2012 (předpoklad). Ve sloupci (D) jsou uvedeny předpokládané fiskální stimuly za jednotlivé země, které byly naplánované a známe v roce 2009, ve sloupci (E) jsou pak uvedeny skutečné fiskální náklady na stimulační balíčky revidované v roce 2011.

Nejvyššího celkového fiskálního impulsu bylo v letech 2009 a 2010 dosaženo v Irsku (6,9 % HDP, resp. 18,1 % HDP). Účinek automatických stabilizátorů představoval pouhých 2,1 % HDP, zatímco 22,9 % HDP je tvořeno aktivní fiskální politikou (záchrana bankovního sektoru v Irsku). Vysokého fiskálního impulsu bylo v roce 2009 dosaženo také ve Španělsku (7,0 % HDP), z čehož podobně jako v Irsku, představoval účinek automatických stabilizátorů pouze 1,9 % HDP.

Naopak nejnižšího fiskálního impulsu v roce 2009 bylo dosaženo v Estonsku (1,1 % HDP). Rozpočtový přebytek znamená, že fiskální politika byla restriktivní. V roce 2010 bylo nejvyššího „negativního“ impulsu dosaženo v Řecku (4,9 % HDP), na které byl vyvíjen mezinárodními institucemi enormní tlak, aby provedlo nezbytné reformy restriktivního charakteru, a snížilo tak schodky vládních rozpočtů.

Celková hodnota fiskálního impulsu je ovlivněna celou řadou faktorů, z nichž některé jsou vládou neovlivnitelné. V další analýze se proto soustřeďují na přímou fiskální stimulaci⁴. Podle původních odhadů Evropské komise z roku 2009 měly tvořit fiskální stimulační balíčky pro

roky 2009-2010 téměř 2,0 % HDP eurozóny (z toho 1,1 % v roce 2009 a 0,8 % v roce 2010). Ve skutečnosti, jak ukazují revidovaná data z roku 2011 (tabulka č. 2, sloupec E) byly tyto výdaje vyšší. Fiskální stimulační balíčky 17 zemí eurozóny dosáhly celkové výše 2,9 % HDP (cca 265 mld. EUR.), z toho 1,5 % HDP v roce 2009 a 1,4 % HDP v roce 2010, což je téměř o 97 mld. EUR více, než bylo původně plánováno.

Rozptýl velikosti fiskálních stimulačních balíčků v jednotlivých zemích eurozóny je značný (viz sloupec E tabulky č. 2). Tyto rozdíly odrážejí jak odlišnou míru dopadu recese na jednotlivé země eurozóny a jimi vnímané zhoršení ekonomického výhledu, tak rozpočtový manévrovací prostor jednotlivých zemí.

V roce 2009 byl největší stimulační fiskální balíček přijat v Lucembursku (3,4 % HDP), následuje Kypr, Španělsko, Německo, Finsko a Francie (s více než 1,6 % HDP). Pak Rakousko a Slovinsko (1,5 % HDP). Pro rok 2010 se původně očekávalo, že většina zemí ponechá stimulační opatření v původní výši. Vlivem pomalejšího tempa oživení však více než polovina zemí ve skutečnosti objem stimulačních opatření oproti roku 2009 ještě navýšila.

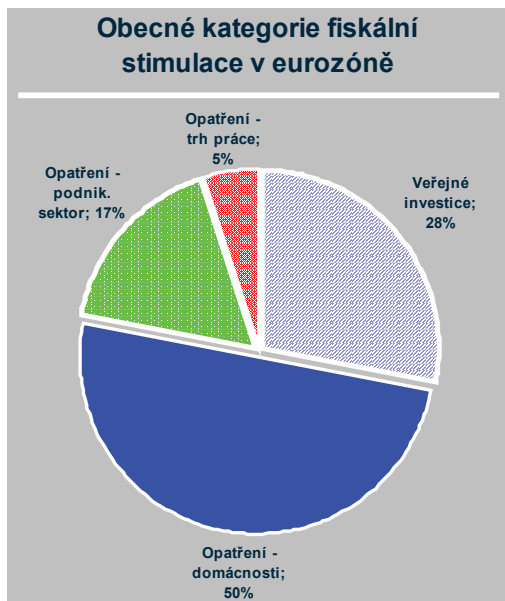
Největší zvýšení fiskální stimulace proběhlo ve Finsku na cca 2,7 % HDP, dále v Německu (2,4 % HDP), Rakousku a Slovinsku (1,8 % HDP). Naopak, země, které měly zhoršený prostor pro rozpočtové manévry, zejména Řecko, byly donuceny omezit diskrétní fiskální opatření, aby se dále nezvýšily jejich rozpočtové schodky.

Většina vlád zemí eurozóny přijala opatření na podporu kupní síly domácností, která představovala polovinu celkových fiskálních stimulačních balíčků zemí eurozóny v letech 2009–2010. Šlo především o snížení přímých daní, příspěvků na sociální zabezpečení a DPH, jakož i přímou formou transferů a podpory bydlení.

Strukturu stimulačních opatření na podporu ekonomiky lze vyjádřit v níže uvedených kategoriích (viz graf č. 1).

Více než polovina zemí přijala značná stimulační opatření i v oblasti veřejných investic. Šlo především o investice do infrastruktury, veřejné investice zaměřené na podporu zelených odvětví a energetické úspory. Z hlediska dopadu na rozpočet v letech 2009–2010 je tato kategorie na druhém místě s asi 28 % z objemu celkového stimulačního balíčku. Přibližně polovina zemí implementovala také opatření na podporu podnikání, jako např. snížení daní a příspěvků na sociální zabezpečení a přímé podpory v podobě dřívějšího vrácení plateb DPH, poskytování dotací a posílení podpory exportu (17 % z celkového balíčku). Zajímavé je, že přímá opat-

Graf 1:
Složení fiskálních stimulačních opatření v zemích eurozóny (2009-10)

Zdroj: ECB, Euro area fiscal policies and the crisis, occasional paper series No. 109, April 2010.

4) Metodicky jsou fiskální stimulační balíčky (přímá fiskální stimulace), které jednotlivé země přijaly jako přímou reakci na ekonomickou krizi, podmožinou diskrétní fiskální politiky.

ření na podporu trhu práce tvořila pouze 5 % z celkového objemu stimulace.

Mnoho zemí podporovalo poptávku i prostřednictvím míromozpočtových opatření, jako jsou kapitálové injekce, úvěry a záruky za nefinanční společnosti a další investice do veřejných korporací. Celková velikost těchto dodatečných opatření je v eurozóně v letech 2009–2010 odhadována na 0,5 % HDP. Detailnější přehled struktury stimulačních opatření podle jednotlivých zemí je v tabulce 3.

ÚČINNOST FISKÁLNÍHO IMPULZU

V souvislosti s aktivizací fiskálních stimulačních opatření v reakci na finanční krizi nabyla na intenzitě diskuse

o účinnosti takových opatření. V dalším textu se proto pokusím odhadnout vliv fiskálního impulzu a jeho částí u vybraných zemí eurozóny na základní makroekonomické proměnné, tzn. nezaměstnanost a HDP. Následně také odpovím na otázku, která část fiskálního impulzu (automatické stabilizátory nebo diskrétní politika - především diskrétní stimulační opatření), měla na výše uvedené proměnné větší vliv.

Pro zhodnocení účinnosti fiskální reakce na ekonomickou krizi byly vybrány čtyři země s extrémními hodnotami fiskálního impulzu. Dvě země, ve kterých celkový fiskální impulz za roky 2009–2010 patří k největším – Finsko a Kypr⁵. Další dvě země naopak s nízkou hodnotou fiskálních impulzů – Estonsko⁶ a Malta. Následně

Tabulka 3:
Celková fiskální stimulace a její kategorie za země eurozóny

Eurozóna (17 zemí)										
Diskrétní stimuly v roce 2009						Diskrétní stimuly v roce 2010				
Celkem	Složené z:					Celkem	Složené z:			
	Opatření zaměřených na domácnosti	Růstu výdajů na trhu práce	Opatření zaměřených na podnik. sektor	Růstu veřejných investic	Opatření zaměřených na domácnosti		Růstu výdajů na trhu práce	Opatření zaměřených na podnik. sektor	Růstu veřejných investic	
% z HDP	% z HDP	% z HDP	% z HDP	% z HDP	% z HDP	% z HDP	% z HDP	% z HDP	% z HDP	% z HDP
Belgie	1,1	0,5	0,2	0,2	0,2	1,1	0,3	0,5	0,1	0,1
Německo	1,7	0,5	0,4	0,5	0,4	2,4	1,1	0,4	0,4	0,4
Estonsko	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0	0,0	1,2
Irsko	0,7	0,4	0,1	0,2	0,0	1,0	0,6	0,2	0,2	0,0
Řecko	0,6	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Španělsko	2,4	0,5	0,1	0,8	0,9	0,8	0,2	0,0	0,1	0,5
Francie	1,6	0,3	0,1	0,9	0,3	1,4	0,3	0,0	1,0	0,1
Itálie	0,8	0,2	0,1	0,3	0,2	0,8	0,1	0,2	0,3	0,1
Kypr	2,7	0,9	0,1	0,3	1,4	2,4	0,7	0,1	0,6	1,1
Lucembursko	3,4	1,6	0,3	0,3	1,1	2,2	1,4	0,0	0,5	0,3
Malta	0,7	0,2	0,0	0,2	0,2	1,1	0,6	0,0	0,2	0,3
Nizozemsko	0,9	0,2	0,1	0,3	0,2	1,0	0,2	0,1	0,3	0,4
Rakousko	1,5	1,1	0,3	0,0	0,1	1,8	1,3	0,3	0,1	0,0
Portugalsko	1,1	0,2	0,2	0,3	0,4	0,6	0,2	0,3	0,1	0,0
Slovinsko	1,5	0,1	0,1	0,8	0,4	1,8	0,1	0,3	1,0	0,4
Slovensko	0,4	0,2	0,1	0,0	0,1	0,5	0,3	0,1	0,1	0,1
Finsko	1,6	1,0	0,0	0,2	0,3	2,7	1,7	0,1	0,5	0,4

Zdroj: European Commission (2010), Public Finances in EMU, European Economy, No. 4.

- Kypr přijal za období 2009–2010 druhý nejvyšší fiskální stimulační balíček ze všech zemí eurozóny.
- Estonsko mělo nejnižší fiskální stimulační balíček ve výši pouhých 1,2 % HDP ze sledovaných zemí a patnáctý nejnižší ze všech zemí eurozóny.

Tabulka 4:
Vývoj míry nezaměstnanosti a HDP vybraných zemí

		2009	2010	2011*	Δ 2010 abs.	Δ 2010 (%)	Δ 2011 abs.	Δ 2011 (%)	Σ 2010-11 abs.	Σ 2010-11 (%)
Finsko	Míra nezam. (%)	8,8	8,1	7,6	-0,7	-8,0	-0,5	-5,7	-1,2	-13,6
	HDP (v mld. EUR)	173,3	180,3	191,7	7,0	4,0	11,4	6,6	18,4	10,6
Kypr	Míra nezam. (%)	6,3	6,1	9,3	-0,2	-3,2	3,2	50,8	3,0	47,6
	HDP (v mld. EUR)	16,9	17,3	18,3	0,4	2,4	1,0	5,9	1,4	8,3
Estonsko	Míra nezam. (%)	16,2	14,5	11,3	-1,7	-10,5	-3,2	-19,8	-4,9	-30,2
	HDP (v mld. EUR)	13,8	14,3	15,6	0,5	3,6	1,3	9,4	1,8	13,0
Malta	Míra nezam. (%)	7,2	6,6	6,5	-0,6	-8,3	-0,1	-1,4	-0,7	-9,7
	HDP (v mld. EUR)	5,8	6,2	6,5	0,4	6,9	0,3	5,2	0,7	12,1

Zdroje: 1) European Commission (2011), Government finance statistics – Summary tables 2/2011.

2) EUROSTAT, Unemployment rate.

* odhad HDP pro rok 2011

byl srovnán vliv fiskálního impulsu na HDP a na míru nezaměstnanosti v těchto zemích. Přehled zachycuje tabulka 4.

Z tabulky je patrné, že ve Finsku, kde celkový fiskální impuls v letech 2009–2010 dosáhl výše 6,6 % HDP⁷, míra nezaměstnanosti, která dosahovala v roce 2009 8,8 %, skutečně klesala – i když pouze na 7,6 % (2011). Celkové snížení míry nezaměstnanosti v roce 2011⁸ oproti roku 2009 dosahuje 1,2 procentního bodu, relativně 13,6 %. Dalším významným ukazatelem vývoje reálné ekonomiky je tempo růstu HDP. Ve Finsku HDP ve sledovaných letech kontinuálně rostl z původních 173,3 mld. EUR v r. 2009 až na předpokládaných 191,7 mld. EUR v roce 2011, což je v relativním vyjádření nárůst o 10,6 %. V tomto případě lze tedy konstatovat, že fiskální impuls měl pozitivní vliv na reálnou ekonomiku.

Zcela odlišná situace je v zemi s druhým největším fiskálním impulzem ve výši 6,2 % HDP, kterou je Kypr. Přesto, že HDP v absolutním vyjádření rostl podobně jako ve Finsku, nezaměstnanost se nevyvíjela příznivě. V roce 2009 dosahovala míra nezaměstnanosti na Kypru 6,3 %, v roce 2010 došlo sice k malému poklesu míry nezaměstnanosti o 0,2 %, ale v roce 2011 došlo přes značný fiskální impuls k zásadnímu nárůstu míry nezaměstnanosti na 9,3 %, relativně oproti roku 2009 o 47,6 %, přestože např. stimulace formou podpory veřejných investic byla na Kypru v obou letech vyšší než ve Finsku. Nelze tedy jednoznačně konstatovat, že vyšší fiskální impuls automaticky znamená větší pozitivní vliv na reálnou ekonomiku. Působí zde zjevně i řada dalších faktorů. To potvrzuje i analýza v zemích, kde byla fiskální politika i v krizových letech restriktivní

– v Estonsku a na Maltě. Tyto země dosáhly nejnižšího fiskálního impulsu ze všech zemí eurozóny, (-3,0 % HDP, respektive -0,9 % HDP). Přesto obě vykazují klesající míru nezaměstnanosti. Míra nezaměstnanosti v těchto zemích v roce 2011 poklesla relativně vůči roku 2009 o 30,2 % v Estonsku a o 9,7 % na Maltě. Jestliže se zaměříme na vývoj HDP v Estonsku a na Maltě, můžeme stejně jako u předchozích zemí vidět rostoucí trend, kdy v roce 2011 v Estonsku rostlo HDP oproti roku 2009 relativně o 13 % a na Maltě relativně o 12,1 %. Tyto země tedy nebyly tak vážně zasaženy finanční krizí a vliv fiskální politiky na reálnou ekonomiku byl zanedbatelný.

Srovnáme-li vývoj v obou skupinách zemí, lze konstatovat, že Finsko a Kypr, země s nejvyššími fiskálními impulzy, dosáhly v porovnání s Estonskem a Maltou nižšího růstu HDP a velikost fiskálního impulsu tedy neměla zásadní vliv na velikost růstu HDP. Pokud jde o nezaměstnanost, nejvyššího poklesu dosáhlo Estonsko s absolutně nejnižším fiskálním impulzem (relativně o 30,2 %). Nelze tedy dovozovat, že vyšší fiskální impuls znamená vždy vyšší růst HDP a pokles míry nezaměstnanosti.

AUTOMATICKÉ STABILIZÁTORY NEBO DISKREČNÍ OPATŘENÍ?

Jak jsem již zmínil výše, fiskální impuls je velmi obecný ukazatel, na jehož výslednou hodnotu mají rozhodující vliv dva faktory - vliv automatických stabilizátorů a diskreční opatření fiskální politiky. Otázkou, která je v souvislosti se stávající hospodářsko-politickou reakcí na finanční krizi znovu zkoumána, je, které z těchto

7) Druhý největší ze zemí eurozóny – (viz tabulka č. 2).

8) Záměrně je zde porovnáván vývoj i v roce 2011, i když hodnotím vliv fiskálního impulsu v letech 2009 – 2010, protože lze předpokládat, že účinek opatření v rámci diskreční fiskální politiky se projevuje s časovým zpožděním.

opatření je vhodnější. Velmi zajímavé shrnutí výhod i nevýhod užití automatických stabilizátorů je uvedeno v úvaze „Rethinking the automatic stabilisers“, publikované Evropskou komisí v r. 2010⁹.

Vzhledem k určitým omezením účinnosti automatických stabilizátorů, která podle některých studií¹⁰ klesá s růstem objemu veřejných výdajů (resp. překroč-li tento objem hranici 40 % HDP) a rovněž v případě slabé výchozí fiskální pozice, spoléhá praktická hospodářská politika v případě fiskálních šoků často na diskreční opatření. Ani jejich použití však není bez rizik. Při jejich použití je nutno dodržet tři zásadní podmínky, kterými jsou jejich včasnost, cílenost a dočasný charakter.

Problémem je hlavně včasnost jejich působení. Při delším časovém zpoždění, které je obvyklé, se tato opatření mohou stát procyklickými. Důkazy pro země eurozóny o této procykličnosti existují ve studii OECD z roku 2003. Cílenost diskreční fiskální politiky je často také těžko dosažitelná. Navíc, i když jsou fiskální opatření zacílená na „správné“ skupiny příjemců, které se dočasně ocitly bez přístupu k likviditě či úvěrovému trhu, může být její vliv na agregátní poptávku značně snížen tím, že tyto skupiny příjemců získané prostředky uspoří. Empirické důkazy Ricardiánské ekvivalence lze nalézt v některých studiích zemí OECD zaměřených na přímý vztah mezi fiskální pozicí a soukromou spotřebou. V těchto studiích byla nalezena Ricardiánská ekvivalence ve výši 50 % a vyšší hlavně v případech vnímání fiskálních impulzů jako trvalých. Další studie však ukazují na to, že chování soukromých spotřebitelů se stává Ricardiánským až od určitých hranic státního dluhu (cca 80 % HDP).

Problémem v praxi je i zajištění dočasnosti diskrečních fiskálních stimulů. Vždy existuje riziko, že daňové škrtky nebo zvyšování výdajů, původně zamýšlené jako dočasné, se v praxi mohou stát trvalými a lze je jen obtížně zvrátit. Permanentní rozsáhlá fiskální expanze vedoucí k trvalým deficitům zhoršuje fiskální nerovnováhu, mohla by také znamenat vyšší úrokové sazby s negativním dopadem na soukromé investice.

Přestože empirická literatura neposkytuje jednoznačné závěry, lze vyvodit následující obecnější poznatky ve vztahu k účinnosti diskrečních opatření¹¹.

(I) Zvýšení vládních výdajů při podpoře ekonomiky je v krátkodobém horizontu účinnější než snížení daní, které se zdá být účinnější v dlouhodobém horizontu.

Většina studií poukazuje na to, že v krátkém období jsou výdajové multiplikátory vyšší než daňové multiplikátory, ale jejich dopad se snižuje v dlouhodobém horizontu.

(II) Zdá se, že největší krátkodobý dopad na poptávku pochází z vládních nákupů zboží a služeb, zatímco vládní investice mají pravděpodobně větší dopad ve střednědobém až dlouhodobém horizontu. Vyšší sociální transfery mají téměř okamžitý pozitivní dopad, pokud jsou dobře cíleny na nelikvidní domácnosti, či domácnosti s omezeným přístupem k dalším zdrojům financování. Snížení daní z příjmu ve většině případů produkuje nejsilnější dlouhodobý dopad na výstup.

(III) Reakce reálné ekonomiky na diskreční fiskální opatření je samozřejmě závislá na dalších faktorech, jako je velikost a otevřenost ekonomiky, reakce monetární politiky atd. Můžeme říci, že platí obecně silnější citlivost výstupu na fiskální impulz ve velké ekonomice, než v malé otevřené ekonomice. Toto lze vysvětlit tím, že čím je ekonomika více otevřená, tím vyšší je podíl spotřeby z importů do ekonomiky. Simulace IMF (2008)¹² zjišťuje, že nejvyšší relativní rozdíl v reakci výstupu mezi velkou ekonomikou a malou otevřenou ekonomikou je v případě snížení spotřebních daní a zvýšení transferů. Dalším důležitým faktorem je také připravenost vládních institucí, např. schopnost vládních agentur provádět investiční programy efektivním způsobem a ve velkém měřítku.

Jako příspěvek k uvedené diskusi použijí k ověření síly stimulačního vlivu automatických stabilizátorů a diskrečních opatření srovnání dříve analyzovaných zemí – Estonska a Kypru¹³.

V Estonsku byl vliv automatických stabilizátorů v letech 2009–2010 (3,3 % HDP) vyšší než vliv stimulačních opatření (1,2 % HDP), zaměřených hlavně na růst veřejných investic¹⁴. Z pohledu míry nezaměstnanosti a růstu HDP však dosáhlo Estonsko nejlepších hodnot z vybraných zemí (HDP vzrostl relativně o 13 % a míra nezaměstnanosti klesla relativně o 30,2 %).

Nejhorších hodnot vývoje míry nezaměstnanosti a HDP bylo naopak dosaženo na Kypru, kde byl přijat nejvyšší fiskální stimulační balíček ve výši 5,1 % HDP v porovnání s vlivem automatických stabilizátorů (1,7 % HDP). Fiskální stimulační opatření ve výši 5,1 % HDP byla nejvyšší ze sledovaných zemí. Tato opatření byla zaměřena na růst veřejných investic (2,5 % HDP) a také na podporu poptávky domácností (1,5 % HDP). Na základě

9) Viz Public Finance in EMU 2010, str. 22.

10) Viz také Debrun et al. (2008).

11) ECB (2010), Euro area fiscal policies and the crisis, Occasional paper series NO. 109, April 2010.

12) IMF (2008b), Fiscal Policy as a Countercyclical Tool, World Economic Outlook, Chapter 5, October.

13) K tomuto srovnání využijí data z tabulky č. 2 a samozřejmě z tabulky č. 3.

14) Viz tabulka č. 3 – Celková fiskální stimulace a její kategorie za země eurozóny.

toto srovnání lze vyslovit hypotézu, že vyšší vliv na růst HDP a snižování míry nezaměstnanosti měly automatické stabilizátory.

ZÁVĚR

Vlády zemí eurozóny reagovaly na hospodářský útlum přijetím značných fiskálních stimulačních opatření poskytnutých prostřednictvím významného fiskálního impulsu, který vedl k strukturálnímu růstu výdajů, nárůstu fiskálních deficitů a rychlé kumulaci vládního dluhu. Provedená analýza ale neprokázala významnější vliv zvýšení rozpočtových deficitů na ekonomický růst a nezaměstnanost.

V první linii obrany před důsledky recese vyvolané finanční krizí byly v EU automatické stabilizátory, které měly podle mého názoru podložené analýzou fiskálního impulsu čtyř vybraných zemí eurozóny, vyšší vliv na míru nezaměstnanosti a růst HDP než diskrétní stimulační balíčky.

Zda to bylo způsobeno nedodržením výše zmíněných podmínek účinnosti diskrétních fiskálních stimulačních opatření či jinými faktory, není možné jednoznačně určit. Dle mého názoru by tedy měla být větší pozornost věnována správnému nastavení automatických stabilizátorů, zajišťujícím jejich správnou funkci v případě neočekávaného fiskálního šoku. Důležité pro to je zajištění zdravé fiskální pozice v „normálních“ dobách tak, aby v případě potřeby mohlo být dovoleno automatickým stabilizátorům působit volně a plně, bez nebezpečí překročení 3 % referenční hodnoty schodků veřejných financí k HDP.

Pokud by bylo nutné využít zvláštních fiskálních stimulačních balíčků k podpoře růstu HDP a snížení míry nezaměstnanosti, měla by tato opatření splňovat výše uvedená kritéria včasnosti, cílenosti a dočasnosti.

Ing. Tomáš Pilarš
Fakulta managementu VŠE, Jindřichův Hradec
mr.jodo@seznam.cz

LITERATURA

1. DEBRUN et Al. Government size and output volatility: should we forsake automatic stabilization?, *European Economy*, No. 316/2008.
2. ECB. Euro area fiscal policies and the crisis, *Occasional paper series No. 109*, April 2010.
3. ECB. Monthly Bulletin June 2010.
4. ECB. Monthly Bulletin July 2009.
5. EUROSTAT. Government finance statistics: Summary tables – 1/2009.
6. EUROSTAT. Government finance statistics: Summary tables – 1/2011.
7. EUROSTAT. Government finance statistics: Summary tables – 2/2011.
8. EUROSTAT. Unemployment rate. [online], dostupné z WWW< <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>>
9. European Commission. Public Finances in EMU, *European Economy*, No. 3/2011.
10. European Commission. Public Finances in EMU, *European Economy*, No. 4/2010.
11. European Commission. Public Finances in EMU, *European Economy*, No. 5/2009.
12. European Commission. General government data, spring 2011.
13. European Commission.
14. IMF. Fiscal monitor September 2011.
15. IMF. Fiscal policy as a Countercyclical Tool, *World Economic Outlook*, Chapter 5, October 2008b.

STABILIZAČNÍ OPATŘENÍ VYBRANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍ JAKO REAKCE NA FINANČNÍ KRIZI

STABILIZATION MEASURES IN SELECTED EUROPEAN COUNTRIES AS A RESPONSE TO THE FINANCIAL CRISIS

Ivana Režná

ABSTRAKT

Článek se zabývá dnes aktuální problematikou finančních krizí, konkrétně reakcí na rostoucí problémy bankovních institucí ve vybraných evropských zemích.

V první části se tento článek zaměřuje na popis stabilizačních opatření ve třech evropských zemích (Island, Irsko a Belgie), které byly bankovní krizí postiženy nejvážněji. Ve druhé části se pak snaží určit vliv těchto opatření na veřejné finance, především na růst veřejného dluhu.

Výsledky analýzy potvrzují vliv stabilizačních opatření na růst veřejného zadlužení a zdůrazňují roli mimorozpočtových vlivů na růst veřejného dluhu, které jsou v období finanční krize mnohdy významnější, než vlivy rozpočtové.

Klíčová slova:
finanční krize, rozpočtový deficit, veřejný dluh, stabilizační opatření

ABSTRACT

The article deals with the current problems of financial crises, especially with a response to the increasing problems of bank institutions in some European countries.

The first part of the article is focused on a description of stabilization measures in three European countries (Iceland, Ireland and Belgium), which were seriously affected by the banking crisis. The second part of the article is trying to determine impacts of the stabilization measures on debt increase.

The results of the analysis confirm the impact of stabilization measures on debt increases and emphasize a role of extra budgetary influences on the debt increase, which are really important, especially during a financial crisis.

Keywords:
financial crisis, budget deficit, public debt, stabilization measures

ÚVOD

Za počátek globální finanční krize je obvykle považována polovina roku 2007, kdy se hrozba finanční krize stala reálným problémem. Zpočátku se zdálo, že se tento problém týká pouze jediné země – Spojených států amerických, kde také finanční krize vznikla. V Evropě se finanční krize poměrně dlouho neprojevovala a ovlivnila pouze ty banky, které byly závislé na mezibankovním finančním trhu.

Na podzim roku 2008 však padla americká investiční banka Lehman Brothers a americká hypoteční krize se začala šířit i na ostatní kontinenty. Brzy se již dalo hovořit o globální finanční krizi. Finanční turbulence sílily a stále se zvyšoval počet evropských finančních institucí, které se dostaly do vážných problémů s likviditou.¹

Strach z celosvětové finanční krize neudržitelně rostl a světem se šířila panika, která tehdejší situaci ještě více komplikovala. Snad také z toho důvodu se začalo mluvit o krizi důvěry spíše než o krizi, která by byla vyvolána reálnými problémy ekonomiky.²

V důsledku bankovní krize v USA se dostaly do problémů bankovní systémy těch evropských zemí, ve kterých se banky angažovaly v nákupu securitizovaných

amerických hypotečních produktů. Jejich situace byla zhoršována i značným objemem cizích finančních zdrojů v rámci integrace finančních trhů.³

Zhoršující se situace bankovního sektoru v Evropě si vyžádala okamžitou reakci nejen ze strany Evropské centrální banky, ale také centrálních bank jednotlivých evropských států. V poměrně krátkém časovém období přijaly evropské země řadu stabilizačních opatření na podporu bank. Šlo o tři základní typy reakcí:

- vládní garance,
- podpora finančních institucí, které se ocitly v problémě (půjčky, nákup akcií),
- odkup nezdravých aktiv.

Volbu typu intervence ve vybraných evropských zemích znázorňuje tabulka 1.

Tento článek se v první části zaměřuje na popis stabilizačních opatření ve třech evropských zemích (Island, Irsko a Belgie), které byly bankovní krizí postiženy nejvážněji. Ve druhé části se pak snaží určit vliv těchto opatření na veřejné finance, především na růst veřejného dluhu.

První zemí je Island, který není členem eurozóny ani Evropské unie. Finanční krize zde překvapivě nadměrně expandující bankovní sektor, způsobila jeho kolaps a enormní růst veřejného dluhu. Druhou zvolenou zemí je Irsko, které je s Islandem velmi často srovnáváno. Původně velmi slabé ekonomiky (ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi) zaznamenaly před vypuknutím finanční krize období prudkého ekonomického růstu, provázeného také nadměrnou úvěrovou expanzí. Právě rychle expandující bankovní sektor je učinil velmi zranitelnými finanční krizí, přestože jejich předkrizová fiskální situace byla velmi dobrá. Podle časopisu Forbes patří Island a Irsko mezi pět ekonomik, které byly finanční krizí postiženy nejvážněji.⁵

Belgie se na rozdíl od Islandu a Irska v předkrizovém období potýkala s vysokým veřejným dluhem, který přes klesající trend dosahoval stále hodnoty kolem 90 % HDP, což byla v té době mimo Řecka a Itálie nejvyšší hodnota v EU. Odlišné zde bylo také počínání bankovního sektoru, který nevyužíval krátkodobé zahraniční úvěry, ale domácí úspory. I zde však měla bankovní krize závažné negativní fiskální důsledky, především v souvislosti s aktivitami bank Fortis a Dexia.

Tabulka 1: Intervence vybraných evropských zemí

	Vládní garance	Finanční injekce		Odkup nezdravých aktiv
		Nákup akcií	Půjčky	
Belgie	x	x	x	
Německo	x	x		x
Irsko	x	x		
Řecko	x	x		
Španělsko	x			x
Francie	x	x	x	
Lucembursko	x	x		
Nizozemsko	x	x	x	x
Rakousko	x	x		
Portugalsko	x			
Island ⁴	x	x	x	x

Zdroj: European Central Bank. Monthly Bulletin July 2009.

1) European Central Bank. Occasional paper series No. 109: Euro area fiscal policies and the crisis.

2) MORÁVEK, D. Evropou obchází strašidlo – strašidlo finanční krize.

3) KOHOUT, P. Tři krize eurozóny v roce 2011: Jaké jsou a co na ně neplatí.

4) MAYER BROWN. Summary of government interventions: Iceland.

5) GOLA, P. Které vyspělé země zasáhla krize nejcitelněji?

ISLAND⁶

Island je symbolem toho, jak může rozvinutá ekonomika, která dokonce patřila mezi vzorové v Evropě, podlehnout finanční krizi.

Předkrizový vývoj Islandu byl velmi příznivý. Na počátku 21. století se privatizované banky rozhodly orientovat na zahraniční trhy, na které také velmi úspěšně expandovaly. Prudký ekonomický růst byl doprovázen růstem životní úrovně obyvatel a Island se stal vzorem pro ostatní země.

Islandské banky využívaly ke své úvěrové expanzi z 80 % zahraničních úvěrů, což bylo při jejich velikosti značně rizikové. Již v roce 2007 byl objem jejich rozvahy přibližně desetkrát vyšší než roční HDP Islandu. Po vypuknutí finanční krize a zamrznutí mezibankovního úvěrového trhu nedokázaly islandské banky získat další úvěry k refinancování splatného zahraničního dluhu a byly odkázány na pomoc státu. Vzhledem k velikosti postižených bank bylo nutno tyto banky zestátnit.

Již 29. září 2008 byla kvůli problémům s likviditou zestátněna třetí největší islandská banka Glitnir. Po znárodnění banky Glitnir se ukázalo, že finanční krizi pravděpodobně podlehne také druhá největší banka Landsbanki, která měla svou pobočku v Nizozemsku a také ve Velké Británii. Landsbanki své problémy neustála a již 7. října 2008 musela být rovněž zestátněna spolu se svou pobočkou Icesave, ze které vláda okamžitě zastavila vyplácení vkladů. Icesave, britská pobočka Landsbanki, se tak stala zdrojem vyhrcošeného sporu mezi Velkou Británií a Islandem, protože britská vláda se začala intenzivně zajímat o osud britských úspor.

Tabulka 2:

Island – veřejný dluh, rozpočtové saldo a SFA

Island – veřejný dluh, rozpočtové saldo a SFA						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
HDP (v mil. ISK)	1026281	1168188	1308518	1477938	1500765	1537106
Veřejný dluh (v % HDP)	25,93	27,90	28,49	70,48	87,76	92,92
Rozpočtové saldo (v % HDP) (+ přebytek / – deficit)	4,89	6,32	5,40	-13,54	-9,93	-7,80
SFA (v % HDP)	-1,57	11,44	7,12	31,71	8,43	-2,83

Zdroj: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011, 2/2011.

Největší islandská banka Kaupthing, která jako poslední fungovala privátně, padla během dalšího dne a stát ji převzal ve čtvrtek 9. října 2008.

Během bankovního kolapsu byly tedy zestátněny tři největší banky, které představovaly 85 % celého bankovního systému. Island však dobře neodhadl vlastní finanční možnosti. Převzetí padlých bankovních institucí přivedlo Island až na pokraj státního bankrotu, kterému bylo zabráněno jen díky půjčkám, které Islandu poskytl Mezinárodní měnový fond a severské země. Ve spolupráci s MMF byl vytvořen plán na ozdravení islandské ekonomiky – Stand-By Arrangement.

Celkové náklady na tento program dosáhly výše 2,25 mld. USD⁷ a jeho konkrétní opatření směřovala k dosažení tří hlavních cílů:

- obnova důvěry na finančních trzích a stabilizace směnného kurzu,
- omezení socializace ztrát kolabujícího bankovního systému,
- návrh a zavedení komplexní a pevné strategie pro obnovu bankovního systému.⁸

Celkové stabilizační náklady islandské finanční krize vyčíslo OECD na 20,3 % HDP roku 2009. Největší část finančních prostředků byla vynaložena na restrukturalizaci bankovního sektoru – 16,7 % HDP roku 2009. Zbývající pomoc byla rozdělena mezi vládní garance – 1,5 % HDP roku 2009 a rekapitalizaci HFF (The Housing Finance Fund)⁹ – 2,1 % HDP.¹⁰

6) REŽNÁ, I. Islandská finanční krize.

7) IMF. IMF Completes Sixth and Final Review Under the Stand-By Arrangement for Iceland.

8) IMF. IMF Country Report No. 8/362.

9) HFF (The Housing Finance Fund) = finančně nezávislá vládní instituce, která poskytuje hypotéky na nákup nemovitosti nebo stavební práce jednotlivcům, organizacím nebo obcím. Tato organizace vlastní 50% podíl na islandském trhu hypoték.

10) OECD. Economic survey of Iceland 2011.

Fiskální důsledky stabilizačních opatření

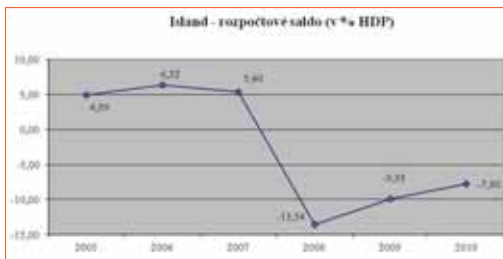
Jak dokládá tabulka 2, bylo předkrizové období na Islandu velmi příznivé. Státní rozpočet vykazoval přebytky a veřejný dluh nepřesáhl hranici 30 % HDP. Tento pozitivní vývoj byl přerušen v roce 2008 důsledkem finanční krize. Saldo státního rozpočtu se ocitlo v deficitu 13,5 % HDP a veřejný dluh vzrostl nad 70 % HDP.

Fiskální situace v roce 2008 byla ovlivněna především stabilizačními intervencemi islandské vlády. Finanční prostředky vydané na záchranu kolabujícího bankovního sektoru nebyly rozpočtového charakteru a projeví se hlavně v hodnotě ukazatele SFA (stock-flow adjustment)¹¹.

Důsledkem stabilizačních opatření vzrostla v roce 2008 hodnota SFA na 31,7 % HDP (z hodnoty 7,1 % HDP v roce 2007), což se odrazilo ve vývoji veřejného zadlužení. Zatímco saldo státního rozpočtu vykazovalo v tomto roce deficit ve výši 13,5 % HDP, veřejný dluh vzrostl

Graf 1:

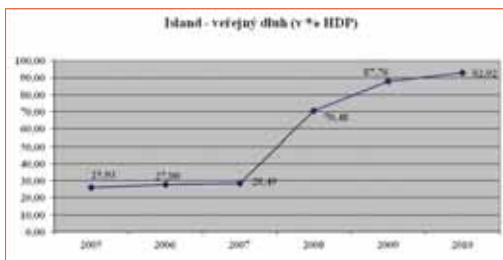
Island – rozpočtové saldo (v % HDP)

Zdroj: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011, /2011.

Graf 2:

Island – veřejný dluh (v % HDP)

Zdroj: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011, 2/2011.

o 42 % HDP, což dokládá, že financování stabilizačních programů mělo převážně mimorozpočtový charakter.

Vývoj veřejných financí na Islandu prokazuje, že nadměrně velké banky nejsou fiskálně zachránitelné. V případě, že se je vláda pokusí zachránit, hrozí vážné nebezpečí bankrotu celé země s devastujícím dopadem na životní úroveň obyvatelstva.

IRSKO

Další zemí, pro kterou byla bankovní krize zásadním důvodem vzniku suverénní dluhové krize, je Irsko.

Předkrizové období bylo pro irskou ekonomiku více než příznivé. Díky nízkým daním a kvalitní pracovní síle se dařilo lákat velké množství zahraničních investorů a Irsko si díky enormnímu hospodářskému růstu vysloužilo přezdívku „keltský tygr“.¹²

Problémem však byla, stejně jako v případě Islandu, nezdravá míra zadlužování, která šla ruku v ruce s expanzí na trhu nemovitostí. Soukromý sektor se neobával dluhů a spoléhal se na stále rostoucí ceny nemovitostí a nízké úrokové sazby. Kromě soukromého sektoru se zadlužovaly i bankovní instituce, které využívaly příznivých podmínek na mezibankovním trhu k získání krátkodobých úvěrů.

Tato politika se ukázala jako chybná ve chvíli, kdy v důsledku globální finanční krize došlo k zamrznutí úvěrového trhu, které pro banky znamenalo ztrátu možnosti refinancovat splatné krátkodobé dluhy. Prudký pokles cen nemovitostí znamenal problémy se splácením úvěrů poskytnutých soukromému sektoru, což situaci bankovního sektoru dále zhoršovalo¹³.

Nejvíce postiženými bankovními institucemi v Irsku byly tři největší banky Anglo Irish Bank, Allied Irish Banks a Bank of Ireland. Kromě nich se však s problémy potýkaly také další bankovní instituce (např. EBS, Irish Life and Permanent, Nationwide Building Society nebo Postbank). Irská vláda zasáhla v okamžiku, kdy došlo k prudkému poklesu hodnot akcií problémových bank¹⁴. K první stabilizační intervenci se irská vláda rozhodla již 30. září 2008, kdy poskytla 352 mld. euro na garance finančních závazků postižených bank. Díky tomuto stabilizačnímu opatření se podařilo na čas oživit důvěru občanů, ale bankám to příliš nepomohlo a bankovní sektor se stále více přibližoval kolapsu.

11) SFA (stock-flow adjustment) = rozdíl mezi změnou veřejného dluhu a rozpočtovým saldem v určitém období. Kladná hodnota SFA vyjadřuje negativní mimorozpočtové vlivy, které způsobují růst relativního podílu veřejného dluhu k HDP. Záporná hodnota SFA naopak poukazuje na pozitivní mimorozpočtové vlivy, které relativní podíl veřejného dluhu k HDP snižují. Viz DVOŘÁK, P. Mimorozpočtové důvody růstu veřejného zadlužení.

12) Businessinfo.cz. Irsko: Ekonomická charakteristika země.

13) Finance.cz. Irsko trápí hluboký hospodářský propad a zahraniční dluhy.

14) Businessinfo.cz. Irsko: Ekonomická charakteristika země.

Tabulka 3:
Stabilizační opatření irské vlády v letech 2008-2011

Stabilizační opatření irské vlády jako reakce na finanční krizi			
Rok	Intervence	Náklady	
		v mld. euro	v % HDP
2008	Vládní garance	352	191,7
2008	Celkem za rok	352	191,7
2009	Znárodnění Anglo Irish Bank	0	0
2009	Finanční injekce pro Bank of Ireland	3,5	2,2
2009	Finanční injekce pro Allied Irish Bank	3,5	2,2
2009	Finanční injekce pro Anglo Irish Bank	4	2,5
2009	Celkem za rok	11	6,9
2010	Zřízení instituce NAMA	28,7	18,6
2010	Finanční injekce pro Anglo Irish Bank	25,3	16,4
2010	Znárodnění EBS a INBS	0	0
2010	Finanční injekce pro EBS	0,875	0,6
2010	Finanční injekce pro INBS	5,4	3,5
2010	Finanční injekce pro Allied Irish Bank	3,7	2,4
2010	Celkem za rok	63,975	41,5
2011	Finanční injekce k navýšení kapitálové úrovně irských bank	17,6	11,2
2011	Celkem za rok	17,6	11,2

Zdroj: Central Bank of Ireland. Quarterly Bulletin October 11.

Tabulka 4:
Irsko – veřejný dluh, rozpočtové saldo a SFA

	Irsko – veřejný dluh, rozpočtové saldo a SFA					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
HDP (v mil. EUR)	162168	177286	189374	179989	159645	153939
Veřejný dluh (v % HDP)	27,48	24,91	25,01	44,36	65,63	96,19
Rozpočtové saldo (v % HDP) (+ přebytek / - deficit)	1,70	2,98	0,07	-7,33	-14,28	-32,42
SFA (v % HDP)	1,93	2,75	1,84	10,71	1,35	11,91

Zdroj: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011.

Jako první se v problémech ocitla Anglo Irish Bank. Tato bankovní instituce byla zestátněna v roce 2009¹⁵. Jak se však správně domníval Brian Lenihan, irský ministr financí, byl pád Anglo Irish Bank pouhým začátkem¹⁶. V roce 2010 byla irská vláda donucena ke znárodnění dalších dvou bankovních institucí EBS (Educational Building Society) a INBS (Irish Nationwide Building Society). V rámci stabilizačního programu irské vlády byly znárodněny tři bankovní instituce a poskytnuty kapitálové injekce pěti bankám v celkové výši 63,875 mld. euro (41 % HDP).

Kromě těchto intervencí byla v Irsku v rámci stabilizačního programu zřízena instituce NAMA (National Asset Management Agency). Jedná se o agenturu, jejímž účelem je odkupování nezdravých úvěrů z problémových bank. Na přelomu roku 2010/2011 uskutečnila Irská centrální banka podrobný test, který měl odhadnout potřebný objem kapitálu v irských bankách. Bylo zjištěno, že je v irských bankách potřeba navýšit kapitálovou úroveň, na což reagovala irská vláda poskytnutím dalších 17,6 mld. euro bankovnímu sektoru¹⁷. Intervence, kterými irská vláda reagovala na finanční krizi, jsou shrnuty v tabulce 3. Z této tabulky je možné určit celkové náklady na stabilizační program irské vlády v letech 2008 až 2011, které dosáhly hodnoty 444,6 mld. euro.

Fiskální důsledky stabilizačních opatření

Stejně jako v případě Islandu bylo z fiskálního hlediska předkrizové období v Irsku velmi příznivé. Irské vládě se dařilo vykazovat přebytky státního rozpočtu a udržovat veřejný dluh v relativně zdravé míře pod 30 % HDP.

Změna nastala v prvním krizovém roce 2008. Relativní podíl veřejného dluhu k HDP od tohoto roku prudce rostl a v roce 2010 se vyšplhal na téměř 100 % HDP. Rozpočtový deficit dosáhl v roce 2010 32 % HDP, což byla historicky nejvyšší hodnota, jaká byla kdy v zemích EU zaznamenána.¹⁸

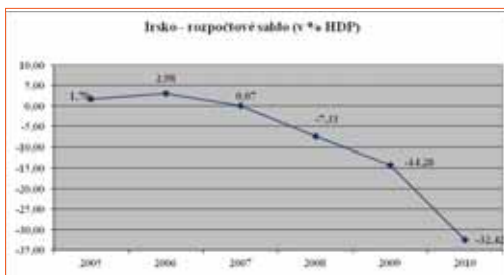
15) Central Bank of Ireland. Quarterly Bulletin October 11.

16) ČT24. Anglo Irish Bank táhne Irsko ke dnu.

17) Central Bank of Ireland. Quarterly Bulletin October 11.

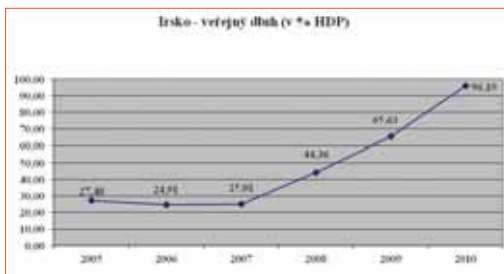
18) Central Bank of Ireland. Quarterly Bulletin October 11.

Graf 3:
Irsko – rozpočtové saldo (v % HDP)

Zdroj: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011.

Graf 4:
Irsko – veřejný dluh (v % HDP)

Zdroj: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011.

Vývoj veřejných financí v Irsku ukazuje, jak závažným problémem pro veřejné finance může být bankovní krize. Zatímco v předkrizovém roce 2007 vykazovalo vyšší veřejný dluh než Irsko 19 zemí EU a jeho rozpočtový přebytek patřil k nejvyšším, v důsledku bankovní krize se během pouhých tří let zařadilo mezi fiskálně nejhorší země v EU.

Negativní vývoj veřejného dluhu byl způsoben nejen rychle rostoucím rozpočtovým deficitem, ale také vysokými hodnotami ukazatele SFA. Podobně jako na Islandu se nejen v rozpočtovém deficitu, ale i v této položce odrážejí stabilizační opatření, kterými se irská vláda pokoušela zachránit postižený bankovní sektor.

BELGIE

Další zemí, na jejíž bankovní sektor plně dolehla finanční krize, je Belgie. Přes relativně vysokou míru veřejného zadlužení byl předkrizový fiskální vývoj v Belgii pozitivní. Belgické vládě se v tomto období dařilo snižovat veřejný dluh ze 130 % HDP až na 90 % HDP.

Také finanční sektor fungoval bez problémů a banky si počínaly, na rozdíl např. od Islandu, velmi rozumně. K expanzi a růstu totiž dokázaly velmi efektivně využívat především úspory domácností¹⁹.

Fáze stabilního růstu ekonomiky však trvala pouze do roku 2008, kdy začala Belgie pociťovat dopady hypoteční krize v USA. Na konci září 2008 se do problémů jako první dostala banka Fortis, která představovala velmi silného hráče na finančním trhu. Tato banka byla největším zaměstnavatelem v soukromém sektoru a spravovala účty téměř poloviny domácnostem v Belgii.

Vzniklé problémy s nedostatkem kapitálu nebyla schopna sama řešit. Pomoc přišla ze strany vlád zemí Beneluxu, které bance poskytly dodatečný kapitál ve výši 11,2 mld. euro (Belgie 4,7 mld., Nizozemsko 4 mld. a Lucembursko 2,5 mld. euro). Za tuto finanční injekci získala každá vláda ve své zemi 49% podíl v pobočkách banky Fortis²⁰. Ani tato intervence však banku od problémů nezachránila.

Vlády účastnících se zemí byly o týden později nuceny ke koupi zbývajících podílů banky ve svých zemích, což pro Belgii představovalo dalších 4,7 mld. euro. Belgická vláda však tento krok považovala za příliš riskantní, neboť hrozilo nebezpečí vládního defaultu, stejně jako v případě Islandu. Vláda tedy rozhodla o prodeji 75 % této banky francouzské bance BNP Paribas. Tímto rozhodnutím však belgická vláda velmi pobouřila akcionáře banky Fortis, kteří podali žalobu a žádali zastavení prodeje banky. Soud nakonec žádosti akcionářů vyhověl a na veřejnost se dokonce dostaly zprávy o snaze některých členů vlády soud ovlivnit. Tyto zprávy vyvolaly velmi ostré reakce, jejichž důsledkem byla 19. 12. 2008 demise vlády²¹.

Banka Fortis však nebyla zdaleka jediná, která měla problémy. Další finanční pomoc byla určena bankovní institucí Dexia. Varovným signálem byl pro vládu výrazný pokles akcí z důvodu nadprůměrného zatížení řeckými úvěry (ve výši 4,8 mld. euro)²². V této souvislosti se o bance Dexia hovoří jako o první, která doplatila na řeckou dluhovou krizi²³. Na finanční podpoře banky Dexia se kromě Belgie (3 mld. euro) účastnily také země Francie (3 mld. euro) a Lucembursko (376 mil. euro). Bance bylo poskytnuto přibližně 6,4 mld. euro.

Další finanční instituce, která se ocitla v problémech, nebyla banka, ale třetí největší belgická pojišťovna Ethias. Potiže s likviditou si vyžádaly finanční pomoc, na které se účastnily kromě belgické vlády také vlády Valonska

19) Businessinfo.cz. Belgie: Ekonomická charakteristika země.

20) iDNES.cz. Země Beneluxu zachraňují banku Fortis.

21) Businessinfo.cz. Belgie: Ekonomická charakteristika země.

22) ČT24. Banka Dexia – první oběť dluhové krize v Evropě?

23) iDNES.cz. Rating Belgie je v ohrožení kvůli potácející se bance Dexia.

a Vlámka. Každá vláda poskytla pojišťovně Ethias 0,5 mld. euro a získala tak 25% majetkový podíl.

Poslední bankovní institucí, která globální finanční krizi dlouho odolávala a dokonce profitovala díky odlivu zákazníků z banky Fortis, byla KBC. Tato banka se stala obětí paniky investorů, kteří se hromadně zbavovali akcií, což se brzy projevilo na burze. Navíc měla banka KBC problémy se získáním úvěrů, protože na rozdíl od bank Fortis a Dexia stát neposkytoval na její úvěry garance. Belgická vláda se v případě této banky rozhodla poskytnout finanční injekci ve výši 3,5 mld. euro. Na začátku roku 2009 souhlasila s finanční pomocí také vlámská vláda, která KBC uvolnila dalších 3,5 mld. euro²⁴.

Dalším stabilizačním opatřením, které belgická vláda využila ke zmírnění dopadů finanční krize na bankovní sektor,

Tabulka 5:
Stabilizační opatření belgické vlády v letech 2008–2009

Stabilizační opatření belgické vlády jako reakce na finanční krizi				
Rok	Intervence	Náklady		
		v mld. euro	v % HDP	
2008	Finanční injekce pro Fortis	4,70	1,36	
2008	Finanční injekce pro Dexia	3,00	0,87	
2008	Finanční injekce pro Ethias	0,50	0,14	
2008	Finanční injekce pro KBC	3,50	1,01	
2008	Vládní garance – Fortis	0,15	0,04	
2008	Vládní garance – Dexia	90,75	26,30	
2008	Celkem za rok	102,60	29,74	
2009	Vládní garance – KBC	20,00	5,90	
2009	Vládní garance - Gemeentelijke Holding	0,40	0,12	
2009	Celkem za rok	20,40	6,01	

Zdroj: Mayer Brown. Summary of Government Interventions in Financial Markets: Belgium.

Tabulka 6:
Belgie - veřejný dluh, rozpočtové saldo a SFA

Belgie - veřejný dluh, rozpočtové saldo a SFA						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
HDP (v mil. EUR)	302112	318223	335085	345006	339162	352324
Veřejný dluh (v % HDP)	92,21	87,88	84,19	89,62	96,23	96,79
Rozpočtové saldo (v % HDP) (+ přebytek / - deficit)	-2,70	0,31	-0,31	-1,26	-5,89	-4,07
SFA (v % HDP)	-0,97	0,65	0,20	6,59	-0,83	4,96

Zdroj: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011.

byly vládní garance. Celková výše poskytnutých garancí v letech 2008 až 2009 dosáhla hodnoty 171,35 mld. euro.

Přehled stabilizačních opatření v letech 2008–2009 podává tabulka číslo 5. Celkem poskytla belgická vláda postiženému bankovnímu sektoru 11,7 mld. euro prostřednictvím finančních injekcí a 90,9 mld. euro ve formě vládních garancí²⁵.

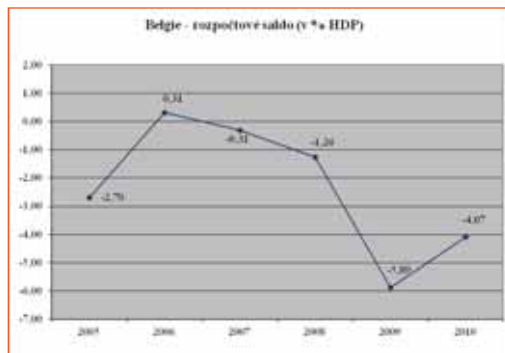
Fiskální důsledky stabilizačních opatření

V období před krizí se belgické vládě dařilo udržovat vyrovnaný rozpočet a snižovat veřejný dluh, který byl i přesto stále velmi vysoký (kolem 90 % HDP).

K zajímavému vývoji veřejných financí Belgie došlo v roce 2007, kdy byl vykázán jen mírný rozpočtový deficit, ale hodnota ukazatele SFA dosahovala kladné hodnoty. Relativní podíl veřejného dluhu k HDP se ale v důsledku růstu HDP snížil.

Předkrizový trend snižování veřejného dluhu byl narušen již v prvním krizovém roce 2008. HDP v tomto roce

Graf 5:
Belgie - rozpočtové saldo (v % HDP)

Zdroj: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011.

24) Businessinfo.cz. Belgie: Ekonomická charakteristika země.

25) Mayer Brown. Summary of Government Interventions in Financial Markets: Belgium.

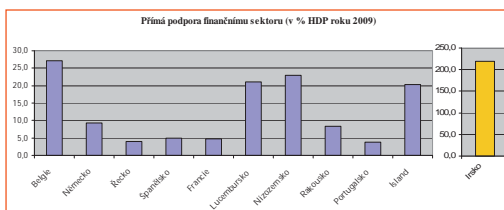
sice ještě rostl, ale tentokrát byl tento vliv převážen ro-počtovým deficitem a především hodnotou ukazatele SFA, ve které se plně odrazil stabilizační intervence, kterými vláda řešila problémy kolabujícího bankovního sektoru.

Graf 6:
Belgie – veřejný dluh (v % HDP)

Zdroj: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011.

Graf 7:
Přímé náklady finanční krize v letech 2007–2009 (v % HDP 2009)²⁶

Zdroj: European Central Bank. Monthly Bulletin July 2009 (údaje pro Island z: OECD, *Economic survey of Iceland 2011*).

Tabulka 7:
Vývoj veřejných financí v letech 2007–2009 (v % HDP)

Veřejné finance v letech 2007 – 2009			
	Island	Irsko	Belgie
Nárůst veřejného dluhu (v % HDP)	59,27	40,62	12,04
Rozpočtové saldo (v % HDP) (+ přebytek / - deficit)	-18,07	-21,54	-7,46
SFA (v % HDP)	47,26	13,90	5,96

Zdroj: vlastní výpočty z: EUROSTAT. Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009, 1/2011, 2/2011.

ZÁVĚR

Stabilizační opatření na podporu bankovního sektoru se ve všech sledovaných zemích projevila významným nárůstem veřejného zadlužení. Veřejný dluh nerostl stejným tempem jako rozpočtový deficit, ale mnohem rychleji. Stabilizační opatření totiž byla z velké části mimorozpočtového charakteru. Při hodnocení míry fiskalizace nákladů finanční krize je tedy nezbytné brát v úvahu také mimorozpočtové vlivy růstu veřejného dluhu, které jsou právě v období finanční krize mnohdy významnější než vlivy rozpočtové.

Náklady na stabilizační programy byly značné, jak dokládá graf 7. Nejvíce finančních prostředků na stabilizační program uvolnily země, které byly finanční krizí postiženy v první vlně, a ty, kde se v řešení bankovní krize angažovaly místní vlády. Výrazně nejvyšší náklady byly na stabilizační program vynaloženy v Irsku, což bylo způsobeno především vysokými vládními garancemi v roce 2008.

Celkový dopad finanční krize na růst veřejného dluhu vlivem rozpočtových a mimorozpočtových opatření je znázorněn v tabulce 7.

Z tabulky je zřejmé, že nejvyšší růst veřejného dluhu (v letech 2007–2009) byl zaznamenán na Islandu. Veřejný dluh vzrostl o 59 % HDP, což bylo způsobeno především nárůstem SFA. Vliv rozpočtového deficitu na růst veřejného dluhu byl v případě Islandu ztlačen nižší.

K podobně významnému nárůstu veřejného dluhu došlo v Irsku (41 % HDP). V rámci stabilizačního programu však v Irsku převládaly rozpočtové finanční operace, jak je vidět porovnáním hodnot rozpočtového salda a SFA.

Naopak výrazně nižší nárůst veřejného dluhu byl zaznamenán v Belgii (12 % HDP), kde byl vliv mimorozpočtových operací na růst veřejného dluhu zhruba stejný jako vliv operací rozpočtových.

Rozhodující vliv na zhoršení fiskální situace všech tří zemí měly problémy bankovního sektoru. Je zřejmé, že velikost bankovního sektoru by neměla přesáhnout velikost reálné ekonomiky země, aby byly postižené banky v případě bankovní krize zachránitelné státem. Velmi důležitý je také bankovní dohled, který by měl stanovit přísná pravidla a důsledně dohlížet na jejich dodržování.

Ing. Ivana Režná

Vysoká škola ekonomická v Praze, FM Jindřichův Hradec
Rezna.I@seznam.cz

26) Uvedené přímé náklady nemusí však v dlouhém období skončit jako náklady, protože garance nemusí být uplatněny a kapitálové podíly lze v některých případech odprodat.

LITERATURA

- [1] BUSINESSINFO.CZ. *Belgie: Ekonomická charakteristika země*. [online], [cit. 24. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/belgie-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000809/>>
- [2] BUSINESSINFO.CZ. *Irsko: Ekonomická charakteristika země*. [online], [cit. 24. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/irsko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000785/>>
- [3] CENTRAL BANK OF IRELAND. *Quarterly Bulletin October 11*. [online], [cit. 01. 02. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.centralbank.ie/publications/Documents/QuarterlyBulletinQ42011.pdf>>
- [4] ČT24. *Banka Dexia – první oběť dluhové krize v Evropě?* [online] 04. 10. 2011, [cit. 26. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/138369-banka-dexia-prvni-obet-dluhove-krize-v-evrope/>>
- [5] ČT24. *Anglo Irish Bank táhne Irsko ke dnu*. [online] 30. 09. 2010, [cit. 01. 02. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/102854-anglo-irish-bank-tahne-irsko-ke-dnu/>>
- [6] DVOŘÁK, P. *Mimorozpočtové důvody růstu veřejného zadlužení*. In *Politická ekonomie 4/2010*. [online], [cit. 01. 02. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.vse.cz/polek/abstrakt.php3?IDcl=745>>
- [7] EUROPEAN CENTRAL BANK. *Monthly Bulletin July 2009*. [online], [cit. 13. 01. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.ecb.int/pub/pdf/mobu/mb200907en.pdf>>
- [8] EUROPEAN CENTRAL BANK. *Occasional paper series No. 109: Euro area fiscal policies and the crisis*. [online], [cit. 13. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.ecb.int/pub/pdf/scpops/ecbocp109.pdf>>
- [9] EUROSTAT. *Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2009*. [online], [cit. 22. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EK-09-001/EN/KS-EK-09-001-EN.PDF>
- [10] EUROSTAT. *Government Finance Statistics: Summary tables – 1/2011*. [online], [cit. 22. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EK-11-001/EN/KS-EK-11-001-EN.PDF>
- [11] EUROSTAT. *Government Finance Statistics: Summary tables – 2/2011*. [online], [cit. 30. 01. 2011]. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EK-11-002/EN/KS-EK-11-002-EN.PDF>
- [12] FINANCE.CZ. *Irsko trápí hluboký hospodářský propad a zahraniční dluhy*. [online] 18.11.2010, [cit. 24.11.2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.finance.cz/zpravy/finance/288194-irsko-trapi-hluboky-hospodarsky-propad-a-zahranicni-dluhy/>>
- [13] GOLA, P. *Které vyspělé země zasáhla krize nejcitelněji?* [online] 02. 02. 2010, [cit. 20. 01. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.finexpert.cz/Rubriky/sc-17-a-25638/default.aspx>>
- [14] iDNES.cz. *Rating Belgie je v ohrožení kvůli potácející se bance Dexia*. [online] 08. 10. 2011, [cit. 24. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/rating-belgie-je-v-ohrozeni-kvuli-potacejici-se-bance-dexia-pap-leko_euro.aspx?c=A111008_121254_eko_euro_jw>
- [15] iDNES.cz. *Země Beneluxu zachraňují banku Fortis*. [online] 29. 09. 2008, [cit. 24. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/zeme-beneluxu-zachranuji-banku-fortis-dhm-leko-zahranicni.aspx?c=A080929_090011_eko-zahranicni_fih>
- [16] IMF. *IMF Completes Sixth and Final Review Under the Stand-By Arrangement for Iceland*. [online] 26. 08. 2011, [cit. 24. 01. 2012]. Dostupné z WWW: <Chyba! Odkaz není platný.>
- [17] IMF. *IMF Country Report No. 8/362*. [online] November 2008, [cit. 30. 01. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr08362.pdf>>
- [18] KOHOUT, P. *Tři krize eurozóny v roce 2011: Jaké jsou a co na ně neplatí*. [online] 24. 08. 2011, [cit. 13. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.finmag.cz/csl_finmag/ekonomika/tri-krize-eurozony-v-roce-2011-jake-jsou-a-co-na-ne-neplati/>
- [19] MAYER BROWN. *Summary of Government Interventions in Financial Markets: Belgium*. [online] 08. 09. 2009, [cit. 30. 01. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.mayerbrown.com/london/article.asp?id=7840&nid=369>>
- [20] MAYER BROWN. *Summary of government interventions: Iceland*. [online] 21. 04. 2009, [cit. 25. 01. 2012]. Dostupné z WWW: <http://www.mayerbrown.com/public_docs/0254fin_Summary_Government_Interventions_Iceland.pdf>
- [21] MORÁVEK, D. *Evropou obchází strašidlo – strašidlo finanční krize*. [online] 02. 10. 2008, [cit. 13. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.podnikatel.cz/clanky/evropou-obchazi-strasidlo-strasidlo-financni-krize/>>
- [22] OECD. *Economic survey of Iceland 2011*. [online], [cit. 30. 01. 2012]. Dostupné z WWW: <http://www.oecd.org/document/16/0,3746,en_33873108_33873476_43946384_1_1_1_1,00.html>
- [23] REŽNÁ, I. *Islandská finanční krize*. VŠE 2010. [online], [cit. 15. 11. 2011]. Dostupné z WWW: <https://www.vse.cz/vskp/show_evskp.php?evskp_id=20903>

KAPITÁLOVÝ TRH: DOPADY NA FINANČNÍ BEZPEČNOST ZEMĚ (V PŘÍPADĚ UKRAJINY)

CAPITAL MARKET: EFFECTS FOR THE FINANCIAL SECURITY OF A COUNTRY (THE CASE OF UKRAINE)

Inna Shkolnik, Tetyana Kubakh

ABSTRAKT

Globalizace finanční krize radikálně změnila ukrajinský kapitálový trh, což vzbuzuje obavy o její závislost na vývoji na mezinárodních trzích a vytváří další riziko pro finanční bezpečnost Ukrajiny. Studie je zaměřena na vliv na kapitálovém trhu pro finanční bezpečnost Ukrajiny. Mechanismy a důsledky účinků kapitálového trhu pro finanční bezpečnost a ekonomický rozvoj Ukrajiny jsou identifikovány. Tendence na národním trhu cenných papírů a úvěrů jsou zobrazeny pomocí dat z národního regulačního orgánu (Národní banka Ukrajiny).

Klíčová slova:

kapitálový trh, trh s cennými papíry, úvěrový trh, finanční bezpečnost, globalizace

ABSTRACT

Globalization financial crisis have radically changed the Ukrainian capital market, raising concerns about its dependency on trends in the international markets and creating additional risks for financial security of Ukraine. The study is devoted to capital market effects for the financial security of Ukraine. Mechanisms and consequences of capital market effects for the financial security and economic development of Ukraine are identified. Tendencies in the national market of securities and the loans market are shown by use of data from the national regulatory body (National Bank of Ukraine).

Keywords:

the capital market, the loans market, the market of securities, the credit market, financial safety, globalization

INTRODUCTION

Intensification of globalization processes and the recent financial crisis have led to essential change not only at the global capital market, but at the Ukrainian capital market as well. The crisis radically changed the investment capital flow and raised concerns about dependency of the Ukrainian capital market on trends in international markets and decisions taken by foreign governments. The financial crisis that broke out in the USA due to uncontrolled offers of mortgage loans suppressed global economic development and revealed problematic issues at country level. Regarding Ukraine, the issue of the capital market expansion and its effects for the financial security of the country is becoming increasingly important given acute resource deficit and strong dependency on foreign capital.

1. RELEVANCE

Study of the capital market effects for the financial security of Ukraine, conducted from theoretical and practical perspectives, allows for identification of not only mechanisms of capital market effects for its financial security, but also their consequences for its financial stability and economic development. Lack of effective regulatory measures cannot allow the capital market to perform its main functions, suppressing in this way financial and economic security of Ukraine.

Presence of a foreign capital at the capital market of Ukraine creates additional risks and increases potential dangers for its financial security. They are not so explicit now, but it can be seen from more detailed analysis, that presence and permanent growth of foreign capital within the banking system of Ukraine increases certain categories of risks. Apart from this, the financial crisis revealed the problem related with utilization of foreign capital in transactions with securities, which, being mostly speculative in Ukraine, led to rapid capital outflow and strong reduction in the amount of market capitalization. This determines relevance of studies of the relationship between the capital market specifics and the financial security level in Ukraine.

Objective of the study is to identify potential mechanisms and consequences of effects from capital market transactions for the financial security and economic development of a country, and most important problems faced by the banking sector now. The problem of capital market development has been elaborated in works of distinguished Ukrainian researchers (L. M. Alexeyenko, M. O. Burmaka, O. D. Vasilik, V. M. Heyets, O. V. Herasymenko, A. M. Yermoshenko, O. M. Ivanytska, B. A. Karpinsky, O. V. Kozmenko, S. M. Kozmenko, V. V. Korneyev, I. O. Lyuty, V. O. Povorzinik, O. R. Romanenko,

O. Yu. Smolyanska, V. P. Uninets-Khodakivska, V. M. Sheludko etc.) Studies of the financial security as a component of the economic security of the country have been also quite intensively conducted in Ukraine. National researchers making significant contributions in elaborating and developing theoretical grounds of the problem include O. I. Baranovsky, I. F. Binko, B. V. Hubsy, M. M. Yermoshenko, G. V. Zadorozhny, O. D. Ladyuk, V. I. Muntiy G. A. Pasternak-Taranushenko, A. I. Sukhorukova, V. T. Shlemko. However, aspects related with the capital market effects for the financial security of the country remain overlooked, and, therefore, require systemic study with due consideration for the latest tendencies at global markets and their effects for the development of the Ukrainian financial market.

2. DESCRIPTION OF RESULTS

The capital market has an important role in the national economy and takes a special position in ensuring the financial security at country level. In the modern economic theory the Ukrainian scientists' largest majority holds the view that the capital market includes not only the market of securities but also the loan market. The loan market, similar to the market of securities, provides individuals, enterprises and the government with financial resources.

A developed infrastructure, an effective administrative regulation and the market of securities and the loan market stability are the main conditions for the dynamic development of the capital market. The developed capital market that is subject to effective administrative regulation ensures the optimal by industry distribution of limited financial resources and encourages economic growth in a country. Instability at the national capital market leads to its degradation and creates quite significant threats for the financial security of the country.

Results from the study allow for identification of the three main categories of mechanisms of effects from transactions in the national capital market and their respective consequences for the financial security of the country (see Table 1): (i) through transactions at loans market; (ii) through transactions at the market of securities; (iii) through reliability and stability in the performance of key infrastructure components of the capital market.

The global finances and financial systems impact on the state is radically changing now, as economic globalism creates conditions for establishing specific financial power allowing it to influence both global and national economic areas through controlling both the global long-term funds and the value of their management.

Table 1:

Mechanisms of the capital market effects for the financial security of the country and their economic consequences

Mechanisms	Consequences
<p>a) Through loans market:</p> <p><u>1. Micro level:</u></p> <p>1.1 Washing out dirty money.</p> <p>1.2 Rapid growth in the amount of mortgage loans.</p> <p>1.3 Imbalance between loans for consumption and production sector in favor of the former.</p> <p>1.4 Reducing amount of loans for investment and innovation.</p> <p>1.5 Rapidly increasing loans in foreign currency.</p> <p><u>2. Macro level:</u></p> <p>2.1 Washing out dirty money.</p> <p>2.2 Rapidly increasing international loans, both in public and private sector.</p>	<p>a) Through the loans market:</p> <p><u>1. Micro level:</u></p> <p>1.1 Deficit of financial resources for the corporate and socio-economic development.</p> <p>1.2 Risk of default at realty market due to speculative growth in prices.</p> <p>1.3 Declining rate of growth in production sector, as a result of the declining amount of tax returns. Washing out of money from the national economy and stimulation of other economies, due to a large share of imports at consumer market.</p> <p>1.4 Loss of international competitiveness by national enterprises, as a result of out-dated and physically worn equipment, declining profitableness in the production sector, declining social and economic indicators.</p> <p>1.5 Increasing reliance on dollar in the national economy, threat to the stability of the national currency, the increasing burden related with servicing of the government debt.</p> <p><u>2. Macro level:</u></p> <p>2.1 Loss of trust in the banking system. Rise of the quasi-payment sector, leading to non-elastic response of macroeconomic indicators on changes in the amount of monetary mass.</p> <p>2.2 Increasing government debt, interference of international financial and credit organizations in domestic and foreign policies.</p>
<p>6) Through securities market:</p> <p><u>1. Transactions with shares:</u></p> <p>1.1 Washing out dirty money.</p> <p>1.2 Increasing amount of direct foreign investment.</p> <p>1.3 Increasing amount of portfolio investment.</p> <p><u>2. Transactions with bonds:</u></p> <p>2.1 Washing out dirty money.</p> <p>2.2 Increasing amount of debt in business enterprise and government sector.</p>	<p>b) Through securities market:</p> <p><u>1. Transactions with shares:</u></p> <p>1.1 Risk of the appearance of pseudo privatization process, reducing amount and increasing price of investment resources.</p> <p>1.2.1 Increasing influence of Trans-National Corporations and financial conglomerates on the development of selected industries, resulting in pressures on national macroeconomic parameters.</p> <p>1.2.2 Negative balance of payments, as a result of repatriation of profits of Trans-National Corporations and financial conglomerates.</p> <p>1.2.3 Increasing influence of conjuncture fluctuations at global financial markets on the national financial and capital market.</p> <p>1.3.1 Increasing risk of "soap bubbles" at the securities market, as a result of rapid expansion of multiple forms of financial instruments.</p> <p>1.3.2 Launch of financial crisis at capital market, as a result of rapid taking out of "hot" money from the security market.</p> <p><u>2. Transactions with bonds:</u></p> <p>2.1 Worsening of the country's international image.</p> <p>2.2 Increasing risk of enterprises' bankruptcies and sovereign default.</p>
<p>c) Through capital market infrastructure:</p> <p>1.1 Reliability of the payment system.</p> <p>1.2 Reliability of the settlement system.</p> <p>1.3 Reliability of the stock exchange, trade and information system.</p> <p>1.4 Reliability of the accounting system.</p> <p>1.5 Reliability of the system of electronic trading.</p>	<p>c) Through capital market infrastructure:</p> <p>1.1 Imbalance of commodity and monetary flows, leading to crisis of payments, which, in turn, leads to deformation of the monetary sector, decreasing competitiveness of the national economy, disruptions in the investment process.</p> <p>1.2 Increasing risk of shadow transactions, slowing settlements between enterprises, resulting in the declining macroeconomic indicators.</p> <p>1.3 Ineffective and unreasonable valuation of shares, declining liquidity of securities, reducing scopes of transactions on sales and purchase of securities, resulting in the reducing amount of investment resources.</p> <p>1.4.1 Impossibility to use the discount rate as an effective instrument of monetary and credit policy, resulting in the recession of the production sector.</p> <p>1.4.2 Impossibility for a user to have full information on the performance of an enterprise, resulting in disruptions of financial equilibrium in the latter's work</p> <p>1.5 Failure of main functions of the stock exchange market, of which the central one is valuation of free capital.</p>

Source: compiled by the authors.

Market of securities plays an important role in economic development of a country. As far as Ukraine is concerned, in spite of the bank-focused model of the financial market development, the share of the market of securities is gradually increasing in the structure of the national capital market. The issue of effects from this segment of the economy on the financial security of a country becomes even more important given rapid expansion of the market of securities. Because the Ukrainian market

of securities has peripheral status in the global capital market, even a minor change in the flow of capital held by foreign portfolio investors has negative effects on it, which is confirmed by data for 2008 and 2009 (Figure 1).

According to the Ukrainian State Commission of Securities Market, the main reason for rapidly decreasing market capitalization has been intensive outflow of foreign speculative capital from Ukraine, estimated as nearly

30,000,000 USD (during 2008-2009), and speculative short selling of stock exchange traders. Yet, quite often the massive leave of foreign investors is supposedly related with several factors that have negative effects for the investment attractiveness of Ukraine, of which the main ones are: unprotected rights of minority investors; underdeveloped secondary market⁹ poor qualification of professional participants; bad infrastructure; signing agreements mostly at non-organized market; "pouring out" of insider information, entailing hidden redistribution of assets and hostile takeover of enterprises and ruining in a way not only the system of property instruments valuation, but the overall socio-economic stability. The current tendencies at the capital market have also changed the dynamics of loans market in Ukraine.

Because prior to the crisis (in 2005-2007) international markets featured excessive liquidity, against financial resources deficit at the Ukrainian market, foreign banks were willing to give loans to their Ukrainian "daughters", and large Ukrainian banks tending to lend capital also had full access to international capital markets. However, the amount of short-term consumer loans, which was used by individuals to buy foreign household goods, exceeded the amount of long-term loans, which was borrowed by enterprises, and as the result of it the state does not have enough money for the real sector of economy development. Also, bad audit of a potential borrower applying for a loan enhanced the risk of the degrading quality of investment portfolio at commercial banks in Ukraine. The next problem was foreign currency loans delivered to individuals. Although Ukrainian people have no permanent income in a foreign currency, no regulatory restrictions on foreign currency loans to individuals were made. A situation like this would be attractive for banks when it's born in mind that their large part is controlled by foreign capital, but it threatens the financial security of the country.

Table 2:
Dynamic of distressed loans in Ukraine

Indicator	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Loans delivered, (million UAH)	23637	32097	46736	73442	97197	156385	269688	485507	792384	747348
Distressed loans, (million UAH)	2679	1863	2113	2500	3145	3379	4456	6357	18015	69935
Share of distressed loans in the structure of loans, %	11,3	5,8	4,5	3,4	3,2	2,2	1,7	1,3	2,3	9,4
Reserves for reimbursement of potential losses from loans transactions,* (million UAH)	2336	2963	3575	4631	6367	8328	12246	18477	44502	99238
Share of reserves for reimbursement of potential losses on loans transactions in the structure of loans, %	9,9	9,2	7,6	6,3	6,6	5,3	4,5	3,8	5,6	13,3

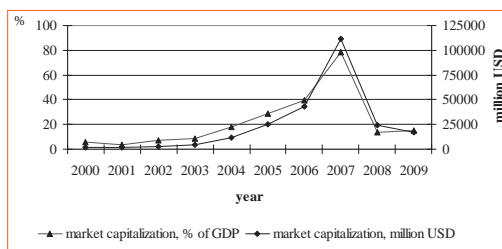
Source: data of the National Bank of Ukraine.

* The legal act of the National Bank of Ukraine on the procedure of the provision formation and use of bank credit operations potential losses.

Data in Table 2 show the increasing amount of distressed loans in 2008-2009, against the reduction in the total amount of loans. It should be also emphasized that the share of distressed loans grew four fold in 2009 in relation to the previous period. However, according to experts, the amount of distressed loans is much higher. According to the international agency Fitch Rating, the share of distressed loans reached 33.9% in 2009. It should be noted that Fitch Rating adds restructured loans to this amount. According to the "TEKT" Group, there are banks where the share of distressed loans amounts from 30% to 40%, or, sometimes, even 50%. Also, a large share of distressed loans is confirmed by the increasing amount of reserves for reimbursement of potential losses from transactions with loans. Main reasons behind the growing amount of distressed loans include: bad risk management in banks; the borrower's negative creditworthiness; overrated value of mortgages; abuse while delivering loans; the borrowers could not return debts.

So, distressed loans could appeared and rapidly grow not only as a result of the crisis and absence of external sources, but also due to serious managerial mistakes in the banks.

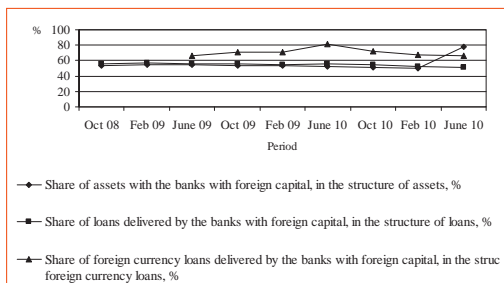
Figure 1:
The dynamics of the Ukrainian equity market capitalization

Source: compiled on the basis of data from the World Bank.

It was financial crisis that could clearly show dependency of the Ukrainian loans market on foreign capital and its negative effects for the stability of the national economy. However, in spite of the problems occurring in 2008-2010 at the national loans market as a whole and within the bank system in particular, adequate conclusions haven't been made (see Figure 2).

Figure 2:
Loans deliveries by banks with foreign capital

Source: compiled on the basis of data of the National Bank of Ukraine.

Data in Figure 2 show the increasing pressure by banks with foreign capital on the loans market: while the share of assets at the banks with foreign capital was 53.5% as of 01. 10. 2008, in the following two years it grew up to reach 77.7%. The average share of loans delivered by the banks with foreign capital from 01.10.2008 till 01.10.2009 was more than 55%, whereas the share of foreign currency loans delivered by this group of banks was nearly 70%. It should be noted that more than 60% of loans delivered by largest banks classified in the 1st group of banks and controlled by foreign capital are foreign currency loans. According to data from the National Bank of Ukraine, the share of foreign currency loans in "Raiffeisen Bank Aval" exceeds 65%, whereas in banks such as "UkrSibBank" (BNP Paribas Group), "Ukr-sotsbank" (UniCredit Group), "OTP Bank" (OTP Group, Hungary) "VTB Bank" (Ukrainian affiliation of the Russian Foreign Trade Bank (VneshtorgBank)) this share is nearly 80%.

A situation like this does affect the financial security of Ukraine, because of the increasing dollar pressure on the economy and the national currency, and the increasing dependency on change in foreign currency rate. It's clear that the problem requires regulatory measures with respect to control of lending procedures and their linking to foreign currency.

Apart from this, loans market in Ukraine features the explicitly unsatisfactory performance, as a major part of banks are tending to credit transactions with short cycle, and only some are engaged in long-term investment. The transmission role of banking sector must force the regulatory body (the National Bank of Ukraine) to more responsible consideration of all the problems of the loans market, in order to avoid crisis in the production sector.

The above mentioned tendencies show how strongly Ukraine depends on external financing. Therefore, ensuring of the financial security is quite important at the current phase of the Ukraine's development.

CONCLUSIONS

The global financial and economic crisis, apart from suppressing the Ukrainian economy, revealed main negative tendencies in the development of the national capital market. Political instability and unfavorable investment climate pushed portfolio investors off the national bonds market, which resulted in fall of FSETS¹ index and declining capitalization at enterprises and organized equity market, and, eventually, in the overall economic recession. At the same time, shrinkage of the credit portfolio that constitutes a source of risk and a source of income for banks disrupted financial stability of the national banking system, which affected the overall financial security of Ukraine. The increasing share of assets in banks with foreign capital and the increasing share of foreign currency loans is an evidence of imperfect regulatory policies, which bears new threats for the financial security of the country.

Prof., Dr. Inna Shkolnik
State higher educational institution "Ukrainian Academy of Banking of National Bank of Ukraine"
Inna_Shkolnik@ukr.net

Tetyana Kubakh
State higher educational institution "Ukrainian Academy of Banking of National Bank of Ukraine"
infopovh@mail.ru

1) FSETS is the First Stock Exchange Trading System. FSETS index is the main Ukrainian stock exchange index, estimated daily by the results of FSETS trading, on the basis of average weighted price of traded shares. FSETS index can be estimated on-line on hourly, daily and weekly basis. "Index basket" includes most liquid shares of 19 enterprises that are publicly traded. The list of shares included in the index is revised monthly.

REFERENCES

- [1] BARANOVSKY, O. I. (2003) "Washing out" of Money: Essence and Way of Prevention. The National Academy of Sciences of Ukraine, the Institute for Economics and Forecasting. – 472 p. (Published in Ukrainian).
- [2] Distressed Loans: How, How Much, Whom and Why (2010). In: Investgazeta. – N 13. – p. 50-51. (Published in Russian)
- [3] HERASIMOVA, S. V., Lepyokhina O.V. (2010) Investment Potential of the Banking System in Ukraine. In: *Vital Problems of Economics*. – N 8. – p. 247-256. (Published in Ukrainian).
- [4] KOVALENKO, V. V. (2009) Financial Security in the context of Strategic Management of the Financial Stability of Banking System. In: *News of the Ukrainian Academy of Banking*. – N 1. – p.46-51. (Published in Ukrainian)
- [5] MELIKH, O. (2008) Exchange Rate Policy and Its Effects for the Financial Security of the Country. In: *News of the National Bank of Ukraine*. – N 8. – p. 50-56. (Published in Ukrainian).
- [6] PEREKHREST, L. M., BRYSHINA, V. V. (2010) Anti-Crisis Management as a Factor of Enhancing the Financial Security of Banks. In: *Vital Problems of Economics*. – N 6. – P. 245-250. (Published in Ukrainian).
- [7] SHKOLNIK, I. O., SHPIG, F. I. (2007) Current Performance of the Capital Market in Ukraine. In: *News of the Ukrainian Academy of Banking*. – N 2. – p. 34-41. (Published in Ukrainian).
- [8] SOBKEVICH, O. V., SAVENKO, V. G. (2010) Positions and Prospects of Ukraine at Global Capital Market in the Conditions of the Strengthening Financial Crisis. In: *Problems of Science*. – N 2. – P. 43-51. (Published in Ukrainian).
- [9] SHULGA, I. P. (2008) Problems and Prospects of Drawing Capital at Stock Exchanges. In: *Stock Exchange Market*. – N 35. – p.7-14. (Published in Ukrainian).
- [10] VATAMANYUK, Z. G., ZVONAR N. V. (2007) Securities market in the Conditions of Financial Globalization. In: *Finances of Ukraine*. – N 6. – p. 82-90. (Published in Ukrainian).

HLAVNÍ TENDENCE INOVATIVNÍHO ROZVOJE UKRAJINSKÉ EKONOMIKY

THE MAIN TENDENCIES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ECONOMY

Olena Borysivna Zhyhor, Tetyana Mykolaivna Kutsenko

ABSTRAKT

Tento článek analyzuje rysy inovativního rozvoje ekonomiky země i hlavní rysy inovativního průmyslového podniku. Hlavními faktory, které brání inovační aktivitě na národní úrovni: nedostatek účinných finančních pobídek pro zvýšení inovačních nákladů, nedostatečný rozvoj institucionálního prostředí, infrastruktury, inovací, výzkumu a technologické spolupráce v oblasti inovací. Je prokázána nutnost pochopení role inovačního faktoru při udržování sociálního a ekonomického rozvoje dané země na všech úrovních státní správy. Přijetí protikrizových opatření namířených na stabilizaci makroekonomické situace a zajištění stability finančního sektoru v letošním roce umožňují dosáhnout úrovně před krizí, ale situace v oblasti inovací je stále obtížná. Další modernizace výroby, zlepšení konkurenceschopnosti domácí ekonomiky na domácím a zahraničních trzích a zajištění stabilního dlouhodobého hospodářského růstu na základě inovativního modelu rozvoje vyžaduje zvýšenou činnost státu v řízení inovací, zlepšení finančních, organizačních a právních nástrojů vlády.

Klíčová slova:

inovační vývoj ekonomiky, inovačně aktivní podnik, objem inovačních výdajů, inovace implementace, inovační výrobky, faktory vlivu na inovační činnosti, struktura národního hospodářství

ABSTRACT

The features of innovative development of national economy are analyzed, the basic tendencies of the industrial enterprises innovative activity are characterized. The main factors which prevent the innovative activity activation at the national level are defined: an absence of effective financial stimulus for increasing innovative expenses volumes, an insufficient level of development of the institutional environment, an innovative infrastructure, research and technological cooperation in the sphere of innovations. The necessity of understanding at all levels of the government of a role of the innovative factor in maintenance of a country's social and economic development is proved. The acceptance of the anti-recessionary measures directed on stabilization of a macroeconomic situation, the maintenance of financial sphere stability during the current year have allowed to reach on some indicators pre-crisis level, however a situation in innovative sphere remains difficult. The further modernization of manufacturing, the competitiveness increasing of domestic economy in the internal and external markets, the maintenance of stable long-term economic growth on the basis of innovative model of development demand activation of state actions in sphere of innovative sphere management, improvements of financial, organizational, legal tools of the government.

Keywords:

innovative development of economy, innovatively active enterprise, innovative expenses volume, innovations implementation, innovative products, factors of influence on innovative activity, structure of national economy

In Ukraine, during the whole period of its existence as

an independent state, in scientific, technological and innovative spheres the institutional and transformational processes have been established, due to the awareness of the need and importance of innovation for social and economic growth. However, economic reforms of the 1990s were accompanied by deterioration of domestic enterprises' financial condition owing to reducing output and high inflation.¹ This led to the catastrophic decline of industrial enterprises' innovative activities. If the share of firms that developed and implemented new products or improved the existing ones in the industry of the former USSR in the late 1980's was as high as 60-70%, this indicator in 1992 dropped to 20%, it shows a significant loss of a position Ukraine held among other countries (Бубенко 2008, p. 143). The issue of innovative development of national economy has been thoroughly investigated in the works by both foreign and domestic scientists. The theoretical questions of innovative economy processes were developed in the scientific works of prominent foreign scholars as Joseph Schumpeter, M. Kondrat'eva, S.-S. Kuznets, M. Porter, J. Yakovets, V. Gusarov and others. The outstanding national researchers of the mentioned problem are A. Galchinsky, V. Heyets, A. Kuznetsov, V. Chornobayev, V. Vakalyuk, A. Jurkiewicz et al.

Purpose of the article. The article aims for identifying key tendencies in innovation development, taking into account impact's factors on an innovation sector of the national economy.

For the period of 2000-2010 the situation in the sphere of innovations continues deteriorating². Thus, if in 2000 1,705 enterprises were engaged in the innovative activities in industry which was equal to 18% of the total amount, then in 2007 – 1,472 enterprises that is 14.2%, in 2008 – 1,397 companies i.e. 13% and in 2009 – only 1,411 or 12.8% of the number of innovative and active enterprises (Fig. 1). In 2006 there was a minimum level of innovative activities of industrial enterprises, only 11.2% of the total numbers were engaged in innovative activities. In 2007 the number of innovatively active enterprises increased by 31.6% to 1,472 units but as a percentage of the total number of industrial enterprises by 3.8% less than compared to the data of 2000. During 2008-2009 the innovative activities of industrial enterprises continues decreasing, in 2008 the number of firms

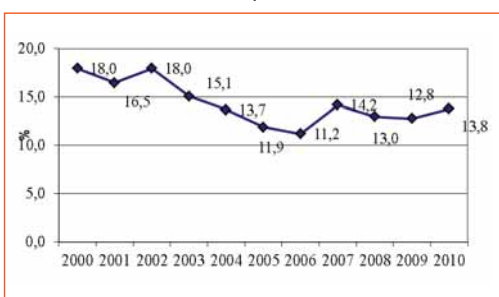
engaged in innovative activities decreased by 1.2% to 1,397 units, in 2009 – by 0.2% to 1,411 enterprises³.

In 2010 1,462 companies were involved in innovative activities or 13.8% of the total industrial enterprises proving the gradual recovery of innovation activities in the post-crisis period but they failed to reach pre-crisis indicators (in 2007 – 14, 2%).⁴

The share of the enterprises engaged in innovation activities in Ukraine is 4-6 times lower than in EU countries. In 2008 the EU-27 (except Greece), 51.6% of enterprises were innovatively active, in Germany – 79.9%, Luxembourg – 64.7%, Belgium – 58.1%, Portugal – 57.8%, Ireland – 56.5%.⁵ The share of the firms engaged in innovative activities in the same period in Ukraine was two times lower than the least innovatively active EU countries had: Latvia (24.3% – innovatively active firms), Poland (27.9%), Hungary (28.9%), Lithuania (30.3%) and Bulgaria (30.8%). When considering the innovation activities in 2006-2008, using the methods of CIS, only 18% of all the Ukrainian enterprises were innovative, including marketing and organization innovations (38.9% in EU-27)⁶.

The second expectation of innovative activity in Ukraine 2008-2010 was conducted in 2011. There are a lot of problems in carrying out innovations. The most important are financial expenses, insufficiency of money. In most cases innovations are too expensive for enterprises. All expenditures are really high and there is no guaranty for

Figure 1:
Dynamics of the share of innovatively active enterprises in the total number of industrial enterprises in Ukraine

- 1) Socio-economic situation in Ukraine: Implications for the Nation and the State / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 p.
- 2) Science and Innovation and the Ukraine in 2010: Statistical Yearbook - Kyiv: State Statistics Committee of Ukraine, 2011. – 356 p.
- 3) Science and Innovation Activity in Ukraine. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.ukrstat.gov.ua>
- 4) Science and Innovation and the Ukraine in 2010: Statistical Yearbook, 2011. – 356 p.
- 5) The OECD Science, technology and industry. Scoreboard 2007: Innovation and performance in the Global Economy. – OECD Publishing, 2008. – 221 p.
- 6) Addanki S. Antitrust Analysis of High Technology Mergers: The Role of Potential Competition [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ftp.gov/opp/global/addanki.html>

rapid recouplement. The other factors are related to the collaboration and information, and also they need well-qualified personnel. There is a very strong competition on markets that is why the cycle of production grows slowly. Some markets are saturated and it is difficult to find new ideas for the production of new goods and services.

The period of 2000-2010 was characterized by a constant increase in innovation expenditures which in 2008 reached a maximum in the amount of 11,994.2 million UAH. In 2009 the cost of enterprises innovation activities of Ukraine decreased by 33.7% as a result of decline in overall economic activities due to the global financial crisis and it amounted 7949.9 million UAH. However, despite the increase in 2010 compared to the previous year of total innovation expenditures to 95.6 million UAH (in 2010 they amounted to 8 billion UAH) they failed to achieve at least the volumes of financing pre-crisis years (2007 – 10.8 billion UAH), due to residual effects of the global crisis, investors' fears for stability breach in the financial sector caused by the increased risks associated with the second wave of global economic crisis and a lack of effective institutional and fiscal incentives for firms to finance innovative activities⁷. Thus, in 2010 over 70% of innovatively active enterprises carried innovative activities at their own expense, the firms cost of innovations financing decreased compared to the previous year to 394.1 million UAH and amounted to 4775.2 million UAH (in 2007 – 7999.6 million UAH). Only 36 enterprises used credits in the amount of 626.1 million UAH, the volume of innovation financing through loans decreased in 2010 compared to the previous year to 315.4 million UAH. The downward dynamics of innovation financing in 2010 was also observed in the public sector. Thus, the volume of state budget funds for innovation financing decreased by 40 million UAH and was 87 million UAH. If in 1999 the state share in the costs of innovation financing was 10.1%, then in 2010 – only 1% which significantly limits the state controlling and stimulating impacts on innovative activities.

The scheme analysis of the total costs distribution in the sphere of innovative activities shows that in 2010 the most significant part of those costs was spent on machinery, equipment and software purchasing (62.6%). 8% of the total expenditures in 2010 was spent on companies internal R & D, that is at the previous period level and by 0.7% more than in 2007, 2.7% – on the purchase of other organizations research and development results (external R & D) performed to develop new or improved products and processes, and this amount exceeded the previous year costs by 0.3%, 1.4% – on the purchasing

of other external knowledge (new technologies, including the inventions exclusive property ownership, utility models, industrial designs; trade secrets; projects, trademarks obtained due to the enterprise innovative activities; engineering and consulting services) and 25.3% – other expenses.

Thus during 2000-2010 more than a third of total costs in the industry accounted for the equipment purchasing while the costs of intellectual property rights purchasing and internal and external R & D costs are on the lower order. Almost half of innovatively active enterprises don't finance scientific researches in order to improve the competitiveness of its production. According to the Strategy of Innovative Development of Ukraine in 2010-2020 developers in the globalization challenges environment this situation can be accounted for a lack of funds and a lack of an effective national system to stimulate innovative activities through constant amendments to the relevant budgets and existing laws (Гець 2004, p. 11).

The analysis of the industrial enterprises innovative activities according to their economic activity shows that during the period of 2000-2010 manufacturing firms were the most innovatively active. More than 90% of the total costs of innovative activities, except the year 2003, are the share of the manufacturing industry. This situation corresponds to the world tendencies concerning the manufacturing firms development features because of the need to maintain the competitiveness of their products compared with foreign counterparts through active participating in the innovative activities in manufacturing. Mining companies, however, demonstrate the reduction of funds allocated for the innovative activities from 8.4% in 2000 to 2.2% in 2010. Companies engaged in electricity, gas and water production and distribution account for a small amount of innovation expenditures, to 8.7% of total expenditures in 2010⁸.

In terms of manufacturing industries the greatest amount of innovation expenditures in the analyzed period was spent by mechanical engineering, food and metallurgical enterprises, although these fluctuations occurred very unevenly through inconsistent government policies in order to stimulate innovative activities. Thus, in the period of 2000-2010 the amount of innovation expenditures of mechanical engineering and metallurgical industry enterprises tended to increase, unlike the food industry: the costs of their innovative activities reached their maximum in 2002 (33.8% of the total costs of innovative activities) and then decreased annually.

The innovative activities in the economy haven't gained

7) The Crisis – one year on. McKinsey Global Survey Results. September 2009 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.slidshare.net/sharvan316/mckinsey-the-crisis-one-year-later-sept-09>

8) Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2010 році: Статистичний збірник –К.: Держкомстат України, 2011. – 356 с.

a significant extent because the number of industrial enterprises implementing innovative activities decreases each year and ranged at 11.7%, which is 3-4 times less than in innovatively developed countries⁹. The innovation factors of economic growth don't play a significant role yet and they aren't reflected in the government real actions (Гець 2004, p. 11). The dynamics of firms that introduced innovative activities, and their share their in the total number of industrial enterprises shows negative tendencies in the sphere of innovations, which is confirmed by statistical data¹⁰. Since 2000 the number of firms that introduced innovations continuously decreased with the exception of the year 2002 when their number increased by 0.3% (Fig. 2).

In 2005 there was a record low level of industrial enterprises engaged in innovative activities – only 8.2% of the total amount. That is actually implemented the pessimistic scenario for innovative developments in Ukraine, for which the basic parameters of innovative sector of economy functioning were defined on the basis of peer reviews (Table 1).

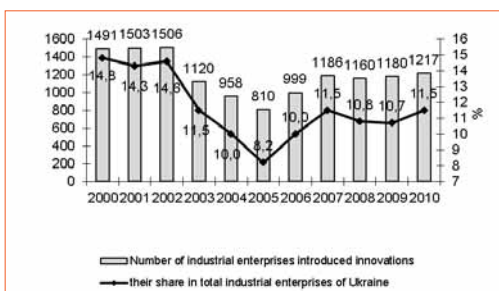
A low level of innovative activities of industrial enterprises causes a small share of innovative products in the total volume of industrial production. In 2009 the volume of innovative products sales amounted to 31432.3 million UAH, or 4.8% of total amount of industrial production (in 2008 – 45830.2 million UAH, or 5.9%, in 2007 – 40188.0 million UAH, or 6.7%). And in 2010 the share of innovative products sales in the total volume of sold industrial products amounted to only 3.8% and high-tech products import exceeded its own production volume. Thus, the declining tendency of sold production volume by reducing its competitiveness in the global market can be observed.

The technological development of industries can be

characterized first of all by the introduction of advanced technological processes (Solow 1957, p. 313). The fact that in 2000 only 416 industrial enterprises introduced new processes (4.1% of industrial enterprises), in 2007 - 515 (5.0%), in 2008 - 582 (5.4%), in 2009 - 452 companies implemented new processes in order to improve the competitiveness of domestic production indicates the low level of Ukrainian enterprises innovative activities. As illustrated in Fig. 3 in general, the introduction of advanced technologies cannot be characterized by particular stability.

After reducing the total number of implemented processes in industry in 2002 to 1,142 processes and in 2006 to 1,145 processes an increase of this indicator can be observed, and more than a third of implemented new processes are low-waste and resource-saving. The reduction of the number of implemented low-waste

Figure 2: Number of industrial enterprises introduced innovations and their share in total industrial enterprises of Ukraine [4, p. 231]

Source: Science and Innovation Activities in Ukraine. [Electronic resource]. – <http://www.ukrstat.gov.ua>

Table 1: Scenarios of innovative developments in Ukraine in 2004-2011¹¹

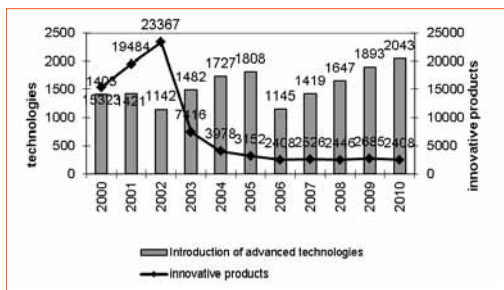
Economic parameter	Development variant		
	pessimistic	basic	optimistic
The share of innovative products sales in the volume of sold industrial products	7-10	11-30	>30
Level of innovative activities of industrial enterprises	<18	18-40	>40
The share of industrial enterprises implementing innovative activities	<15	15-35	>35
The level of research intensity in manufacturing products	<1	1-3	>3
The share of high technologies sector in the manufacturing industry structure	<12	12-15	>15
The share of investments in innovations in the total investment amount in the basic capital	<15	15-25	>25

9) World competitiveness yearbook, 2010 / IMD Lausanne [Електронний ресурс]. – Available at: <http://www.imd.ch>

10) Gilbert R.J., Sunshine S.P. Incorporating Dynamic Efficiency Concerns in Meger Analysis: The Use of Innovation Markets // Antitrust L.J. – 1995. – p. 63.

11) The strategy of innovative development of Ukraine in 2010-2020 in the Global Challenges (draft) [electronic resource] -: <http://www.zakon.gov.ua>

Figure 3:
Introduction of advanced technologies and innovative products

Source: Science and Innovation Activity in Ukraine. [Electronic resource]. - Mode of access <http://www.ukrstat.gov.ua>

and resource-saving new technological process in 2010 compared to decrease of 36.3% in the previous year does not form the basis for a long-term stable development¹². The number of explored in the production of new products increased during the 2000-2002, in 2003 the number of innovative products reduced in almost 3 times to 7,416 units.

Starting with 2007 the production of innovative products gradually increased and reached 2,686 items in 2009, but almost 6 times below the level that was in 2000, including 641 items of new types of equipment introduced, that is only 10 units more than in 2000. This indicates a lack of incentives of entrepreneurs to implement new technology, upgrading of logistics and production, respectively, to the development of new products.

According to the statistics manufacturing firms implemented new technological processes the most actively. Engineering enterprises are leaders and ahead of other industries in the sphere of advanced technological processes introduction. The number of implemented new processes by them for the period of 2000-2010 ranged from 606 to 1,273, which accounts for 53.1% and 70.4% of the total amount. Industrial enterprises that produce food and process agricultural products implement advanced processes including low-waste, resource-saving and non-waste technologies in much smaller quantities than machine building. The number of implemented innovative technologies for the period of 2000-2010 ranges on average 10.6% of the total amount. Enterprises produ-

cing consumer goods show the lowest susceptibility to the advanced technologies introduction, during the study period the number of implemented new technologies in this area didn't exceed 5.3 % in 2001.

Chemical and petrochemical industry also does not demonstrate significant progress in updating technological processes and implementing resource-saving technologies, the number of introduced new advanced processes ranged from 3.9% of the total number in 2001 to 9.8% in 2004. This number does not meet the level of enterprises needs in this sector of national economy as for the advanced technologies introduction with a view to reducing energy and material consumption of products of the chemical and petrochemical industry in comparison with foreign analogues.

The institutional providing of innovative activity in Ukraine includes state and non-state institutions, which provide the presence of legal, organizational and economic terms, necessary for realization and development of investment and innovative activity. Innovative sphere in Ukraine is regulated by special law. However, there is a problem in Ukraine of absence of integrity and low efficiency.

For example, unsettlement of issues associated with implementation of the Law of Ukraine "On state regulation of activities in technology transfer"¹³ leads to uncontrolled transfer of technologies abroad, threatening the country's economic security. According to the official statistics, the total number of acquired new technologies in Ukraine since 2000 and in 2010 was 5,633. Thus the results of their own research and development for the past 10 years are on average 13.6% (764 technologies) of the total number of technologies. This level is very low for a country that declares innovation and investment development and transition to the 5-th and 6-th of technology, provided an appropriate infrastructure of national innovation systems (Бубенко 2008, p. 215). It should be noted that Ukraine has not established an effective mechanism for implementation of completed scientific and technical developments and technologies in industrial production. The process of technology transfer in Ukraine is characterized by unstable dynamics and small number of technologies transferred from Ukraine. They transfer abroad most of the rights to patents, licenses for the use of inventions, industrial designs, that the results of research and development performed by domestic scientists are not in demand in the global market innovation¹⁴.

12) Socio-economic situation in Ukraine: Implications for the Nation and the State/ за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НБЦ НАНУ, 2009. – 687 p.

13) The Law of Ukraine On State Regulation of activities in technology transfer [electronic resource] — Available at: <http://www.zakon.gov.ua>

14) The Crisis – one year on. McKinsey Global Survey Results. September 2009 [electronic resource]. – Available at: <http://www.slideshare.net/sharvan316/mckinsey-the-crisis-one-year-later-sept-09>

In Ukraine, low-tech production dominates: mining, fuel, food, light industry, agro-industry. Accordingly, almost 95% of domestic products are manufactures of the 3rd and 4th of technology. The GDP growth by introducing new technologies in Ukraine is estimated only at 0,7-1% (Гець 2004, p. 124). The total share of activities belonging to high and middle technological ones is less than 13%. The prospects for expansion of these activities depend on the volume of investment for their development. Investments less than 5% of economy investment resources don't correspond not only their role in the economy, but also the needs of simple reproduction of productive capacity (Mensch 1975, p. 24). The conditions leading to the collapse of these activities are formed.

From the above analysis the following conclusions can be made. The following tendencies in the innovative sphere development can be observed:

- the reduction of innovative activities of industrial enterprises in the background of an imbalance between incentives to research and innovation activities and reduce the level of quality scientific and technical potential;
- the reduction of the number of firms that introduce innovations through the implementation of internal control processes of innovation in the fields of national economy and the lack of incentives to enhance innovation;
- a small proportion of innovative products sales in total manufactured goods and services insignificant portion that goes for export;
- the number of implemented advanced processes does not meet the needs of the economy in high-tech breakthrough, the processes of uncontrolled transfer of technologies abroad through unregulated legal framework that creates the conditions for strengthening the country's dependence on developed countries;
- the low-technology industries dominance, the tendencies to collapse of high-tech activities and loss of opportunities to maintain long-term dynamics of growth of national economy on an innovative basis.

In the sphere of Ukrainian economy innovations it is still kept persistent disparities that significantly limit the prospects for growth in the long run, form the significant risks and limitations to strengthen the competitiveness of national economy of Ukraine. It is a new technological basis which will give the country an opportunity to reach a new stage of development and use key competitive advantage – the technology of the sixth technological

structure for strengthening the economic power and social guarantees.

In order to improve financial mechanisms to encourage innovative activities it is necessary to:

- amend the Tax Code of Ukraine, providing admission to the special account of innovative companies that implement innovative projects within the parks, 50% of the income tax, which was derived from the implementation of innovative projects, provided its use exclusively to fund innovation and research technical activities, expand their scientific and technological research and experimental bases;
- develop a set of instruments of state support of innovative activity of SMEs; in particular, create a separate institution (i.e. fund) to support innovative companies that makes the acquisition of assets to 50% of project cost through open competition. The source of financial content can be fund of funds received from privatization.

In order to improve institutional and legal support of innovation it is necessary to:

- structure the system of public administration sector for innovative functional principle and legislate its organizational structure with clearly defined functions and powers of each organ of public administration in this area, to introduce European standards of governance institutions by identifying a clear algorithm for decision making, approval of job descriptions, ensuring proper monitoring and monitoring their implementation, which will increase the level of controllability innovative sector;
- create under the President of Ukraine advisory body to facilitate the formation and implementation of unified state innovation policy in Ukraine, to which should include the Prime Minister of Ukraine, representatives of the Ministry of Education, Ministry of Economy, Ministry of Finance, government representatives, NGOs, leading companies and institutions and other persons whose activities are related to innovations that will increase the level of coordination between authorities in the field of innovation;
- establish nationally medium priorities of innovation within the specified long-term strategic priorities that will ensure the concentration of scarce investment resources of the state on key development priorities, eliminate differences between the objectives of State policy and the actual activities of its implementation.

In order to prepare the institutional environment for the development of innovation infrastructure it is necessary:

- to restore funding for activities to promote innovation infrastructure through the foresight of the State Budget of Ukraine for the next year financing of the State Target Economic Program "Creation of innovation infrastructure in Ukraine for 2009-2013".

In order to improve institutional support for managing cooperation it is necessary to:

- clearly define by law the term "cluster" classification, mechanism of its formation and operation, which will provide a sound basis for the formation of clusters of innovative high-tech and high-tech industries, creating conditions for structural changes in the economy;
- stimulate research and technological cooperation with CIS countries in the way of forming the information space for international technology transfer. In particular, a Ukrainian-Russian inter-university network of Technology Transfer at the National Technology Transfer Network of Ukraine and Russian Technology Transfer Network, which will con-

tribute to strengthening international cooperation between Ukraine and Russia in the field of scientific and technical cooperation to implement the measures necessary organizational and legal sharing of scientific and technical infrastructure;

- in conclusion it could be said that the most important thing for innovative development of economy is to eliminate all barriers by the protection intellectual property, developing venture financing, technological and informative structure.

**Zhyhor Olena Borysivna, Doctor of Economics, Professor
Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine**

olenazet@mail.ru

**Kutsenko Tetyana Mykolaivna
Ph.D. in Economics, lecturer in Finance,
Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine,**

kutsenko_75@mail.ru

LITERATURE

- [1] ADDANKI, S. Antitrust Analysis of High Technology Mergers: The Role of Potential Competition [Electronic resource]. – Available at: <http://www.ftp.gov/opp/global/addanki.html>
- [2] GILBERT, R. J., SUNSHINE, S. P. Incorporating Dynamic Efficiency Concerns in Merger Analysis: The Use of Innovation Markets // Antitrust L.J. – 1995. – p. 63.
- [3] HALVERSON J. T., TELPNER B. J. Innovation and Potential Competition in Rapidly-Changing High-Tech Industries/ STEPTOE&JOHNSON LLP. – Washington DC, 2002.
- [4] KUZNETS, S. Modern Economic growth: rate, structure and spread / S. Kuznets. – New Heaven, 1966. – 105 p.
- [5] MENSCH, G. Das Technologische Patt: Innovationen überwinden die Depression. Frankfurt am Main: Umschau. Verlag, 1975. – 115 p.
- [6] Oslo Manual: Guidelines for collecting and interpreting innovation data. — A joint publication of OECD and Eurostat, 2005. – p. 46.
- [7] SOLOW, R. Technical change and the aggregate production function / R.Solow // Review of Economist and Statistics. August. – 1957. – p. 312-320.
- [8] The Crisis – one year on. McKinsey Global Survey Results. September 2009 [Electronic resource]. – Available at: <http://www.slideshare.net/sharvan316/mckinsey-thecrisis-one-year-later-sept>
- [9] The Global Competitiveness Report / World economic forum [Electronic resource]. – Available at: <http://www.weforum.org>
- [10] The OECD Science, technology and industry. Scoreboard 2009: Innovation and performance in the Global Economy. – OECD Publishing, 2008. – 221 p.
- [11] World competitiveness yearbook, 2010 / IMD Lausanne [Electronic resource]. – Available at: <http://www.imd.ch>
- [12] БАЖАЛ, Ю. М. Інноваційно-технологічна динаміка українського експорту та антикризові перспективи [Electronic resource] — Available at: <http://www.екма.kiev.ua/bitstream/123456789/612/1/Бажал> – Матеріали до парламентських слухань.pdf
- [13] БУБЕНКО, П. Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку. Монографія / П.Т. Бубенко. — Харьков: ХНАМГ, 2008. — 295 p.
- [14] The Law of Ukraine On State Regulation of activities in technology transfer [Electronic resource] — Available at: <http://www.zakon.gov.ua>
- [15] Science and Innovation and the Ukraine in 2010: Statistical Yearbook - Kyiv: State Statistics Committee of Ukraine, 2011. – 356 p.
- [16] Socio-economic situation in Ukraine: Implications for the Nation and the State / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 p.
- [17] The strategy of economic and social development of Ukraine (2004-20015) / Through European Integration / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 324 p.
- [18] The strategy of innovative development of Ukraine in 2010-2020 in the Global Challenges (draft) [Electronic resource] — Available at: <http://www.zakon.gov.ua>

OCENĚNÍ MÍRY SBLIŽOVÁNÍ NEPŘÍMÉHO ZDANĚNÍ NA UKRAJINĚ A V ČLENSKÝCH ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE

ASSESSMENT OF PROXIMITY INDIRECT TAXATION IN UKRAINE AND THE MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Serhii Lyeonov, Dmitro Veremchuk

ABSTRAKT

Článek se zaměřuje na analýzu míry a směru sblížení vývoje nepřímých daní na Ukrajině a v evropských zemích a na míru tohoto sblížení. Stať prezentuje metodický přístup k hodnocení úrovně podobnosti systému nepřímých daní na Ukrajině a v členských státech Evropské unie za použití taxonomického indexu úrovně podobnosti nepřímých daní. Uplatnění tohoto přístupu umožnilo charakterizovat rozsah a dynamiku změn v trendech zdaňování spotřeby, jakož i dosaženou míru jednotnosti daňové politiky v Evropské unii v oblasti nepřímého zdaňování.

Klíčová slova:
daně, daňová politika, nepřímé zdanění, politika daňové integrace, jednotnost systému nepřímých daní, taxonomická analýza

ABSTRACT

The article determines the scale and directions of indirect taxation in Ukraine and the European countries, investigates the level of its proximity. It presents the methodical approach to assessing the level of proximity of indirect taxation in Ukraine and the European Union by using the taxonomic index of proximity of indirect taxation. The application of this approach made it possible to characterize the degree and dynamics, change in directions of taxation, the proximity of tax policy in the European Union in the field of indirect taxation.

Keywords:
taxes, tax policy, indirect taxation, tax policy integration, proximity of indirect taxation, taxonomic analysis

INTRODUCTION

The dynamic development of economies' internationalization processes became one of the twentieth century's features that led to a qualitatively new stage – globalization of the world economy, within which the processes of international economic integration dominate. They establish priorities for the current stage of economic life, creating an environment of global competition, affecting the interests of a particular country or region and the whole world in general. The development of the country is increasingly dependent on favorable economic environment, cooperation of the economic structures, national and international institutions in the world economy. Therefore, each state must focus on the gradual integration into the world economy, especially through participation in regional integration associations.

An important part of economic integration within the European Union (EU), especially at the present stage of its development, includes the convergence of tax systems of Member States. Considering the strategic aspirations of Ukraine to join the EU, areas of gradual integration of national tax policies are the subject of intensive theoretical studies today.

In the context of European integration for any candidate country the proximity of indirect taxation plays an important role, and the prospects of Ukraine's accession to the EU as equal strategic partner along with other European countries, provide new approaches in its own tax policy. On the other hand, the degree of scientific validity of the indirect taxes system, its practical application and compliance with modern European trends, largely determine the political, economic and social relations in society.

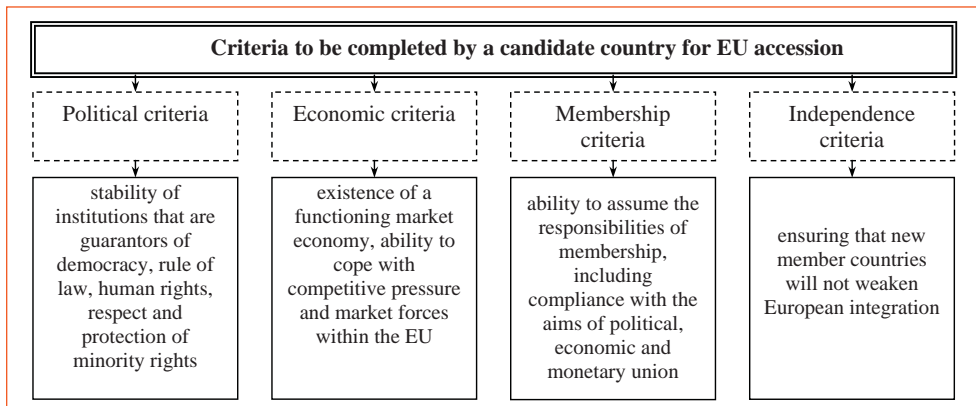
So, the problem of identifying the impact of proximity of indirect taxation in EU on the tax policy of Ukraine and directions of tax reform, particularly in terms of European integration, is the subject of thorough scientific analysis, which requires specific solutions.

In recent years, researchers pay much attention to the study of theoretical and practical principles of tax policy in the integration process. Significant achievements are made by foreign scientists F. Velayos [8], R. B. Davies [2], C. Peters [5], V. Tanzi [6], E. K. Hayes [4] and others. The achievements of Russian scientists and experts in this scientific area are reflected in the studies of Zh. N. Mambetaliyeva [17], A. I. Pohorletskiy [21], M. T. Ospanov [18] and others. Problems of transformation of the tax policy in Ukraine under the influence of integration processes, especially European integration, are developed in studies of modern Ukrainian scientists, including V. A. Valihuru [9], L. M. Demydenko [10], A. I. Krysovatyi [14], I. V. Ped [19], V. M. Fedosov [26] and others. Despite all the importance of scientists' research the problem of proximity of indirect taxation in European countries is not sufficiently revealed. There is a need for the construction of the system for comparative evaluation of indirect taxation in European countries and Ukraine, and identification of the level of its proximity.

1. ANALYSIS OF CURRENT TRENDS

Since the late 90's century Ukraine has repeatedly stated its desire to integrate into the EU [22, 23, 24, 25]. For the realization of this aspiration it should complete a series of requirements, including those provided under the Copenhagen criteria [1] (Fig. 1).

Figure 1:
The requirements for candidate countries for accession to EU

Source: compiled by authors based on [1].

Each of these criteria in Figure 1 contains several sub-criteria. Thus, the membership criteria are the most difficult for execution. During negotiations about accession of the candidate country to the EU it is necessary to adhere to the 35 sub-criteria of a membership which satisfy the 35 chapters of *acquis communautaire*. Section 16 applies to taxation, and one of its directions is proximity of a policy in the field of indirect taxation, especially VAT and excise tax [8].

The general economic and legal basis of proximity of taxation is determined by the EC Treaty [13]. Particularly, in the field of indirect taxation this process is implemented by adoption by the EU Council of directives on the proximity of indirect taxes and the following adjustment in accordance with the national legislation of EU member states and candidate countries. In the modern conditions of the functioning of the European economic area the structure of indirect taxation in EU member states is characterized by a high degree of proximity. Thus, national tax systems of all EU member states include such taxes as VAT and excise taxes (on alcohol, tobacco, energy production). These taxes are an important source of budget revenues of most European countries. In addition, such items of indirect taxes as the order of calculation and payment, tax reliefs, system of administration, in some way are also close. Tax policies in almost all European countries implement identical directions of reforms in the field of indirect taxation, which usually consist in the reduction of the level of VAT and excise rates increase.

At the same time, the Ukrainian VAT and excise tax, according to V. Fedosov, are slightly different from VAT and specific excise duties on goods and services in European countries by both the share in tax revenues, and first of all by the calculation mechanism, rates, range of

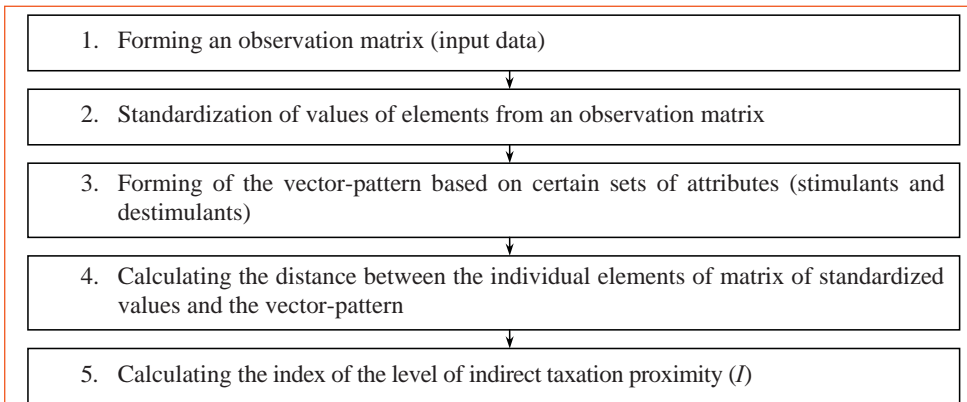
taxable goods and services, benefits, etc. [26]. But in terms of prospects of Ukraine and its future we believe that the process of gradual and systematic proximity of indirect taxation to the European standards is not only economically objective, but also vital, and this process is a step forward in the general civilizational development of Ukraine. Moreover, according to L.M. Demydenko, primarily it is necessary to proximate the provisions of the legislation of Ukraine, which regulate the tax collections that are the basis of budget tax revenues, including VAT and excise duties, arguing that "since the differences in taxation do not favour the achievement of sustainable economic development but cause some conflicts, than for countries of Eastern Europe that are interested in integration, in the first phase it should be talked about the achievement of uniform taxation conditions in the major taxes that hinder a free movement of goods and services, capital and labor" [11].

So given this, and juxtaposition of the EU, in formation of domestic tax policy in the field of indirect taxation should take into account the requirements of EU directives and other documents of a recommendatory nature, which determine the proximity of indirect taxes, and the choice by Ukraine of the direct integration into the EU system involves a system of reforming the tax policy in general, and rethinking the approaches to the formation of national priorities in the field of indirect taxation in particular.

2. STUDIED MODEL AND ITS ECONOMICAL GROUNDING

In our view, under the conditions of the high level of proximity of indirect taxes achieved in EU, it is important to calculate the integral index, the generalized value of a

Figure 2:
Algorithm for calculating the index of level of indirect taxation proximity by using the taxonomic analysis

Source: compiled by authors based on [20; 12].

set of attributes that comprehensively describe the degree of proximity of indirect taxation in European countries and Ukraine. For solving this problem we would propose a method of integral evaluation of proximity of indirect taxation in EU member states and Ukraine, which is based on the use of taxonomic analysis.

The essence of taxonomic analysis is in comparing the objects that are characterized by many features. Methods of taxonomic analysis solve the problems of ordering the multivariate statistical material into a single quantitative characteristic, and also offer the possibility for construction of a generalized evaluation of a complex object or process [16]. One of the earliest methods of multidimensional objects (taxonomic analysis) was proposed by Z. Heilvig as a taxonomic indicator of the development level. This indicator represents the synthetic amount, "resultant" of all the attributes that characterize units of the studied set, which allows with a help of it to linearly order the elements of this set [20]. We will apply the modified taxonomic indicator (index) of the level of indirect taxation proximity (I), which has the following interpretation: the closer its value is to unity, the higher level of proximity of indirect taxation is in the country compared to the European average.

Computation algorithm for indicator I is shown in Figure 2.

At the first stage it is carried out through the formation of an observation matrix (X_k) for the studied country k that can be represented as follows (1):

$$X_k = \begin{pmatrix} x_1 & x_2 & \dots & x_j & \dots & x_{1n} \\ x_2 & x_2 & \dots & x_j & \dots & x_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_j & \dots & x_n \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_m & \dots & x_m \end{pmatrix}, \quad (1)$$

where i – serial number of a period (from 1 to n);
 j – indicator that characterizes the condition of certain object;
 x_{ij} – value of the indicator j for the period i (від 1 до m).

The construction of the matrix X_k is conducted by the selection of indicators that, in our opinion, characterize the degree of proximity of indirect taxation most qualitatively. On this basis we calculate the taxonomic index I . Given the complexity of data accessing, we consider it appropriate to use the indicators that can be calculated on the basis of official statistics by Eurostat [3] and NEA [11]. The following set of data is considered: 1) the level of total tax burden (T); 2) the share of indirect taxes in a

total tax burden ($IndirT$); 3) the share of VAT in GDP (VAT); 4) the share of excise duty and other taxes on consumption in GDP (ED); 5) the effective tax rate on consumption (ITR_c); 6) index of the proximity of VAT (I_{VAT}); 7) index of the level of proximity of excise duty on energy products (I_{ED}^e); 8) index of the proximity of excise duty on alcoholic drinks and tobacco (I_{ED}^{al-cig}). It should be noted that the use of relative indicators makes it possible to eliminate the influence of differences in size of the countries, to ensure homogeneity of selected indicators, as well as to minimize the costs of data accessing. Additionally, the use of indicators of dynamics allows to obtain a generalized characteristic of changes in the set of characteristics.

We believe that the implementation of indicators I_{VAT} , I_{ED}^e , I_{ED}^{al-cig} is conditioned by the degree of indirect taxes closeness to the conditions of integration process. The methodology of indices calculation is based on capabilities for evaluation of weight of VAT and excise tax in a structure of indicator ITR_c for each analyzed country and comparing such correlations with the total set of parameters that characterize a certain regional association of countries.

Since there is a set of components of indirect taxes in the structure of ITR_c , which are proximate at the EU level (VAT, excise tax on energy products, the excise tax on alcoholic beverages and tobacco), one can calculate the indexes that show the importance of each component ITR_c in the overall index ITR_c for the country k in the certain period i . These relations can be represented as follows: ($ITR_c^{VAT} : ITR_{Ck,i}$) – the share of VAT in the structure of the ITR_c ; ($ITR_c^e : ITR_{Ck,i}$) – the share of excise duty on energy products in the structure of the ITR_c ; ($ITR_c^{al-cig} : ITR_{Ck,i}$) – the share of excise duty on alcoholic beverages and tobacco in the structure of the ITR_c .

The next task is to study changes in the level of indirect taxation of consumption, which are caused by the proximity of these taxes in EU. Assuming that tax proximity was of the same size and in the same areas in EU member states and Ukraine, then the above indicators concerning a particular country can be applied towards the EU and Ukraine in general, that is, regarding the current policy of indirect taxation proximity in EU and under the hypothetical condition of Ukraine's accession to the European economic area (denote it as t). Consequently, the discovered correlations will have the following mathematical formulation: ($ITR_c^{VAT} : ITR_{Ct,i}$) – the share of VAT in the structure of the ITR_c ; ($ITR_c^e : ITR_{Ct,i}$) – the share of excise duty on energy products in the structure of the ITR_c ; ($ITR_c^{al-cig} : ITR_{Ct,i}$) – the share of excise duty on alcoholic beverages and tobacco in the structure of the ITR_c .

If we divide the obtained ratio for a particular country (k) on the same ratio for the EU-27 and Ukraine in the aggregate (l), we will get the indices that characterize an exceeding of the share of indirect taxation of consumption in a particular country over the share of these taxes in the ITR_C , in general for all European countries, thus assuming that such situation probably is caused by the proximity of indirect taxation in EU and its significant impact on tax policy in Ukraine. So, the methods for the calculation of the index of the level of VAT proximity (I_{VAT}), index of the level of proximity of excise duty on energy products (I_{ED}^e) and index of the level of proximity of excise duty on alcoholic drinks and tobacco (I_{ED}^{al-cig}) will be as follows:

$$I_{VAT\ k,l} = \frac{ITR_{C\ k,l}^{VAT} : ITR_{C\ k,l}}{ITR_{C\ t,l}^{VAT} : ITR_{C\ t,l}} \cdot 100\% , \quad (2)$$

$$I_{D\ k,l}^e = \frac{ITR_{C\ k,l}^a : ITR_{C\ k,l}}{ITR_{C\ t,l}^a : ITR_{C\ t,l}} \cdot 100\% , \quad (3)$$

$$I_{D\ k,l}^{al-cig} = \frac{ITR_{C\ k,l}^{al-cig} : ITR_{C\ k,l}}{ITR_{C\ t,l}^{al-cig} : ITR_{C\ t,l}} \cdot 100\% . \quad (4)$$

Proposed indexes can take values in the following ranges: $(-\infty; 0]$ – an area with no tax proximity, which implies a situation where a certain tax is not available in the country at all; $(0, 1)$ – an area that defines the low level of taxes proximity (level of consumption taxation by the certain tax is lower than the European average in connection with insufficient degree of regarding the proximate rules at the level of EU legislation in the national tax policy of the country); $[1)$ – an area that characterizes normal (absolute) level of proximity of VAT and excise tax when the country, in terms of taxation of these proximate taxes, completely meet the European average (in the future this area will be referred to as the vector-pattern (E), while $E = 1$); $(1; +\infty)$ – an area with a high level of indirect taxes proximity (the country's level of consumption taxation by the certain tax is much higher compared to the EU average, while in the national tax legislation many provisions of the directives that define the proximate elements of the certain tax, are included).

The value of indexes included in the matrix of input data, is heterogeneous, because they are describing different features of objects. In addition, their units of measure are different, which further complicates the implementation of some arithmetic functions needed in certain procedures. Therefore it is necessary to perform preliminary transformations that include features standardization in order to align the value of features. In the second phase of the algorithm of calculation of the index for the level of indirect taxation proximity the formation of the matrix of standardized values (z_i) is carried out as follows (5):

$$z_i = \frac{x_i}{\bar{x}} , \quad (5)$$

where \bar{x} – an average value of the index during the period i (from 1 to n).

Further on, the differentiation of the matrix features is carried out (step 3). All the variables must be divided into stimulants and de-stimulants. The reason of this division is the nature of the impact of every indicator on the level of the investigated object. Features that make a positive (stimulating) effect on the overall development of the object are called stimulants, as opposed to features that hinder the development and are so called de-stimulants [21].

Distribution of characteristics on stimulants and de-stimulants is the basis for construction of the vector-pattern of development P_{σ} . Elements of the vector-pattern have coordinates z_{0i} , formed as follows (6):

$$\begin{cases} z_{0i} = \max_j (stimulant); \\ z_{0i} = \min_j (de-stimulant). \end{cases} \quad (6)$$

The next stage of the proposed algorithm is to determine the distances between individual observations and vector-pattern as follows (7):

$$C_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_j - z_{0j})^2} , \quad (7)$$

where z_j – standardized value of j indicator in a period i ; z_{0j} – standardized value of j indicator in a vector-pattern.

Received distances are the initial values for calculating of a taxonomic index – an index of level of indirect taxation proximity (I) (as a modification of taxonomic index of the development level), as follows (8):

$$I_i = 1 - d_i . \quad (8)$$

This requires the calculation of such indicators as the average distance between observations (\bar{C}_0), standard deviation (S_0), the maximum possible deviation from the standard reduced pattern (C_0), reduced dynamic indicator of the level of development (proximity) (d_i) by the formulas [3]:

$$\bar{C}_0 = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{i0} , \quad (9)$$

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{m} \sum (C_{i0} - \bar{C}_0)^2} , \quad (10)$$

$$C_0 = \bar{C}_0 + 2S_0 , \quad (11)$$

$$d_i = \frac{C_{i0}}{C_0} . \quad (12)$$

3. THE RESULTS OF MODELING

The dynamics of indicator I_{VAT} in Ukraine gives an opportunity to argue about rather high, but uneven level of VAT proximity (Figure 3).

During 1998-2008 the change of indicator I_{VAT} was -0.110, and its value in 2008 was 1.070, which is 0.070 points higher than E . This trend makes it possible to speak about the improving level of proximity of value added taxation in Ukraine since 2004, that is, caused by a high taxation level of consumption in general and active government actions concerning the adaptation of VAT tax legislation with EU requirements.

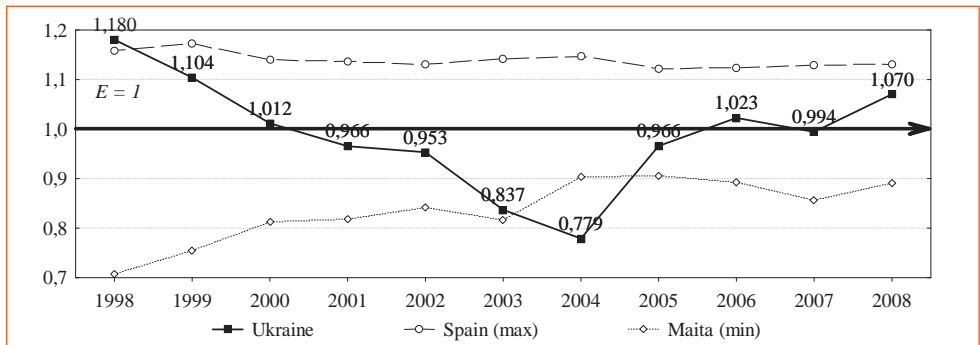
Among the European countries, there is the lowest level of VAT proximity in Malta, the highest in Sweden. Totally, 12 member states have values of an indicator I_{VAT} less than $E = 1$ (from 0.832 (Hungary) to .985 (Bulgaria)) and 15 EU member states have more than

$E = 1$ (from 1.007 (Denmark) to 1.130 (Sweden)). Consequently, most European countries have a high level of VAT proximity.

The dynamics of the index for the level of proximity of excise duty on energy products (I_{ED}^e) in Ukraine and several EU member states is represented in Figure 4. Unlike a sufficiently high level of proximity of excise duties on energy products in Europe (15 out of 27 EU member states have more value than $E = 1$), in Ukraine in 2008 the value I_{ED}^e was only 0.521. Thus, during 1998-2004 the value of this indicator constantly increased, and since 2005, in contrast, decreased.

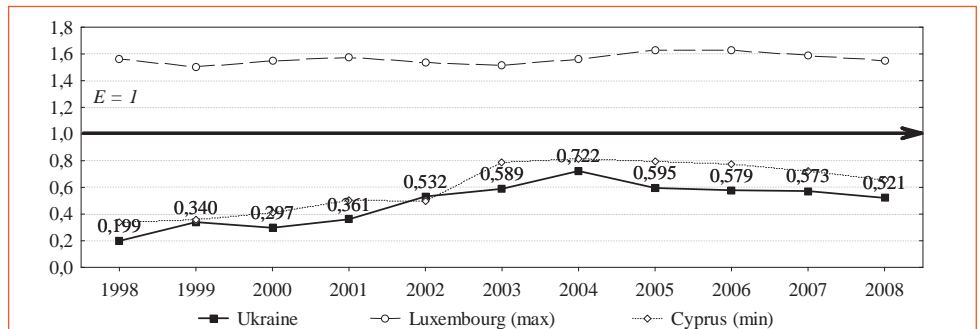
Generally, this indicator can argue about a very low degree of coordination of mechanisms for levying energy taxes in Ukraine comparing with EU (figure I_{ED}^e is even lower than the lowest European level in Cyprus). In this regard, the problem of low taxes on fuel and energy, pollution and resources, their poor budgetary matter, should

Figure 3:
Dynamics of the index of the level of VAT proximity (I_{VAT}) during 1998-2008

Source: compiled by authors.

Figure 4:
Dynamics of the index for the level of proximity of excise tax on energy products (I_{ED}^e) during 1998-2008

Source: compiled by authors.

be taken into consideration during the development of strategic directions of tax reform in Ukraine.

Despite the significant deviation of Ukraine from the EU in terms of I_{ED}^e , the degree of closeness of the system of excise taxation on alcohol and tobacco products in Ukraine to European standards are higher (Figure 5).

For Ukraine the value of an indicator I_{ED}^{al-cig} in 2008 was 0.743, testifying to the low level of proximity of excise taxes on alcoholic beverages and tobacco products. A decrease since 2004 is connected, in our view, with the slowing of an increase in excise tax rates for this group of proximate goods in Ukraine in comparison with the minimum requirements of EU.

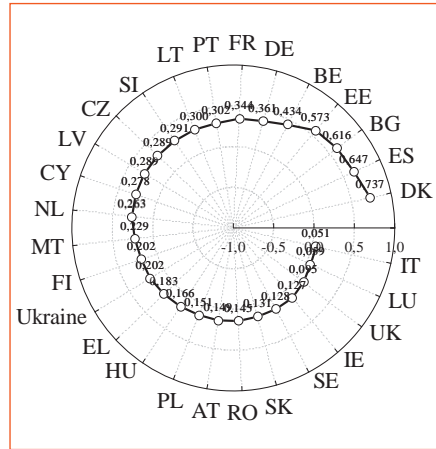
During 1998-2008 in the "new" EU member states the level of excise tax proximity on alcohol and tobacco products far exceeded the average European level as well as Ukrainian one and increased every year (in 2008 – 1.260). This trend is caused by a rapid growth in excise tax on alcohol and tobacco, bringing them closer to EU levels, that is a result of the requirements to joining of these countries into EU in 2004 and 2007.

The study of proposed proximity indices in the dynamics give the first indication of substantial differences in levels of proximity of VAT and excise tax between Ukraine and European countries, thus justifying the need to consider them in general taxonomical indicator I .

Figure 6 presents values of indicator I in 2008, which can range from 0 to 1.

The results of analysis revealed significant differences between countries by the investigated indicator (differen-

Figure 6:
Index of the level of indirect taxation proximity (I) in 2008

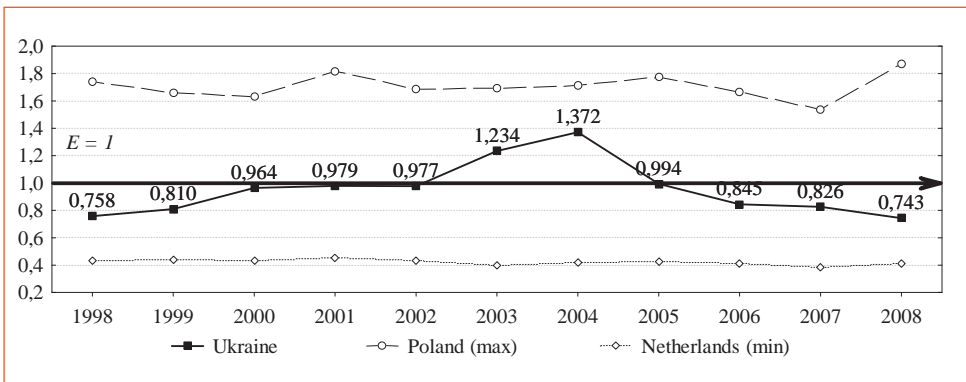

Source: compiled by authors.

ce between extreme values of the index I was 0.69). This fact allows to select several groups of countries (Table 1). Studying the impact of input data on the rate I in each country it should be noted that the biggest significance of the level of indirect taxation proximity is defined by the indicators I_{VAT} , F_{ED}^e , I_{ED}^{al-cig} , all other factors (T , $IndirT$, VAT , ED , ITR_c) have an ambiguous impact on the formation rate I .

Consequently, most European countries (mainly "new" EU member states), including Ukraine are characterized by a middle level of indirect taxation proximity. Thus, the main influence has the proximity of VAT, because

Figure 5:
Dynamics of the index for the level of proximity of excise tax on alcohol and tobacco products (I_{ED}^{al-cig}) during 1998-2008

Source: compiled by authors.

almost all countries of this group implemented proximate standards of the legislation at the EU level regarding the elements of this tax (the rates, benefits, calculation mechanism, etc.). As a result, revenues from VAT have usually the largest share in total tax revenues of these countries. In addition, proximity of excise tax on alcoholic beverages and tobacco products also positively affect the general level of proximity of indirect taxation, as opposed to energy products taxation, the level of which in most countries is very low, that is not consistent with an attempt of the EU institutions to enhance the degree of their proximity at a Union level.

Since in the proposed method of calculation of the indicator I the input data were evaluated by the principle of maximization of factors-stimulants and minimization of factors-de-stimulants, the positive dynamics of the I reflects the growing level of indirect taxation proximity (Figure 7).

The level of indirect taxation proximity both in EU and in Ukraine is unstable during the analyzed period. Change of the indicator I during 1998-2008 years in the EU-27 was 0.10 points. More unstable dynamics was identified in Ukraine. If from 2000 to 2004 the value of this indicator fell from 0.44 to 0.01 points, then from 2005 to 2008 the inclusive indicator I grew by 0.19 points, and reached 0.20 points in 2008. This trend characterizes the improvement of the level of indirect taxes proximity and confirms the intentions of Ukraine to extend the application of proximate at the EU level common mechanisms of indirect taxation on its own practice.

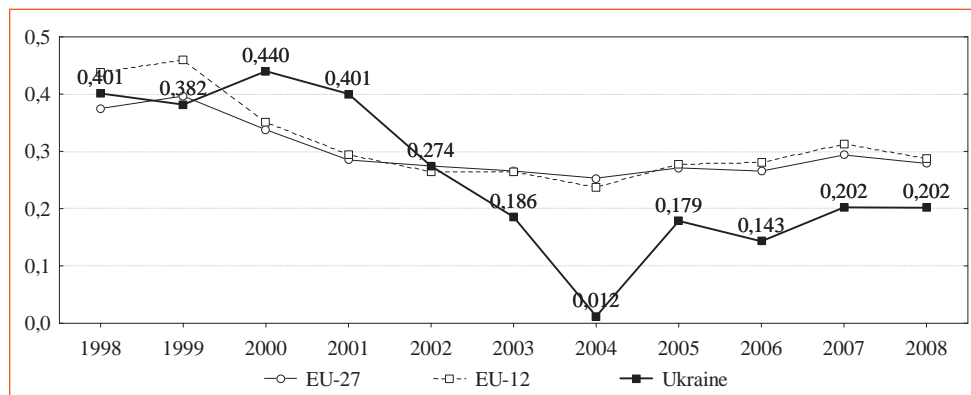
Thus, the proposed synthetic index of the level of indirect taxation proximity as a modification of a taxonomic development indicator characterizes the level and dynamics, and also the change of directions and scale of consumption taxation in EU and Ukraine in the conditions of functioning of the single economic space with a certain

Table 1:
Groups of countries and the level of indirect taxation proximity in 2008

Level of indirect taxation harmonization	Range of value I_{HINT}	Structure of the group (average value of indicator I_{HINT} in a group)		The significance of parameters in the structure of I_{HINT} ("+" – high; "-" – low)		
		EU-15	EU-12	I_{VAT}	F_{ED}	$I_{al-cig_{ED}}$
Low	[0; 0,1)	IT, LU, UK (0,068)	-	-	+	+
Middle	[0,1; 0,3)	IE, AT, EL, FI, NL (0,185)	SE, SK, RO, PL, HU, MT, CY, LV, CZ, SI, LT (0,218)	+	-	+
		Ukraine (0,202)				
High	[0,3; 0,5)	PT, FR, DE, BE (0,360)	-	+	+	-
Very high	[0,5; 1]	ES, DK (0,471)	EE, BG (0,595)	+	+	+

Source: compiled by authors.

Figure 7:
Dynamics of the index for the level of indirect taxation proximity (I) during 1998-2008

Source: compiled by authors.

degree of proximity of tax policy in the field of indirect taxation. The results of analyses indicate the need for further proximity of indirect taxation in Ukraine to EU requirements. Moreover, the emphasis should be placed, in our opinion, in favor of transforming the current mechanism for collecting VAT and excise tax.

CONCLUSIONS

As a result of application of taxonomic analysis to the study of the level of indirect taxation proximity, it was discovered that, firstly, most countries (mostly "new" EU member states), and Ukraine are characterized by a middle level of indirect taxation proximity, and secondly, VAT made the main impact on proximity, because almost all countries implemented the proximate rules regarding the elements of this tax, and thirdly, the proximity of excise tax on alcoholic beverages and tobacco products also positively affects the level of proximity of indirect taxation, as opposed to energy products taxation, the level of which in most countries is very low, that is not consistent with an attempt of the EU institutions to enhance the degree of their proximity. The positive trend in the indicator *I* demonstrates a growth of indirect taxation proximity in Ukraine (since 2004 index rose on the 0.19 points).

Identified tendencies confirm the intentions of Ukraine to extend the application of the proximate at the EU level common mechanisms of indirect taxation to the national tax practices. Generally, the proposed index of indirect taxation proximity as modification of taxonomic changes characterizes the level and dynamics, and also the change of directions and scale of consumption taxation in EU and Ukraine under the conditions of the functioning common economic space with a certain degree of proximity of tax policy in the field of indirect taxation. The results show the need for further proximity of indirect taxation in Ukraine to the EU requirements.

Serhii Lyeonov Prof., Dr.
Ukrainian Academy of Banking
of National Bank of Ukraine
Department of Finance
SVL76@mail.ru

Dmitro Veremchuk
Ukrainian Academy of Banking
of National Bank of Ukraine
Department of Finance
veremchuk@academy.sumy.ua

REFERENCES

- [1] Accession criteria (2010). [Electronic resource] / European Commission. – Available at: http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/criteria/index_en.htm. – 01. 01. 2010.
- [2] DAVIES, R. B. (2008). Tax Competition in an Expanding European Union [Electronic resource] / R. B. Davies, J. Voget. – Available at: <http://www.ecore.be/Papers/1231163470.pdf>. – 01. 01. 2010.
- [3] EUROSTAT (2010). [Proceedings official site] [Electronic resource]. – Available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>. – 01. 01. 2010.
- [4] HAYES, E. K. (2010). Integration, tax competition and harmonization: Should ASEAN be concerned? [Electronic resource] / E. K. Hayes. – Available at: <http://biblioteket.eh1.lu.se/olle/papers/0002985.pdf>. – 01. 01. 2010.
- [5] PETERS, C. (2002). Exploring Caribbean tax structure and harmonization strategies [Electronic resource] / C. Peters. – Available at: <http://www.unc.edu/~acpeters/>. – 01. 01. 2010.
- [6] TANZI, V. (1996). Globalization, Tax Competition and the Future of Tax Systems [Electronic resource] / V. Tanzi ; IMF.
- [7] Available at: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?>. – 01. 01. 2010.
- [8] The content of the acquis (2010). [Electronic resource] / European Commission. – Available at: http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/. – 01. 01. 2010.
- [9] VELAYOS, F. (2007). Regional Integration and Tax Harmonization: Issues and Recent Experiences [Electronic resource] / F. Velayos, A. Barreix, L. Vilela. – Available at: <http://siteresources.worldbank.org/>. – 01. 01. 2010.
- [10] ВАЛІГУРА, В. (2008). Теоретичні засади міждержавної податкової гармонізації та характеристика податкових систем країн Європейського Союзу в контексті євроінтеграції України [Текст] / В. Валігура // Світ фінансів. – 2008. – № 1(14). – с. 183-194.
- [11] ДЕМИДЕНКО, Л. М. (2000). Інтеграція податкової системи України до європейського економічного простору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 [Текст] / Демиденко Людмила Миколаївна. – К., 2000. – 19 с.
- [12] State Statistics Committee of Ukraine (2010). [Proceedings official site] [Electronic resource]. – Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – 01. 01. 2010.
- [13] ДЖОНСТОН, ДЖ. (1980). Эконометрические методы [Текст] / Дж. Джонстон ; пер. с англ. А. А. Рывкин. – М. : Статистика, 1980. – 445 с.
- [14] Treaty on European Union (consolidated version) (2002). [Electronic resource]: Agreement of 24. 12. 2002, № 12002M/TXT. Available at: <http://eurodocs.sdla.gov.ua/>. – 01. 01. 2010.

- [15] КРИСОВАТИЙ, А. І. (2010). Домінанти гармонізації оподаткування: національні та міжнародні вектори [Текст] : монографія / А. І. Крисоватий, В. А. Валігура. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 248 с. – ISBN 978-966-071-843-2.
- [16] Criteria for membership in the WTO, the EU and NATO. Integration Prospects of Ukraine: an analytical study (2010). [Electronic resource] / Інститут Євро-Атлантичного співробітництва. – Available at: http://www.kas.de/wf/doc/kas_10203-544-1-30.pdf. – 01. 01. 2010.
- [17] КРУШЕВСКИЙ, А. В. (1982). Справочник по экономико-математическим моделям и методам [Текст] / А. В. Крушевский. – К. : Техніка, 1982. – 208 с.
- [18] МАМБЕТАЛИЕВА, Ж. Н. (2005). Согласованная налоговая политика в ЕврАзЭС [Электронный ресурс] / Ж. Н. Мамбеталиева. – Available at: http://www.tam-zap.ru/n_1_23_2005/. – 01. 01. 2010.
- [19] ОСПАНОВ, М. Т. (1997). Налоговая реформа и гармонизация налоговых отношений : монография [Текст] / М. Т. Оспанов. – СПб. : Санкт-Петербургский гос. ун-т экономики и финансов, 1997. – 425 с.
- [20] ПЕДЬ, І. В. (2009). Податкова конкуренція [Текст] : монографія / І. В. Педь. – К. : Експерт-Консалтинг, 2009. – 416 с. – ISBN 966-7645-09-6.
- [21] ПЛЮТА, В. (1980). Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа [Текст] / В. Плюта ; науч. ред. В. М. Жуковской. – М. : Статистика, 1980. – 151 с.
- [22] ПОГОРЛЕЦКИЙ, А. И. (2005). Конвергенция национальных налоговых систем [Текст] / А. И. Погорлецкий // Вестник СПбГУ. Сер. 5. – 2005. – Вып. 2. – с. 65-73.
- [23] About approval of the Strategy of Ukraine's integration into the European Union (1998). [Electronic resource]: Order of the President of Ukraine of 11.06.1998, № 615/98. – Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/>. – 01. 01. 2010.
- [24] About strategy for economic and social development of Ukraine „Towards European Integration“ for 2004-2015 (2004). [Electronic resource]: Decree of the President of Ukraine of 28.04.2004, № 493/2004. – Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – 01. 01. 2010.
- [25] Economic reform program for 2010-2014 (2009). [Electronic resource] / Committee on Economic Reforms under the President of Ukraine. – Available at: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf. – 01. 11. 2010.
- [26] Agreement on Partnership and Cooperation between Ukraine and the European Communities and their Member States (1994). [Electronic resource] : Agreement of 14.06.1994. – Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – 01. 01. 2010.
- [27] ФЕДОСОВ, В. (2007). Гармонізація податків в Європейському Союзі: фіскальна парадигма [Текст] / В. Федосов, Г. Яренко // Ринок цінних паперів України. – 2007. – № 1-2. – с. 9-25.

REFORMA MEZINÁRODNÍHO MĚNOVÉHO FONDU JE DLOUHODOBÝ PROCES¹

REFORMING OF THE INTERNATIONAL MONETARY FUND IS A LONG TERM PROCESS

Jana Marková

ABSTRAKT

Předložená stať se zabývá Mezinárodním měnovým fondem jako jednou z nejvýznamnějších nadnárodních institucí, jejímž prioritním úkolem bylo přispět k dosažení mezinárodní měnové stability. Efektivní práce Fondu závisí na jeho legitimitě v očích všech členských zemí. Nově rozvíjející se tržní ekonomiky hrají stále větší roli ve světové ekonomice, a to se musí odrazit i v jejich postavení ve Fondu. V souladu s tím je nezbytné, aby byla urychlena reforma kvót, od kterých je odvozena hlasovací síla, s cílem zohlednit rostoucí význam těchto rychle se rozvíjejících tržních ekonomik. Reformou by měly ale projít všechny principy činnosti Fondu, které se od počátku jeho fungování nijak nezměnily a neodrážejí změny ve světové ekonomice. Jde o celou řadu mechanismů od výběru kandidáta na nejvyšší funkci až po způsoby nakládání s finančními zdroji a jejich zpřístupňování členským zemím. Na reformě Fondu závisí budoucnost této instituce. Návrhů na zlepšení jeho činnosti je dost, otázkou ale je, zda bude i dostatečná politická vůle je uskutečnit. Záměrem příspěvku je ukázat, zda a jakým způsobem Fond reaguje na kritické hlasy volající po jeho reformě. První část pojednává o událostech, které předcházely podpisu Dohody o založení Mezinárodního měnového fondu. Druhá část je věnována kritickému pohledu na činnost této instituce a poslední část pak popisuje dosavadní reformní kroky, přičemž hodnotí jejich adekvátnost vzhledem k problémům, k jejichž řešení by měla tato instituce přispět.

Klíčová slova:

reforma Mezinárodního měnového fondu, revize členských kvót, finanční krize

ABSTRACT

The article deals with the International Monetary Fund as one of the leading multinational institutions, whose priority task was to contribute to the achievement of international monetary stability. The effective work of the Fund depends on its legitimacy in the eyes of all member countries. The newly emerging market economies are playing an increasing role in the world economy and this fact must be reflected in their position in the Fund. Accordingly, it is necessary to accelerate the reform of quotas, which is derived from the voting power to reflect the growing importance of the emerging market economies. But reform should go through all the principles of the Fund, which, since the beginning of its operation, have not changed and do not reflect changes in the global economy. It is a variety of mechanisms from the selection of a candidate for the highest office to the ways of dealing with financial resources and access to their member countries. The future of the Fund depends on its reform. There are many proposals to improve its activity, but the question is whether there will be sufficient political will to implement any of them. The aim of this paper is to show whether and how the Fund responds to critical voices calling for the reform. The first part deals with the events that preceded the signing of the Agreement establishing the International Monetary Fund. The second part is devoted to a critical view on the activities of this institution. The last part describes the current reform measures, evaluating their adequacy with respect to the problems, whose solutions this institution should contribute to.

Keywords:

reform of the International Monetary Fund, review of members' quotas, financial crisis

1) Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE IP100040.

V poslední době se setkáváme se zvýšeným zájmem odborníků i široké veřejnosti o hlubší poznání mechanismu činnosti, funkcí a aktivit Mezinárodního měnového fondu v kontextu se soudobým vývojem v oblasti mezinárodních ekonomických vztahů. Paradoxní je, že větší pozornost získal Mezinárodní měnový fond (dále jen „Fond“) v souvislosti spíše s „nestandardním“ chováním jeho tehdejšího prezidenta Dominiqa Strausse-Kahna, než v souvislosti s nutností řešit daleko závažnější problém, jakým je rostoucí zadluženost hospodářsky vyspělých členských zemí Evropské unie.

Angažovanost Fondu při řešení finančních problémů evropských zemí oživila diskusi o tom, zda je tato instituce schopna pomoci při řešení takových problémů, a také, jak je připravena se vypořádat s novými globálními výzvami 21. století. Tyto otázky jsou reakcí na skutečnost, že Fond

- začátkem sedmdesátých let minulého století přišel o původní úlohu orgánu dohlížejícího nad fungováním systému fixních měnových kursů,
- o 20 let později pak selhal i v roli poradního sboru, který má varovat před ekonomickými problémy a hrozícím propuknutím finančních krizí.

Záměrem tohoto příspěvku je ukázat, zda a jakým způsobem Fond reaguje na měnící se situaci na mezinárodních finančních trzích. Dále pak, zda dosud realizované a další připravované reformní kroky jsou dostačující k tomu, aby si obhájil své místo v mezinárodním měnovém systému. Je totiž důležité, aby se Fond nestal ve své podstatě bezvýznamnou institucí, která se už přežila, a protože jí chybí politická vůle k nezbytným změnám, nemá již fakticky co nabídnout.

Uvedenému záměru je přizpůsobena i struktura příspěvku. První část pojednává o událostech, které předcházely podpisu Dohody o založení Mezinárodního měnového fondu. Druhá část je věnována kritickému pohledu na činnost této instituce a poslední část pak popisuje dosavadní reformní kroky, přičemž hodnotí jejich adekvátnost vzhledem k problémům, k jejichž řešení by měla tato instituce přispět.

CO PŘEDCHÁZELO KONFERENCI V BRETTON-WOODS

Základy Mezinárodního měnového fondu byly položeny na mezinárodní konferenci konané za účasti reprezentantů ze 44 zemí v době od 1. do 22. července 1944, v severoamerickém městě Bretton-Woods. Samotné konferenci předcházela řada složitých jednání o poválečném mezinárodním měnovém uspořádání ve snaze vyhnout se opakování problémů velké hospodářské krize z počátku 30. let. Hospodářská krize a tehdejší přístu-

py jednotlivých zemí k řešení jejich nepříznivých důsledků vedly k poznání, že mezinárodní měnovou spolupráci je nutné institucionalizovat. To ovšem předpokládalo dohodnout principy takové spolupráce a vytvořit instituce, které by dohlížely nad jejich dodržováním. Avizovaný přístup k formování mezinárodní měnové spolupráce však neznamenal, že by se státy s mocenskými ambicemi byly ochotny vzdát svých národních zájmů ve prospěch zájmů společných. Naopak tyto státy byly přesvědčeny o tom, že své zájmy budou moci lépe prosazovat prostřednictvím připravovaných institucí.

Projekt formování poválečné mezinárodní měnové spolupráce vycházel ze dvou zásadních koncepcí, které vešly do povědomí jako Whiteův a Keynesův plán. „*Uvedené plány ve své podstatě možno charakterizovat jako plány egoistické, neboť odrážely nejen retrospektivní a perspektivní pohledy, ale i tehdejší vlastní zájmy Spojených států amerických jako výrazně věřitelské země, a vlastní zájmy Spojeného království jako výrazně dlužnické země.*“ (Bakule, 2001, s. 7)

Charakteristickým rysem obou koncepcí byla snaha vytvořit takový systém mezinárodní měnové spolupráce, který by nespočíval pouze v pořádání pravidelných mezinárodních konferencí, ale opíral by se o činnost stálé instituce, jako základny pro trvalou spolupráci v oblasti mezinárodních měnových a finančních vztahů, a který by plně realizoval požadavek stability při volné měnové konvertibilitě. V tom se obě předložené koncepce shodovaly. Rozcházely se však v dalších návrzích spolupráce, a to ať už šlo o úlohu zlata v mezinárodním měnovém systému, o charakter nově vytvořených institucí a jejich úvěrovou kapacitu nebo o způsob vytváření rezervních fondů a jejich čerpání členskými zeměmi.

„*Podle amerického plánu měla nová instituce – Stabilizační fond – disponovat kapitálem ve výši 8,8 mld. USD, vytvořeným z vkladů členských zemí. Tyto vklady by byly složeny částečně ve státních cenných papírech, národních měnách a ve zlatě. Fond by sloužil k poskytování úvěrů členským zemím, a to pouze do výše 200 % kvóty proti ekvivalentnímu složení dlužné částky v domácí měně. Parita národních měn měla být vyjádřena ve zlatě nebo v měnové jednotce zvané „unitas“ (zlatý obsah měl být shodný se zlatým obsahem amerického dolaru), přičemž k její změně mohlo dojít pouze se souhlasem Fondu. Devizové kursy měly vycházet z těchto parit a měly být využívány jak ve vzájemných platebních operacích mezi členskými zeměmi, tak i při jejich operacích s Fondem. Tento plán rovněž počítal s odstraňováním devizových omezení a clearingových forem placení. Devizové úvěry poskytované Fondem měly sloužit pouze k vyrovnávání přechodného salda bilance běžných plateb. Vedle Stabilizačního fondu měla být vytvořena ještě Banka pro obnovu a rozvoj, která by poskytovala členským zemím dlouhodobé investiční úvěry.*“

Podle britského návrhu měla být založena Mezinárodní clearingová unie a vedle ní pak ještě další dvě instituce: jedna pro rozvoj a druhá pro kontrolu pohybu zboží. Unie měla být institucí bankovního typu s úvěrovou kapacitou ve výši 25 mld. USD. U ní měla mít každá členská země svůj účet vedený v měnové jednotce zvané „bancor“, která by sice byla definována ve zlatě, ale nebyla by za zlato směnitelná. Členská země, která by potřebovala devizy pro vyrovnání pasivního salda platební bilance, by byla na svém účtu u unie debetována příslušným ekvivalentem v bancorech a země, jejíž měnu požaduje jiná země, by byla na svém účtu u unie kreditována: tak by bancor sloužil k nákupu a prodeji národních měn, které potřebují jednotlivé země k vyrovnání svých platebních bilancí. Podle Keynesa měl být sice bankor svázán se zlatem, ale tato vazba měla být pouze jednosměrná. Účastnické země měly mít možnost nákupu bancorů za zlato při pevné ceně od clearingové unie, ale neměly nárok na koupi zlata za bancory. Vzhledem k tomu, že neexistovala žádná záruka udržení pevné ceny zlata na volném trhu, byly by prodeje zlata clearingové unii při zvýšení jeho ceny nevýhodné a v praxi by se nerealizovaly. Vazba bancoru na zlato by pak byla pouze symbolická. Parita národních měn měla být vyjádřena v bancorech. Měnovou stabilitu by zajistila povinnost centrálních bank udržovat pomocí devizových intervencí tržní kursy v určitém povoleném rozmezí od paritního kursu. Neomezenému růstu zadluženosti členských zemí u clearingové unie měla zabránit zvláštní limitující opatření. Návrh počítal i s uplatňováním devizových omezení v mezinárodních obchodních vztazích.“ (Marková 2006, s. 22)

Přes značné rozdílnosti předložených koncepcí je nutné ocenit jejich poměrně revoluční přístup k řešení problému, což svědčí o velké prozíravosti obou akterů, kteří své návrhy obhajovali a snažili se prosadit v době, kdy bylo velice obtížné předvídat podobu poválečného uspořádání světa. Nemohli se opírat o zkušenosti z obdobných projektů, už jen proto, že v minulosti neexistovaly mezinárodní finanční instituce, které by podporovaly obchod a přispívaly k dosažení mezinárodní měnové stability formou kooperace a koordinace mezi členskými zeměmi. V obou plánech se promítala snaha o zlepšení a zjednodušení vzájemné zahraničně obchodní spolupráce, neboť v tom byla spatřována jediná správná cesta, kterou by se měly země ubírat. Žádný z plánů neobsahoval myšlenku návratu k zlatému standardu, neboť oba autoři byli přesvědčeni o tom, že by to bylo v rozporu s realitou a šlo by jen o opakování starých chyb.

Vzájemná jednání nad předloženými projekty však rozhodně nebyla vůbec jednoduchá a ani nelze říci, že by probíhala v přátelském ovzduší. Často šlo o velice tvrdý názorový střet mezi oběma aktery. Keynes byl ve velice složité vyjednávací pozici. Ve stejné době se totiž vedla jednání o finanční pomoci Velké Británii na poválečnou obnovu. Tu USA podmiňovaly řadou ústupků ze strany

Velké Británie, neboť jejich záměrem bylo tuto zemi oslabit jak ekonomicky, tak politicky a především omezit její vliv v koloniích, čímž by si otevřely prostor pro své vlastní obchodní zájmy.

Přijatý projekt byl výsledkem řady kompromisů mezi oběma navrženými plány, s tím, že v úpravě konečného znění sehrála rozhodující roli hospodářská a politická převaha USA. Proto v něm převážily prvky americké koncepce poválečného mezinárodního měnového uspořádání. Tedy koncepci, opírající se o zlato a americký dolar, systém pevných měnových kursů v mezinárodních měnových vztazích a zásadu návratnosti a podmíněnosti ve finančních vztazích.

Dohoda o založení Mezinárodního měnového fondu vešla v platnost 27. prosince 1945 poté, co ji ratifikoval dostatečný počet zemí.

KRITIKA ČINNOSTI MEZINÁRODNÍHO MĚNOVÉHO FONDU

Mezinárodní měnový fond je nadnárodní instituce, která svými aktivitami ovlivňuje ekonomiky všech zemí světa a tak jako i jiné nadnárodní instituce se stává terčem kritiky jak ze strany vládních, tak i nevládních institucí a i široké veřejnosti. Ne vždy jde o kritiku oprávněnou a motivovanou snahou po zlepšení činnosti této instituce. Ojedinelé nejsou ani neadekvátní projevy antiglobalistů, kteří často nevědí, čím se tato instituce zabývá. Skutečností je, že v posledních letech přibývá kritických hlasů a to jak z řad teoretické fronty, které zaplňují stránky odborného tisku, tak i z řad představitelů členských zemí, které se stále hlasitěji ozývají na jednáních řídicích orgánů této instituce.

V přístupu k Fondu a v názorech na jeho činnost se kritici rozcházejí. Mezi nejtvrďší kritiky patří ti, podle nichž je Fond instituce, která neměla vůbec vzniknout, neboť je to nástroj hospodářsky vyspělých zemí k ovlivňování ekonomicky slabších zemí. Jejich hlavním argumentem je nedemokratičnost této instituce, neboť zde neplatí jedna země jeden hlas, ale hlasovací síla je odvozena od ekonomického potenciálu dané země. To znesnadňuje ekonomicky slabším zemím aktivněji zasahovat do dění instituce. Tito kritici poukazují rovněž na nevhodnou podmíněnost čerpání zdrojů, která je „de facto“ diktátem a ve skutečnosti nepřispívá ke zlepšení ekonomické situace dlužnických zemí. Neuposobí proti problémům, které byly příčinou nerovnováhy platební bilance a vyvolaly potřebu čerpání finančních prostředků. Fond pak jenom „předepisováním receptu s prošlými léky“ v podstatě přispívá k nárůstu zadluženosti těchto zemí a k větší závislosti na této instituci.

Zmínění tvrdí kritici mají jasno i v tom, co „vhání“ jednotlivé země do Fondu (členskou základnu nyní tvoří 187 zemí). Je to neznalost a naivita, která přispívá k tomu, že Fond

je vnímám „za to nejlepší ve svém oboru“, čili jako někdo, kdo jako jediný jim může pomoci s řešením jejich problémů. Důvod členství spatřuji i v určité formě donucení, kdy jim je Fondem nabídnuto výhodné řešení jejich nouzové, často uměle vytvořené situace, do které se dostaly při čerpání zdrojů za nevýhodných podmínek na mezinárodních finančních trzích. (MMF – Smrtící lék, 1990).

U mírnění odpůrci přiznávají Fondu pozitivní roli, kterou sehrál v poválečném období dohledem nad systémem pevných měnových kursů, nicméně poté, co počátkem 70. let opustil koncepci dlouhodobé kursové stability, měl podle nich svoji činnost ukončit. Mezi zastánce tohoto názorového proudu patřil i světoznámý liberální ekonom M. Friedman, podle kterého se Fond změnil na poradce a zdroj levných peněz pro vlády, které tak mají příliš velký vliv na ekonomiky. Tímto přístupem Fond prakticky nemotivuje představitele jednotlivých zemí k provádění zodpovědné hospodářské politiky.

Mezi odpůrci současného fungování Fondu jsou i ti, co mu sice přiznávají významnou roli v mezinárodním měnovém systému, ale rovněž nešetří kritikou a volají stále hlasitěji po nezbytné reformě, která by se měla týkat všech mechanismů jeho činnosti.

Ačkoliv kritické hlasy a návrhy reformních kroků provádějí Fond od samého počátku jeho fungování, na většinu reformních návrhů Fond reagoval pouze prohlášením o jejich zohledňování, ale pro skutečné změny vždy chyběla dostatečná politická vůle k jejich prosazení.

Fond si sice uvědomoval, že podmínky, za kterých vznikl, byly zcela jiné, než jakým byl vystavován v průběhu své činnosti, kdy objem devizových operací nabýval postupně značného objemu a začal převyšovat objem světového obchodu, a kdy systém pevných měnových kursů byl nahrazován systémem měnových kursů volně pohyblivých. To spolu s liberalizací transakcí na kapitálovém účtu vytvořilo předpoklady pro nekontrolované spekulativní pohyby kapitálu mezi jednotlivými zeměmi. Došlo i k nepředvídaným výrazným změnám v oblasti informačních technologií, které urychlily proces globalizace světové ekonomiky. Nicméně na tyto změny Fond operativně nereagoval a nepřizpůsoboval jim mechanismy své činnosti.

Fond nereagoval ani na měnící se strukturu členské základny. V ní zaujímaly na počátku jeho fungování rozhodující postavení ekonomicky vyspělé země. S rozšiřováním členské základny o rozvojové země výrazně silil jejich zájem na ovlivňování dění v této instituci. Tyto země usilovaly o změnu stávajícího systému rozdělení hlasovací síly a větší zastoupení ve Výkonné radě, která je odpovědná za operativní činnost Fondu. Stávající systém se nelíbí především nově se rozvíjejícím zemím, neboť neodráží jejich postavení ve světové ekonomice. Proto také volají po změně celého mechanismu řízení Fondu s cílem posílení

jejich vlivu v orgánech, které o těchto zemích rozhodují. Poukazují na skutečnost, že dosavadní mechanismus rozhodování, kdy vedoucí postavení mají ekonomicky nejsilnější země, vytváří prostor pro různé tlaky na oslabování výlučné národní suverenity ekonomicky slabších zemí.

Předmětem kritiky je i netransparentní způsob jmenování generálního ředitele Fondu. Tím je podle nepsané dohody tradičně Evropan a to výměnou za post prezidenta Světové banky, kterým může být pouze Američan. V dosavadní historii Fondu se na tomto postu vystřídali zástupci Belgie, Nizozemska, Německa, Španělska a opakovaně Švédska a dokonce pětkrát Francie (její zástupci stáli v čele Fondu celkem 37 let). Dosud ale nikdy nebyl zvolen do čela Fondu neevropský kandidát. Změnit tento „status quo“ se doposud nepodařilo a asi v dohledné době ani nepodaří, jak se o tom přesvědčilo v roce 2000 Japonsko a v roce 2007 Rusko, když jimi navržení kandidáti nezískali většinou podporu.

S rozšiřováním členské základny o rozvojové země rostl i jejich podíl na čerpaných zdrojích od Fondu. Proto tyto země usilovaly od samého počátku také o změnu mechanismů a podmínek přístupu k těmto zdrojům s přihlédnutím k příčinám finančních potíží a s ohledem na jejich suverénní právo na samostatnou volbu cest a strategií jejich dalšího rozvoje.

Problém související s uvolňováním zdrojů získal na aktuálnosti v polovině devadesátých let minulého století v souvislosti s propuknutím měnové krize v Mexiku a následně v zemích jihovýchodní Asie. Zatímco se Fondu, poskytnutím výrazné finanční pomoci, podařilo mexickou krizi vyřešit poměrně rychle a zmírnit tak její nežádoucí důsledky na celkovou mezinárodní měnovou stabilitu, přístup k řešení asijské krize zvedl vlnu neutichající kritiky na jeho adresu.

Kritikou na aktivitu Fondu při řešení asijské krize nešetřil ani známý americký ekonom J. E. Stiglitz, který za hlavní příčinu této krize považoval liberalizaci pohybu kapitálu, prosazovanou Fondem. Svůj podíl viny na finančních krizích dokonce Fond i přiznal, ale jak uvádí Stiglitz, příliš pozdě. Fond navíc tuto liberalizaci prosazoval i přesto, že „...existovalo jen málo důkazů, že tato politika vede k růstu, ale naopak mnoho důkazů, že představuje velké riziko“. (Stiglitz 2003, s. 167)

Neefektivní alokace zahraničního kapitálu, realizovaná prostřednictvím domácích bank především do krátkodobých cenných papírů a nemovitostí, nevytvářela předpoklady pro dlouhodobě udržitelný ekonomický růst a nebyla zárukou očekávaného zhodnocení kapitálu. Firmy ani banky nezajišťovaly své otevřené devizové pozice a staly se tak snadno zranitelnými při náhlém znehodnocení domácí měny. Poté, co se objevily první pochybnosti o naplnění vizí investorů o výhodnosti jejich investic, začali svůj kapitál přemísťovat do jiných zemí.

Finanční krize odhalily nedostatky v činnosti Fondu a vyvolaly potřebu jejich naléhavého řešení. Fond se ocitl v mimořádně složité situaci. Krize ho postavily před zcela nový problém, s jehož řešením neměl žádné zkušenosti a nebyl na něj dostatečně připraven. Doposud pomáhal členským zemím pouze s řešením pasivního salda bilance běžných plateb a nebyl postaven do situace řešit problémy související s odlivem kapitálu.

Krize odhalily jeho nedostatečnou znalost poměrů v regionu. Tím, že se pak snažil přetransformovat krizi postižené ekonomiky k obrazu svému, Fond jednoznačně překročil své pravomoci. Jeho pomoc se zaměřila především na poskytování nadstandardního objemu půjček, které podmiňoval realizací prakticky stejného receptu, pro všechny země bez ohledu na příčiny, které problém vyvolaly. A právě ty se staly terčem největší kritiky. Fond často špatně vyhodnotil zdroje krize, a tak doporučená opatření většinou nevedla k zamýšlenému efektu, spíše naopak ekonomickou situaci v dané zemi ještě zhoršila. Doporučená opatření byla zpravidla pro všechny země stejná – fiskální restrikce, liberalizace kapitálových převodů, privatizace státních podniků, zejména bank apod.

Pravdou ale také je, že Fondu často chyběly pravdivé informace o vývoji devizových rezerv, objemu a struktuře zahraniční zadluženosti, rozsahu devizových intervencí a jejich sterilizaci aj. Důsledkem bylo, že formuloval pro postižené země nerealistické programy, které musely být několikrát modifikovány, což vyvolávalo pochybnosti o jeho kompetentnosti řešit takové problémy. Byl tak kritizován i za to, že nesplnil roli monitorování ekonomické situace a nevyšlal včas varovný signál hrozícího nebezpečí propuknutí krize.

Krize navíc upozornila na omezenou vypovídací schopnost tradičních systémů hodnocení ekonomik a tím na neschopnost Fondu předpovědět hospodářský vývoj v dané zemi. To ukázala právě asijská krize. Ještě několik měsíců před jejím vypuknutím Fond chválil „ekonomické tygry“ z východoasijského regionu za příkladný hospodářský růst. Krátce nato tehdejší šéf Fondu Michel Camdessus obviňoval tamní vlády z hlubokého selhání v oblasti makroekonomické a finanční politiky.

Na druhou stranu je korektní také uvést, že Fond sice může navrhnout „ozdravnou politiku“, není však tím subjektem, který by ji mohl realizovat v praxi. Navrhovaná opatření musí být aplikovaná vládou dané země, pro kterou to často znamená přistoupit k realizaci nepopulárních opatření, v důsledku nichž ztrácí na popularitě u svých voličů. Fond však nemá k dispozici žádné mechanismy, kterými by realizaci těchto opatření prosadil (platí dvojnásob u zemí, které nejsou zdrojově závislé na Fondu) a pokud členské země nebudou ochotny s Fondem spolupracovat a nepodřídí se jeho doporučením,

pak i sebelepší rozhodnutí nemůže vzniku krizí zabránit ani zmírnit jejich nežádoucí důsledky.

Fond navíc nebyl na vznikající krizovou situaci připraven ani co do objemu zdrojů a samotného mechanismu jejich uvolňování. Krize v řadě zemí propukla velice rychle a bylo nutné na ni i rychle reagovat. Proto byly postiženým zemím poskytovány nebyvale velké objemy finančních prostředků a to jak co do absolutní výše, tak i ve vztahu k velikosti členské kvóty.

Za tuto svoji aktivitu, která navíc nebyla často ani konzultována s členskými zeměmi, musel rovněž čelit kritice. Bylo mu vytýkáno, že je díky svým zásahům v postižených zemích přímo za krize zodpovědný. Kritici poukazovali na to, že rozsáhlá finanční pomoc ze strany Fondu vede ke zvýšení rizika morálního hazardu jak u samotné vlády přijímající země, tak i u soukromých investorů. Zásahy Fondu byly označovány za hlavní příčinu vzniku krizí, neboť odsouvají reformy, které by bez finanční pomoci zvenčí musely země realizovat. Stejně tak se zvyšuje i nebezpečí, že investoři nedocení možné riziko, které je spojeno s investicemi do rozvojových zemí, a budou velkoryse do těchto problémových oblastí umisťovat svůj kapitál s vědomím, že o své investice nemožnou přijít. Tím se zvyšuje pravděpodobnost opakování finančních krizí v budoucnu.

Dalším problémem, který musí Fond řešit, je utajenost rozhodování, což skýtá prostor pro spekulace o nestrannosti projednávaných opatření. Tomu nahrává skutečnost, že představitelé Fondu pocházejí převážně z hospodářsky vyspělých zemí a o aktivitách v rozvojových zemích rozhodují ze svého washingtonského sídla. Jejich jednání často probíhají za „zavřenými dveřmi“. Je tedy možné a podle Stiglitze i reálné, že o opatřeních zaváděných v jednotlivých zemích rozhoduje několik jedinců, jejichž jednání je často ovlivněno jejich následným profesionálním směřováním (např. Stanley Fischer (bývalý hlavní ekonom Světové banky a následně zástupce ředitele Fondu) po svém odchodu z vedení Fondu odešel do představenstva Citi Group – jednoho z největších světových investičních konsorcií). (Stiglitz, 2003). Kritizován je i nefunkční kontrolní systém a absence odpovědnosti pracovníků Fondu za špatná rozhodnutí.

Ještě v polovině první dekády nového tisíciletí, kdy světová ekonomika prosperovala, se vedly diskuse o bezvýznamnosti Fondu a někteří ekonomové dokonce pro něj začali hledat jiné uplatnění. Např. podle Harolda Jamese by mohl Fond, v zájmu zajištění mezinárodní měnové stability, spravovat rozsáhlé devizové rezervy, které jsou z větší části denominované v dolarech. K tomu by však potřeboval získat větší důvěru rozvíjejících se ekonomik, které drží velký objem těchto rezerv. To by bylo možné jenom zvýšením vlivu těchto zemí na řídicí činnost Fondu. (James, 2007)

Poněkud jiný postoj zastává Alan Walter, podle kterého by měl být Fond přetransformován do jakési nadřazené ratingové agentury, která by byla odpovědná za hodnocení úvěruschopnosti členských zemí. (Walters, 2000)

Podle nositele Nobelovy ceny George Sorose by Fond mohl plnit roli reformátora měnového systému při využití SDR, jako nejvýznamnější rezervní měny. (Soros, 2009)

Keneth Rogoff vidí budoucnost Fondu v roli prostředníka mezi dlužníky a věřiteli. Podle něho by Fond měl větší pozornost zaměřit na dohled a prevenci, než na poskytování půjček. To by měli dělat soukromí investoři a Fond by pouze monitoroval a zprostředkoval tyto operace. Rovněž by měl spravovat devizové rezervy rozvojových zemí. (Rogoff, 2008)

Začaly se objevovat i jiné návrhy. Všechny mají jedno společné: Fond se musí radikálně reformovat nebo zaniknout.

REFORMNÍ KROKY FONDU

Reformu potřebují všechny nadnárodní instituce, ale Fond snad nejvíce. Pokud by měl i nadále sehrávat důležitou roli při řešení aktuálních problémů, musí své mechanismy činnosti přizpůsobit změněným podmínkám na mezinárodních finančních trzích.

V současné době patří mezi nejaktuálnější témata, kterými se Fond zabývá, reforma členských kvót. Důvodem je rostoucí nespokojenost většiny členských zemí se stávajícím rozložením hlasovací síly, která se odvíjí právě od členských podílů, čili členských kvót. Po změně volají jak rychle se rozvíjející ekonomiky v čele s Čínou, Indií a Brazílií, jejichž hlasovací síla již neodpovídá jejich silicím ekonomickému postavení ve světové ekonomice, tak také nejchudší rozvojové země, které usilují o získání většího vlivu na rozhodovacím procesu.

V reakci na rostoucí požadavky spravedlivějšího zastoupení členských zemí v řídicích orgánech Fondu byla na výročním zasedání v Singapuru v roce 2006 přijata rezoluce, na základě které byla čtyřem nejvíce podprezentovaným zemím (Čína, Jižní Korea, Mexiko, Turecko) navýšena členská kvóta celkem o 1,8 %, což však bylo nejen ze strany těchto zemí hodnoceno pouze jako kosmetická úprava. Tato kritika přispěla k urychlenému jednání o změně výpočtu členských kvót.

Rozhodnutí o reformě výpočtu členských kvót a hlasovacích práv bylo přijato Výkonnou radou v březnu 2008. Nicméně tato reforma se ukázala jako nedostačující k tomu, aby se Fond stal globální institucí se „spravedlivějším“ zastoupením jednotlivých zemí v řídicích orgánech. Reforma nepřinesla požadovanou změnu ve složení a velikosti Výkonné rady Fondu a změně hlasovací síly.

O rozložení hlasovací síly ve Výkonné radě před reformou a po ní vypovídá následující tabulka. Z uvedeného přehledu vyplývá, že pod vlivem kritiky ze strany ekonomicky rozvíjejících se zemí došlo k nepříliš významné úpravě hlasovací síly jednotlivých konstituencí. Nejvíce diskutovaným problémem je zastoupení Evropské unie, kde jsou tři státi zástupci jmenovaní svými vládami (Německo, Francie, Velká Británie) a čtyři volení za jednotlivé konstituce (Belgie, Nizozemsko, Dánsko a Itálie). Po provedené revizi zatím zůstává jejich počet zachován, snížila se však jejich hlasovací síla, a to z dosavadních 34,01 % hlasů na 31,54 %. To je pouze polovičaté řešení, které problém zastoupení nově se rozvíjejících ekonomik neřeší. Od Evropské unie se očekává, že zredukuje své zastoupení v tomto orgánu na jedno, maximálně dvě křesla. To by znamenalo, že jednoho zástupce by mělo 17 zemí eurozóny a jednoho pak zbylých 10 zemí, které zatím euro nepřijaly. Tím by se uvolnila místa pro zastoupení dalších zemí, ale problém, který bude nutné v této souvislosti vyřešit, je stanovení hlasovací síly, kterou by tito zástupci EU disponovali.

Rozdělení hlasovací síly ve Výkonné radě Fondu

Země, konstituce k 31. 3. 2012	Počet zemí v konstituci	Hlasovací síla v %	Země, konstituce od 1. 4. 2012	Počet zemí v konstituci	Hlasovací síla v %
USA		16,74	USA		16,75
Japonsko		6,01	Japonsko		6,23
Německo		5,87	Německo		5,81
Francie		4,85	Francie		4,29
Velká Británie		4,85	Velká Británie		4,29
Belgie	10	5,13	Belgie	10	4,97
Nizozemsko	13	4,77	Mexiko	8	4,65
Španělsko	8	4,44	Nizozemsko	13	4,52
Itálie	7	4,10	Itálie	7	4,26
Čína	1	3,65	Singapur	13	3,93
Kanada	12	3,63	Čína	1	3,81
Malajsie	13	3,52	Austrálie	15	3,63
Korea	13	3,44	Kanada	12	3,60
Norsko	8	3,43	Dánsko	8	3,40
Egypt	13	3,19	Lesotho	21	3,22
Saudská Arábie	1	3,16	Egypt	13	3,18
Sierra Leone	20	3,01	Indie	4	2,81
Švýcarsko	8	2,78	Brazílie	9	2,81
Rusko	1	2,69	Saudská Arábie	1	2,80
Irán	7	2,42	Švýcarsko	8	2,77
Brazílie	9	2,42	Rusko	1	2,39
Indie	4	2,35	Irán	7	2,27
Argentina	6	1,95	Argentina	6	1,84
Rwanda	23	1,34	Togo	22	1,55

Pramen: IMF International Financial Statistics, Washington, D.C., 2010. <<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/eds/htm>>

I po provedených úpravách si USA stále zachovávají hlasovací sílu převyšující 15 %, což jim umožňuje uplatňovat právo veta, neboť pro přijetí většiny zásadních opatření je nutná osmdesátiprocentní většina. Uplatňování práva veta pouze jednou zemí jistě nepatří mezi základní principy demokracie a nepřispívá to ke zvýšení legitimity této instituce.

Otázkou je také i opodstatněnost čtyřadvacetičlenné Výkonné rady. Rozhodování v takto početném orgánu je nesporně málo operativní a neefektivní. K tomu přispívá i četnost jejího obměňování. Zatímco stálí ředitelé jsou jmenováni na neurčito, zástupci konstituce jsou do svých funkcí voleni na dva roky. To znamená, že stálí ředitelé mají dost času na to se podrobně seznámit se všemi postupy a najmout si poradce, kteří jim připravují kvalifikovaná stanoviska k projednávaným materiálům, a to je výhoda, která voleným ředitelům chybí. Problémem může být ale i to, že jmenování zástupců mohou být pod tlakem svých vlád a pak jejich rozhodování se neřídí odbornými, ale zahraničně politickými zájmy zemí, které reprezentují.

Pokud ale připustíme, že stávající Výkonná rada nemá odpovídající zázemí k tomu, aby mohla poskytovat odborná stanoviska k předkládaným návrhům už jen proto, že pracovníci Fondu předkládají ročně 90 000 stran různých materiálů (IMF, 2005, s. 12), pak platí, že „...formální politická kontrola ze strany Výkonné rady je sice velká, protože většinu činností musí schvalovat, ale ve skutečnosti je možnost výkonných ředitelů vykonávat svůj vliv na aktivitu MMF značně omezená.“ (Sedláček, 2008, s. 144), pak by zřejmě mělo dojít i ke změně samotného postavení řídicích orgánů Fondu. Znamenalo by to přiklonit se k původnímu Keynesovu návrhu. Ten požadoval, aby Výkonná rada byla více politický orgán sestávající z vysokých státních úředníků působících v dané zemi setkávajících se pouze v případě potřeby. Řešila by jen strategické otázky a každodenní řídicí činnost by byla v rukou odborného vrcholového vedení.

Probíhající reforma se nezabývá ani změnou mechanismu jmenování nejvyššího představitele Fondu, přestože stávající systém také přispívá ke ztrátě důvěryhodnosti a podlamuje legitimitu této instituce. Změna by byla možná jenom v případě, že by se Spojené státy a Evropa vzdaly „svého nároku“ na vedoucí pozice v obou bretton-woodských institucích. Zvýšení transparentnosti a otevřenosti při výběru generálního ředitele Fondu by ovšem vyžadovalo přijetí dohody Radou guvernérů, na základě které by byla opuštěna stávající konvence o rozdělení vedoucích pozic ve Fondu a Světové bance mezi Evropu a USA. Měly by být jasně vymezeny požadavky, které musí kandidát na tyto posty splňovat, a zaveden otevřený a transparentní vyhodnocovací proces. Otázkou je, zda by se pro takovou změnu našla dostatečná politická vůle. Zatím se do toho nikomu nechce, hlavně ne Evropanům.

Jediným konkrétním výsledkem reformy z roku 2008 je odsouhlasení nového modelu výpočtu členských kvót ve tvaru

$$Q = (0,5 \text{ HDP} + 0,3 \text{ otevřenost} + 0,15 \text{ variabilita} + 0,05 \text{ rezervy})^{0,95}$$

Proměnnými v modelu je hrubý domácí produkt, který je odrazem ekonomické síly země (60 % HDP je přepočítáno pomocí tržního kursu a z 40 % pomocí parity kupní síly). Dále pak otevřenost, měřená jako průměr součtu běžných plateb a běžných příjmů na běžném účtu platební bilance za pětileté období a variabilita, která měří potenciální zranitelnost platební bilance, a signalizuje tak možnou potřebu čerpání zdrojů od Fondu. Zjišťuje se u běžných příjmů a čistých kapitálových toků jako směrodatná odchylka od trendu odhadnutá pomocí tříletého klouzavého průměru během třináctiletého období. Poslední proměnnou jsou devizové rezervy jako indikátor vypovídající o velikosti zdrojů dané země, a tudíž její schopnosti přispívat do Fondu. Počítají se jako dvanáctiměsíční průměr oficiálních devizových rezerv. Novým prvkem v modelu je komprimační faktor ve výši 0,95. Jeho působením se sice snížily rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, ale jejich pořadí zůstane zachováno. (Sedláček, 2008, s. 156)

Záměr vytvořit jednodušší a transparentnější způsob výpočtu členských kvót, který by odrážel ekonomické postavení členských zemí, se ale nepodařilo zrealizovat. Bylo sice dosaženo shody u jednotlivých proměnných a jejich váhy v novém modelu, ale i tak je tento model neadekvátní a nepřispěje k žádné výrazné změně, která byla avizována. K nepodstatnému zlepšení došlo jen díky tomu, že „nepřijatelné“ výsledky získané dosazením dohodnutých proměnných do modelu jsou ovlivněny jednorázovými „ad hoc“ úpravami. Tyto úpravy pak ještě více prohlubují nerovnováhu v podílech hlasovacích práv jednotlivých zemí. Na této nerovnováze se také podílí nový prvek v modelu, kterým je „komprimační faktor“. Ten sice snižuje vypočtené podíly ekonomicky nejvyspělejších zemí, nemá však vliv na změnu pořadí mezi nimi.

Novým prvkem je i opatření nazývané „booster“, které souvisí se zvoleným způsobem přepočtu HDP z části pomocí tržního kursu a z části pomocí parity kupní síly. Propočtení pomocí parity kupní síly přispívá ke zvyšování podílů hlasovacích práv pro nově vznikající tržní ekonomiky a rozvojové země. Mezi země, které mají prospěch z tohoto opatření, patří Čína, Brazílie, Indie, Jižní Korea, Vietnam a Mexiko. V tom je spatřován určitý záměr uspokojit země, které patří mezi největší kritiky této reformy.

Na zkruslování výsledků nového modelu má vliv i tzv. „foregoing adjustment“, kdy se hospodářsky vyspělé země (USA, Itálie, Německo, Japonsko, Irsko a Lucembursko) dobrovolně vzdávají části navýšení svých podílů

ve prospěch nově vznikajících tržních ekonomik. Díky těmto „trikům“ se výsledky dosažené pomocí nového modelu spíše vzdalují od ekonomické reality, než aby se k ní přibližovaly. (Bryant, 2008)

Za pozitivní prvek reformy je možné považovat ztrojnásobení počtu základních hlasů (ze stávajících 250 na 750). Tím se zvyšuje podíl základních hlasovacích práv na celkových hlasovacích právech z 2 % na přibližně 5,5 % s tím, že tento podíl by měl být zachován i do budoucna. To přispívá ke zvětšení hlasovací síly ekonomicky slabších členských zemí. Za pozitivní je možné považovat i zmiňovaný přepočítání části HDP pomocí parity kupní síly, což zvýhodňuje nově vznikající tržní ekonomiky. Tím však výčet pozitiv končí a lze jen doufat, že tento první krok na cestě k reformě Fondu nebude poslední a další budou následovat.

Reformou by měly projít i další mechanismy činnosti Fondu. V reakci na finanční krizi z konce minulého století a počátku nového tisíciletí přijal Fond novou strategii „Prevence krizí“, v rámci které se zaměřuje na dohled a technickou a finanční pomoc. Větší pozornost je věnována samotným příčinám vzniku krizí a cestám jejich šíření.

Hlavním používaným nástrojem prevence krizí je dohled, který má identifikovat potenciální problémy v raném stadiu, a předejít tak jejich rozvinutí v krizi. Fond provádí dohled bilaterální, regionální a multilaterální. Bilaterální dohled spočívá v každoročních povinných konzultacích s členskými zeměmi, které jsou zaměřeny na kursovou, fiskální a měnovou politiku, vývoj platební bilance a identifikaci potenciálních rizik pro ekonomický vývoj. Na závěr konzultací vypracuje Fond zprávu, ve které shrnuje získané poznatky, hodnotí, zda země dodržuje závazky vyplývající ze Statutu Fondu, a případně formuluje svá doporučení. Otázkou ale zůstává efektivnost a účinnost tohoto postupu. Země si mohou stanovisko Fondu vyslechnout, ale je v jejich pravomoci, zda a jakým způsobem ho využijí. Pokud nebudou jeho doporučení akceptovat, „...může se Fond nanevšjdě svými racionálními argumenty snažit své členy přesvědčit o domácí a mezinárodní výhodnosti přijetí strategii podporovaných ostatními členy. Rozhodně nepřichází v úvahu nutit členu k přijetí určitého druhu politiky.“ (Zpráva OSN: 2000)

Regionální dohled je zaměřen na vývoj a hospodářskou politiku, kterou realizují různá ekonomická seskupení, jako např. eurozóna nebo Východoafrická měnová unie, Západoafrická a Středoafrická hospodářská a měnová unie, ve kterých dohlíží na společnou měnovou a kursovou politiku. Zároveň věnuje pozornost dalším regionům jako subsaharské Africe, jednotlivým částem Asie či Tichomoří. Multilaterální dohled se zaměřuje na globální ekonomické podmínky a na vývoj na mezinárodních kapitálových trzích.

S dohledem neodmyslitelně souvisí i transparentnost. Proto se také Fond více otevřel i široké veřejnosti. Začal publikovat stále více interních materiálů. V roce 1999 bylo rozhodnuto o publikování zpráv o bilaterálních konzultacích s členskými státy a dokumentů vztahujících se k žádosti o finanční pomoc. Nicméně šlo o dobrovolné zveřejňování těchto zpráv. V zájmu zvýšení počtu zemí, které budou souhlasit s publikováním, přešlo se na tzv. zásadu předpokládaného publikování zpráv, což v praxi znamená, že země, která se zveřejněním nesouhlasí, to musí do třiceti dní oficiálně oznámit. Vlády mohou také požádat o vypuštění tržně citlivých informací týkajících se např. kursů či úrokových sazeb, některých otázek bankovního sektoru a fiskální politiky, někdy také hodnocení zranitelnosti nebo předčasného zveřejnění politických záměrů.

Tyto zprávy jsou účastníky trhu pozorně sledovány a případný nesouhlas země k jejich publikování je považován za negativní signál. Nicméně s velkou otevřeností Fondu se objevuje i opačný problém, a to potřebné vyvážení mezi transparentností na straně jedné a ochranou důvěrných informací na straně druhé. „Panují však nyní obavy, zda dosažená míra transparentnosti již nedosáhla úrovně, kdy její další prohlubování není v souladu s potřebami členských zemí či právem na důvěrnost.“ (Sedláček, 2008, s. 55)

Fond se zaměřil i na zvýšení informovanosti o skutečném stavu těchto ekonomik, které usilují o přístup k financování na zahraničních kapitálových trzích. Tyto informace by měly být zpřístupněny i zahraničním investorům, aby mohli sami posoudit riziko investice do dané země. Větší pozornost má být věnována zranitelnosti ekonomiky vůči náhlé změně postoje zahraničních investorů, výši a struktuře zahraničního dluhu, situaci v bankovním sektoru, zranitelnosti finančního i nefinančního sektoru vůči náhlému znehodnocení domácí měny a také riziku případného přenosu finančních turbulencí z jedné země na druhou.

Mezi nástroje prevence krizí patří i technická pomoc, jejímž cílem je pomáhat členským zemím plnit jejich závazky vyplývající z členství. Fond poskytuje tuto pomoc v oblasti centrálního bankovníctví, měnové a kursové politiky, veřejných financí, daňové politiky a její praktické realizace, statistiky, reformy finančního sektoru i v oblasti mezinárodně uznávaných standardů a kodexů a v poslední době také v oblasti boje proti praní špinavých peněz a financování terorismu.

Fond využívá i další způsoby, jak zvýšit důvěru finančních trhů ve zdravý ekonomický vývoj dané země a její odolnost proti možné krizi. Zaměřil se na země, které se zdají být po hospodářské stránce v pořádku, a nepotřebují tedy žádnou finanční podporu Fondu nebo ty, které si nemožou finanční podporu dovolit. Ve prospěch

těchto zemí zavedl tzv. preventivní programy, finanční facility typu pojištění a další speciální nástroje, které by měly zvyšovat důvěru v ekonomiku daného člana a ujistit spekulanty, že hospodářská politika států je v souladu s požadavky Fondu.

Na kritiku příliš benevolentního zpřístupňování finančních zdrojů krizím postiženým zemím reagoval Fond radikální změnou podmínek, za nichž poskytuje finanční pomoc. V první řadě byly zrušeny některé speciální linky, které byly v minulosti zavedeny za účelem financování velmi specifických potřeb a které přestaly být využívány. Dále byly zvýšeny poplatky za čerpání zdrojů od Fondu v závislosti od objemu čerpání a rovněž byla zkrácena doba, na niž jsou prostředky poskytovány. Záměrem těchto opatření je snížit atraktivnost těchto zdrojů ve srovnání se zdroji čerpanými na mezinárodních finančních trzích. To by mělo vlády krizí postižených zemí přimět k urychlené realizaci nezbytných systémových změn, které by obnovily důvěru zahraničních investorů v tuto zemi.

I když je prevenci krizí věnováno ze strany Fondu značné úsilí, neznamená to, že se krize nemohou opakovat. Je tu pouze jistá naděje, že již nebudou tak časté a že na jejich řešení bude Fond lépe připraven, než tomu bylo v minulosti.

ZÁVĚR

Zásadní úkol, před kterým v současné době Fond stojí, je obhajoba jeho opodstatněnosti a nezastupitelnosti v mezinárodním měnovém systému. Od jeho založení došlo k výrazné změně podmínek na mezinárodních finančních trzích, na které Fond operativně nereagoval a nepřizpůsobil jim mechanismy své činnosti. Nicméně se snažil zapojovat do řešení nově vzniklých problémů a okruh jeho aktivit se tak postupně rozšiřoval nad jeho původní mandát. Ne vždy však byla tato jeho aktivita hodnocena pozitivně a naopak narůstaly pochybnosti o účelnosti a efektivnosti řešení problémů, které souvisí s globalizací světové ekonomiky při existujícím zdrojovém a personálním vybavení. Proto také s nástupem nového tisíciletí se oživily diskuse o tom, zda má Fond v dnešní globalizované ekonomice ještě své místo.

Efektivní práce Fondu závisí na jeho legitimitě v očích všech členských zemí. Nově rozvíjející se tržní ekonomiky jako je Brazílie, Indie, Rusko či Čína hrají stále větší roli ve světové ekonomice a to se musí odrazit i v jejich postavení ve Fondu. V souladu s tím je nezbytné, aby byla urychlena reforma kvót, od kterých je odvozena hlasovací síla a tím i zastoupení v řídicích orgánech Fondu.

Reformou by měly ale projít všechny principy činnosti Fondu, které se od počátku jeho fungování nijak ne-

změnily a neodrážejí změny ve světové ekonomice. Jde o celou řadu mechanismů od výběru kandidáta na nejvyšší funkci až po způsoby nakládání s finančními zdroji a jejich zpřístupňování členským zemím. Některé konkrétní kroky už byly realizovány, ale je nutné, aby to nebyly kroky poslední a Fond našel dost síly k realizaci takových opatření, která budou zárukou toho, že zastoupení v této instituci bude odrazet aktuální rozložení sil ve světové ekonomice.

Současně je však třeba schválit i další reformy a hlavně je uvést do praxe. Nutnost reformy nepochybně nikdo. Jasně jsou i kroky, které by měly být realizovány k dosažení konečného cíle. Otázkou je, zda bude i dostatečná politická vůle nezbytné kroky realizovat. Jedná se však o příliš širokou problematiku, ve které se proplétá mnoho zájmů a zájmových skupin, a proto stále zůstává skutečné reformní snažení v příliš obecné rovině. Reforma Fondu tak zatím stále probíhá nikoliv podle toho, co by bylo věcně potřebné, ale co je politicky průchodné a ekonomicky a mocensky výhodné pro ekonomicky vyspělé země, které nejsou ochotni vzdát se svého vlivu v této instituci. To je příčinou toho, že dosavadní výsledky reformy jsou zatím dosti rozpačité, nicméně je možné konstatovat, že dnes je Fond přeci jenom dál než na začátku té dlouhé cesty, na kterou se vydal.

Doc. Ing. Jana Marková, CSc.
Vysoká škola ekonomická v Praze
markovaj@vse.cz

LITERATURA

- [1] BAKULE, V. Mezinárodní měnový fond: Cíle a jejich realizace I. *Ekonomie a Management*, 2001, roč. 4, č. 1, s. 7-11.
- [2] BRYANT, R. C. *Reform of IMF Quota Shares and Voting Shares: A Missed Opportunity*, The Brookings Institution, April 8, 2008. <http://www.google.com/search?client=opera&rls=cs&q=Bryant+Reform+of+IMF+Quota+Shares+and+Voting+Shares&sourceid=opera&ie=utf-8&oe=utf-8>
- [3] IMF. *The Managing Director's Report on the Fund's Medium-Term Strategy*, 2005. <http://www.imf.org/external/np/omd/2005/eng/091505.pdf>
- [4] IMF. *International Financial Statistics*. Washington, D. C., International Monetary Fund, 2010.
- [5] IMF. *Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors*. Washington, D. C., International Monetary Fund, 2010. <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.htm>
- [6] IMF. *Mezinárodní měnový fond – Smrtící lék*, září 1990, Schillerův institut, Stockholm.
- [7] JAMES, H. *Příští mise MMF? Project Syndicate*. 2007. <http://www.projectsyndicate.org/commentary/james16/Czec>
- [8] MARKOVÁ, J. *Mezinárodní měnová spolupráce*. Praha, Oeconomica, 2006, ISBN 80-245-1053-7.
- [9] ROGOFF, K. *Super-Sizing the IMF is Wrong. Project Syndicate*. 2008. <http://www.project-syndicate.org/commentary/super-sizing-the-imf-is-wrong>
- [10] SEDLÁČEK, P. *Mezinárodní měnový fond ve 21. století*. Praha, C. H. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-012-6.
- [11] SOROS, G. *A New World Architecture. Project Syndicate*. <http://www.project-syndicate.org/commentary/a-new-world-architecture>
- [12] WALTERS, A. *MMF: změna či konec? Project Syndicate*. <http://www.project-syndicate.org/commentary/wal2/Czech>
- [13] STIGLITZ, J. E. *Jiná cesta k trhu*. 1. vyd. Prostor, 2003, 401 stran. ISBN 80-7260-095-8.
- [14] Zpráva OSN. *Mezinárodní měnový fond: nepřítel překvapení*. Informační centrum OSN v Praze, 2010. <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=703>

PRÁVNÁ ÚPRAVA SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA POČAS KAPITALIZMU

LEGISLATION OF SOCIAL ASSISTANCE IN SLOVAKIA IN THE PERIOD OF CAPITALISM

Róbert Jáger

ABSTRAKT

Historicko-právna štúdia popisuje sociálne postavenie obyvateľstva územia dnešného Slovenska s akcentom na najvážnejšie spoločenské problémy, ktoré mali dopad na život bežného človeka. Článok sa venuje najskôr popisu zmien spoločenských podmienok v širšom európskom priestore, ku ktorým došlo od nástupu kapitalizmu¹, a následne popisuje zmeny spoločenských podmienok na území dnešného Slovenska. Následne je popisovaný proces zmien právnej úpravy regulujúcej sociálne zabezpečenie obyvateľstva ako aj pracovné vzťahy. Článok poukazuje na zmeny v právnej úprave, ktoré nastali v postavení obyvateľstva v dôsledku zmenených spoločenských udalostí od konca feudalizmu².

Kľúčové slová:

sociálne zabezpečenie, sociálna pomoc, pracovné právo, právo sociálneho zabezpečenia, uhorský právny poriadok, Rakúska monarchia, Rakúsko-Uhorsko, Slovensko

ABSTRACT

The article describes the social status of the population of the territory of present Slovakia with emphasis on the most serious social problems that had an impact on the lives of ordinary people. The article deals first with the description of changes in social conditions in the wider European area, which have occurred after the onset of capitalism¹, and then describes the changing social conditions in the territory of Slovakia. Subsequently, it is dealing with a process of changes of the legislation regulating social security of population and also working relations. The article refers to changes in the legislation which have occurred in status of the population as a result of changed social events since the end of feudalism².

Keywords:

social security, social assistance, labour law, social security law, Austrian monarchy, Austria-Hungary, Slovakia

1) Although the term capitalism has not been often used (especially by economists) after 1989, the term is still used in this form for the purpose of historical-legal studies.

2) Continuation of this contribution is an article „The development of social security rights in interwar Czechoslovakia,“ which should be published in a subsequent issue of the Studies of Socio-Economics and humanities (SEHS).

1. CHANGES IN SOCIAL CONDITIONS AFTER THE ONSET OF CAPITALISM

During the period of feudalism, the vast majority of Europe was agrarian. Agriculture and legal relationship to the land have been the backbone of the society. Since the vast majority of the population subsisted on agriculture, most of the population of that period lived in rural areas. In the 19th century industrial expansion gradually allowed the creation of industrial civilization and therefore the agriculture was losing its determining role.

In the 19th century, population of Europe is rapidly growing – the population during the century more than doubled. This meant that a large proportion of the population moved from rural to urban areas and large conurbations have begun to be created.

The expansion of industrialization began in the UK, then in Western Europe and finally in the southern and eastern Europe. Europe has been developing under the influence of nationalism and liberalism during this period. There were created new national states, political parties established, the first social reforms introduced and social and legal status of women has been gradually improved. Europe reached in the late 19th century the peak of technical and industrial superiority over other countries in the world.

Although industrialization and technological development brought the improvement in the living conditions of large sections of the population; in the short term it extremely deteriorated the position of workers. This rapid deterioration of living conditions was not only the first impulse to social reform in the modern sense, but it also triggered the emergence of social work as a science.

The first industrial regions in Western Europe struggled with serious social problems due to extreme population growth which greatly reduced labour costs. For over a century the population tripled³ in some European countries. For example, the city in the Ruhr had even in the year 1800 4,000 inhabitants, but in 1900 there were already 300,000. Russian Odessa had only 6,000 inhabitants in 1800 and in 1900 there were already 500,000. The other European cities are no exceptions, where the population decupled during the reporting period 1800-1900⁴.

Rapid urban population growth sharpened the social problems that existed here long before industrialization. Small villages became cities⁵ in mining, textile and metal

working areas. Cities that were developing rapidly often did not have even basic infrastructure. They were lacking sanitation, water supply and a subdivision of the streets. Many people lived in poverty in overcrowded rooms. Working hours were often 16 hours a day and people worked six days a week. Holiday or sick pay, pension and health provision were virtually non-existent. The very common phenomenon was a child labour, as well as the work of old people who worked physically while they could. During this period Friedrich Engels published his work *The Condition of the Working Class in England* where he condemns very bad living conditions of poor people in Manchester. His work gained a significant popularity with certain groups of people.

Difficult living conditions in cities caused the breakdown of traditional social behaviour, a threat to the religion and established social order⁶. Problems in society had proved so serious that the governments of certain countries began to deal with them. The solution, however, was to prevent mass riots and not to improve the living conditions of its population. During this period we can see the origin of a social work as a science, whose task was to help to solve social problems. The knowledge of this was to help the governments to address social problems.

2. THE SOCIAL SITUATION IN SLOVAKIA

Even in the first half of the 19th century the Ugrian population was divided into privileged and underprivileged. The privileged consisted mainly of aristocracy and the inhabitants of the royal and mining towns. The traditional aristocracy, which was quite large in Austria-Hungary (it was about 5 per cent of the population), had dominant role. A new layer of society begins to expand from 18th century- ascendancy, which was actually an ignoble intelligence.

There were large differences between the nobility and vassals. The richest peasants were receiving at least one homestead. Peasants, known as 'crofters', owned the house and less than half of the property. Peasants, known as 'hofers', did not own a house. They had to live in the feudal estates.

Well before 1840 parliament adopted laws under which people could redeem from villeinage (Act Art. VIII from the year 1836 and Act. Art. VII from the year 1840). Act on the abolition of villain age Act. Article. IX from the year 1848⁷ applied only to subjects who were registered

3) STEVENSON, J. *The history of Europe from ancient civilizations to the beginning of the third millennium*, Prague, 2003, p. 307.
4) BENDER, J. et al. *The history of Europe*. Bratislava: Mladé letá, 1998, p. 299.
5) STEVENSON, J. *The history of Europe from ancient civilizations to the beginning of the third millennium*, Prague, 2003, p. 307.
6) BENDER, J. et al. *The history of Europe*. Bratislava: Mladé letá, 1998, p. 298.
7) LUBY, Š. *History of Private Law*, Bratislava, 2002, p. 202.

in Maria Theresa urbarium. Act from the year 1853 covered contract for the abolition of villain age of vassals who could redeem themselves if they farmed the land for least twenty years. All subjects were fully set free in 1896 and had to deposit twenty times the annual income which went to the former landlord. State lent money to vassals to do this act, but they had to repay the credit⁸.

The small estates have started to vanish and the structure of peasant crafts-layers was undermined after these changes. The society of an urban type has been created because the population migrated to towns. High nobility, who was devoted to industrial business during the period of capitalism, maintained prominent place. Lesser nobility was integrated with peasants or they were employed by the local government. The gradual industrialization meant a decline and subsequent disappearance of some of the crafts on the one hand, but also the emergence of others. Austria-Hungary remains an agrarian country but the proportion of farmers is steadily decreasing. The villages are still dominated by small farmers. A layer of rich peasants was very limited. Approximately 5 per cent of the population ran a business, worked in banking industry, transport and other types of industry.

3. AMENDMENTS IN HELPING THE POOR AFTER THE ONSET OF CAPITALISM

Dependent people in period of feudalism were provided with assistance mainly in a family environment. An assistance provided to the sick, beggars, orphans, widows was later⁹ transferred from the mainly family environment to an organized church.

The territory of present Slovakia¹⁰ remained an agricultural country even after the onset of capitalism. Even in 1880 only 12 per cent of the total population worked in industry. After the onset of capitalism, we can see that an employee is paid in perquisites. Changes in society caused by gradual onset of capitalism however, required certain changes in the law.

According to Article XIV from the legal year 1876, called the Health Act, towns and villages were given responsibilities of a social nature: the care of indigent, mentally ill and orphans. Furthermore, there was the obligation of the village of 1,500 inhabitants and more to establish a place for a midwife (who they had to finance) and every village of 6,000 people had to establish and pay a Town Hall or a family doctor.

The basis for legislation of 'poverty' care (in the text we use the contemporary term 'poverty care', "poverty" in a form used by contemporary literature and contemporary law) became a Cust. Article XXII from the year 1886. Common law has established that the primary carrier of the poverty care should be a community, a secondary carrier should be municipality and a tertiary carrier has to be a country¹¹.

Cust. Article XXII from the year 1886, was one of the first standards that clearly defined an addressee of a poverty care. According to § 145 of Cust. Article XXII from the legal year 1886 a poor person was someone who was not able to provide financially himself, a family or secure the most important (primarily) living conditions from a labour income or other income and even the application of legal claims. A person who met these conditions was considered eligible for public support¹².

Cust. Article from 1886 on the provision of care of poverty was issued (rather late) carrying out regulation: Regulation No. 1422/1889 Of Ugrian Interior Ministry. According to § 2 of this regulation a person legitimate for public support was someone who could credibly prove that was totally poor, was permanently or temporarily unable to work or not entitled to a pension and so was inevitably dependent on the public support¹³.

In order for a subject to meet the criteria contained in the definition of the poor in the Municipal Act (Art. XXII from year 1886) to get right to public support; it was necessary to prove that he is dependent on such support. The proof was carried out through 'testimonies of poverty' and its basis was to demonstrate that a subject applying

8) KRŠÁK, P. Otto's historical atlas of Slovakia, Prague, 2009, p. 310.

9) It this period we can see the origin of social work as a science which task was to help to solve social problems. The definition of the basic methodological issues were defined during the creation of social work as a field of a science. See more: JANIGOVÁ, E. The management of social work, Ružomberok: PF KU, 2008, p. 91.

10) For comparison of the social situation and legislation of social assistance in the Czech Republic, see for example: Macháčová, J. Matějček, J. A Sketch of Social Development of the Czech Lands 1781 – 1914, Prague, 2010. Or RÁKOSNÍK, J. The Dark Face of Inter-war Prosperity - Unemployment in Czechoslovakia in 1918-1938, Prague, 2008.

11) For more details see: SKALOŠ, M. Historical and legal perspective for public administration in Slovakia and in the present territory of the Czech Republic. In: Public Administration Reform in Slovakia. Žilina : Žilina Region, 2007, p. 19-20 or SKALOŠ, M. Formation of public administration in Slovakia (historical and legal aspects). In: Selected Issues of self-government and European Union law. Memorial volume. Banská Bystrica: Faculty of Law Faculty, 2010, p. 131.

12) ŽILOVÁ, A. Poverty and its transformation in Slovakia, Mentor: Badin, 2005, p. 81.

13) § 2 of the Ministry of Interior Ugrian no. 1422/1889.

for public support did not have bigger pensions from a land, capital income or occupation (services) than it was the ordinary wage in his usual place of residence. In this way, it actually set an existence minimum. This set existence minimum showed that those who had no such minimum pension, their existence was threatened and their pension was supposed to be supplemented to the rate of existence minimum¹⁴ by public support. A person recognized as a poor person was entitled to these benefits: food, a shelter, health care, clothing, burial and training for children. The support for the poor was provided in the form of public support. In order to prevent misuse of the benefit, it was necessary for authorities of communities to examine any request for public support that they received. An applicant could not have funds for food from the following sources: from relatives or from third parties, and had to prove that he was not able to get paid work. This set existence minimum level cannot be considered as sufficient since it could have been very different to determine an amount of existence minimum in practice.

Care for the poor by the community was only supportive and therefore a legal entitlement to it arose only if a subject could not get help from people who had a legal obligation for help according to the civil law or charitable institutions in the village. For example, according to marital rights Ugrian husband as a master of the family had to directly ex lege support and pay aliments to his wife. The extent of this duty had to be adequate to his wealth and social status. The aliment duty was still valid if a husband in marriage wanted or caused a legal separation¹⁵.

Cust. Article XXI from year 1898 on the coverage of expenses for public nursing of the sick slightly modified the rule so that if an individual and his relatives, who were obliged to take care of him were indigent; community had a duty to nurse its members in need. It was therefore a clearer definition of a subject obliged to provide assistance. A community has been established to do so and the charitable institutions in the village were omitted from the duty.

The subjects eligible for assistance were ill (even mentally ill) and ill children older than 7 years, if they were not treated in hospital, also poor patients discharged from hospital as 'incurable'; but not generally dangerous, mentally ill, deaf, blind and crippled. (We are aware that

we use the terms in the text which are now considered inadequate, possibly pejorative, but we use them because such terminology was used by contemporary legislation).

Persons who were capable of work and they applied for the public support, were not eligible to receive it. According to § 25 Cust. Article XXII from year 1886 these persons had to find a work to get a necessary income even by law enforcement means. The manner in which the poverty care was received was determined by community according to § 25 Cust. Article XXII from year 1886 where poor could not claim a particular type and method of support¹⁶. § 145 Cust. Article XXII from year 1886 generally obliged the town by words 'according to local conditions'¹⁷, which kept the whole issue of options, the abilities or even arbitrariness on a town to decide.

A serious social phenomenon that was common in Austria-Hungary was begging. It had two levels. It was a result of a very bad social situation in Austria-Hungary on one hand, but it was also a social problem to which the legislation had to respond.

The actual begging was not expressis verbis prohibited in Austria-Hungary although it was limited and subjected to an approval. Begging without permission was illegal according to the Act Article XL from the law year 1879 of Penal Code. In some cases was that person sent to his home village. According to § 62 of the Act Article XL from a year 1879 of Penal Code was an offence against public safety if a citizen did not have a place of residence or he left it and was wandering without a work or at the time specified by the Office, he did not find the means for living and was not able to demonstrate a willingness to lead an honest life¹⁸. This citizen was punished by eight days in a prison. According to § 63 of the Act Article XL from year 1879 of the Penal Code, if it was a wanderlust was repeated within two years the offender was sent to the prison for a month¹⁹.

Legal protection of children and adolescents was in Austria-Hungary governed mainly by: Cust. Article XXII from year 1886 General Act, Act Article VIII from year 1901 On the state children's shelters, Act Article XXI from year 1901 on the custody of children over 7 years, who are dependent on public assistance.

14) ŽILOVÁ, A. Poverty and its transformation in Slovakia, Mentor: Badin, 2005, p. 81.

15) The aliment duty between spouses as well as issues of bearing matrimonial burdens under the law in Austria-Hungary or in Slovakia until the adoption of a law no. 265/1949 Coll. of family law, see: Šošková I.: Comparative view on marriage property rights situation in the Slovak and Czech law in the years 1945-1949. In: Development of the rights in Czechoslovakia in the years 1945-1989, Prague: Charles University, Karolinum, p. 901-908.

16) § 25 of the Cust. Article XXII from 27. 6. 1886.

17) § 145 of the Cust. Article XXII from 27. 6. 1886.

18) § 62 of the Act Article XL Hungarian Criminal Code Offences.

19) § 63 of the Act Article XL Hungarian Criminal Code Offences.

The age of the children until when the parents or carers were obligated to care for children was not precisely defined. It was set only indirectly. According to § 3 of the Act Article XX from a year 1887, a parent was required to care for children (support them) regardless of the age. They were committed to do so until the children themselves were not able to earn sufficient income for food. In the other words, parents had an aliment duty to their children only to the age when they were able to earn and feed themselves. This provision conserved status quo of Ugrian feudal status of customary law.

While caring for the poor belonging to poverty care of a town was kept to a minimum (only to provide the bare necessities like a food and assistance needed for patients), poverty measures for children included even care for their education and training until they are 'eligible to earn'²⁰.

The legislation quite closely reflected wider range of variations of relationships between parents and children. Ascendants were required to support only offspring in a straight line. Also, children were required to support ascendants in the direct line if they did not have sufficient pension for the food²¹. If parents were separated, this obligation was in proportion to the parents' income. Until the court assigned natural father's duty, a mother was required to support the child. If a natural father could not be appointed, mother or her ascendants were obliged to support the child. An illegitimate child was supported by a town until the age when he was capable of earning money²². In comparison with the current law, we can see a fundamental difference in distinguishing children from married and unmarried families- the current law does not make this difference.

Another issue connected with children and youth in Austria-Hungary was wanderlust. There were separate laws prohibiting or regulating this issue but certain legal rules secondary governing the issue can be found for example in a criminal law According to § 64 of the Act Article XL from year 1879 of Penal Code where it was established: 'If parents, guardians, custodians or supervisors of the children under 16 years will let them to roam or if they do not use a domestic disciplinary action to prevent vagrancy, they will be punished by the amount of one hundred forints. In case of a relapse within two years, they had to pay two hundred forints²³. Rogues under the age of 16 years were transported to a borstal school through the

offices and were to be educated in it for a year²⁴. Begging of the children was punished differently, depending on their age and on whether they begged in small or large group²⁵.

One of the most serious social problems in Austria-Hungary was the care for orphans. An orphan care was associated with serious problems as extremely high mortality of orphans entrusted to the care of non-state orphanages (church, city, county or federal orphanages). Third, sometimes up to half of children in institutions died from lack of care. Austria-Hungary was at this time struggling to gain a small demographic growth so the state in order to prevent the high mortality of orphans started in 1898 to pay for a care of the orphans under the age of seven from the Treasury.

The care for abandoned children under 7 years was nationalized under the Act. Article VIII from 1901 on the state children's shelters and the Act. Article XXI. from year 1901 on a custody of children over 7 years dependent on public assistance, while White Cross Association was responsible for its central organization. The last step was an introduction of a new centralized system. From 1st September 1903, the network of state orphanages was created which was led by Central Royal National Children Asylum in Budapest. State asylums for children in other towns were just temporary stations from where were children transferred into a foster care in the so-called family colonies.

Care funding was as follows: a childcare until the age of seven was fully paid by the country. A home village was responsible for financing orphans between the age seven and fifteenth. From the age fifteen was an orphan considered as self-sufficient. However, if such a person was not able to take care of himself and to meet his living needs, he could be placed into a poorhouse.

According to § 2 of the Act Article XXI from year 1901 children were accepted to the children state shelters only from the age of seven and those who could not be placed in a private or charitable institution or association²⁶. Into this shelter were also accepted children who were declared abandoned. Children from these institutions were placed primarily to farmers and craftsmen under the supervision of reliable caregivers. Children, who were able to learn in public schools, had the opportunity to receive a proper education. According to § 3 of all

20) § 24 of the Cust. Article XXII from 27. 6. 1886.

21) § 24 of the Cust. Article XXII from 27. 6. 1886.

22) ŽILOVÁ, A. Poverty and its transformation in Slovakia, Mentor: Badin, 2005, p. 81.

23) § 64 of the Act Article XL Hungarian Criminal Code Offences.

24) § 65 of the Act Article XL Hungarian Criminal Code Offences.

25) § 66-73 of the Act Article XL Hungarian Criminal Code Offences.

26) § 2 of the Act. Article XXI. The custody of children over 7 years dependent on public assistance.

expenses²⁷ were paid by the state which subsequently reimbursed home town²⁸. Children taken into state children's asylums remained in these institutions to the age of 15 if they were not placed in a county or any private institution²⁹ at the age of seven.

According to the Act Article VIII from year 1901 on state of children's shelters, in the shelters could stay only "ill children and children requiring special or medical care"³⁰. Other children should be placed outside the institute. It also required a directorate of the state shelters to care, control and to follow the provisions of the Act Article XV from year 1891 on a protection of infants from the age of three and the provisions of the Act Article XXXVIII from year 1868 on education in elementary schools from the age of six³¹.

In the early 20th century there were about 60 social care institutions in Slovakia. The largest portion of them figured in the form of a poorhouse, followed by an almshouse, orphanages, and 'other' institutions. Size and capacity of these institutions were very different. While in small towns there could be only around 20 people; two Budapest poorhouses had more than three thousand inmates.

Even the towns in Slovakia tried to reorganize the welfare system. Some towns were inspired by examples of Vienna, where they established a central social welfare in order to eliminate the begging. The city was divided into several districts led by 'fathers' who searched for socially dependent citizens. These fathers subsequently verified their financial situation and reported suggestions to the board of the association to approve a regular social grant. At the same time they supervised the selection of gifts and contributions to the community. Donations came mainly from the money-boxes placed in churches and public places, but they were also collected by trustees.

A similar system worked in central Bratislava and Trnava, where was the Association of poor care. It directed

the activity of several institutions and associations of social care. At the head was the Presidium. The Presidium was composed of senior town officials, representatives of a town and churches. The Executive Committee was the head of commissions charged with the management of a particular social institution (urban workhouse, poorhouse, orphanage and to the weekly award for the poor). It was also in charge of a direct coordination of activities. The contributions were collected to run this organisation.

Collectors of the offerings regularly attended all the households in a district and they had to issue receipts for the contributions. A doctor of the poor, who was paid from the town treasury, belonged to the social welfare system.

Legislation regulating the legal relations in social period before World War I. had to also respond to the actual problem of an emigration³². The moving of people in Slovakia in the second half of the 19th century was mainly due to the transition from the agrarian to the industrial production. Skilled workers, who had come from other parts of the country, were preferred for the industrial work. Therefore the country's population either went into newly created industrial centres of Central Europe or migrated to North America where most of them worked in the mines³³.

We can read in a contemporary literature³⁴ that the reason for the emigration were economic (and also social) problems of regions with the largest share of emigrants. Sterility of the soil in 'Uplands', bad economic system imitating the lowland agricultural conditions in mountain grassland, the decline of mining, wild vineyards, rational management, impossible land consolidation, an incorrect tax system, lack of financial institutions (which would allow a loan, and consequently increasing usance) as well as the attempts to avoid military duty. These causes in connection with reasoning 'agents' and relatives in America were the most frequent causes of the emigration which became large in size in the Slovak territory.

27) expenses for treatment, nutrition, training and education of children of 7-15 years.

28) § 3 of the Act. Article XXI. The custody of children over 7 years dependent on public assistance.

29) § 1 of the Act. Article XXI. The custody of children over 7 years dependent on public assistance.

30) § 5 of the Act. Article VIII. The state children's shelters.

31) ŽILOVÁ, A. Poverty and its transformation in Slovakia, Mentor: Badin, 2005, p. 87.

32) The beginnings of the Austria-Hungarian emigration to overseas countries could be already found in the 70's of the 19th century. The emigration occurred particularly in ethnically mixed areas of the country. First Slovaks emigrated from the Eastern regions of Saris, Zemplin, Spis and Abov-Turnian county and later on people of Hungarian nationality. We call these areas 'a birthplace of the American emigration'. The first emigrants did not want to settle permanently in America. The vast majority walked away with an intention to employ temporarily and then to return to their village and buy 'a land and a house'. Statistics, however, say that in 1914 there returned only one quarter and another after the first World War I completely gave up to come back home. The number of emigrants from the Austria-Hungary in the U.S. between 1871-1913 according to U.S. immigration authority has reached 1.8 million. The emigrant movement culminated in the years 1900 to 1913, when approximately 1.4 million of emigrants came to the U.S. Here it is necessary to take into account the fact that according to statistics about 25 per cent of immigrants from Austria-Hungary were registered after landing in the studied period the second time. See more: Russel, K. Atlas of human migration, Prague, 2008.

33) KRŠÁK, P. Otto historical atlas of Slovakia, Prague, 2009, p. 312.

34) STODOLA, E. Statistics of Slovakia, Turčiansky St. Martin, 1912, p. 91.

The emigration was not in itself a separate social issue, but was rather a response to unresolved social problems in the Monarchy (it addressed even social issues, but only partially). From the period 1871 to 1914 from the territory of present-day Slovakia emigrated about 650,000 people, including 500,000 people going to the USA. About 100,000 people later returned back to the country. During this period about 15,000 people left the territory of Slovakia each year. There were mostly Slovaks who participated in the emigration of non-Hungarian nationalities. It is estimated that before World War I. there lived in the USA 600 up to 750,000 of Slovaks. The emigration of Slovaks was (at that time) second largest in the world³⁵, immediately after Irish.

Legal order of the country had to respond to this phenomenon. In this case the direct laws improving the social status of the country could not help. It was more about the laws that should facilitate the freedom of emigration. It was mainly in Article IV from year 1903 on emigration. In it was recognized the freedom of emigration, but there was also introduced a general passport requirement.

According to § 1 of the Act. Article IV from year 1903 on the emigration, an emigrant was a person leaving to the foreign countries for permanent earnings for an unlimited period. The legislation also established that the emigrant had to hold a passport issued by the State to which he was going to. Ministry of Interior was required to ensure that emigrants, when they asked, were given all the information about the situation in the country they were leaving to.

Legal Art. IV from the year 1903 on emigration regulated the activities of companies allowing transport of the emigrants. This activity has been regulated by the Ministry of Interior. The law would prohibit such companies to tempt people to leave the country and to accept any fees except shipping cost.

The instructions on the Law on the emigration and the passports were provided in the implementing regulations of the Ministry of the Interior no. 40/1904. By this document an applicant should have been issued a passport and in the box indicating a destination it should be noted an emigration, if it was a trip to get a work. In cases where the purpose of a journey was other than to work, there should be used terms as business tours, visits, family reasons and the other reasons. This legislation did not expect a person staying abroad only for some time to return back. Due to the simplification of resettlement opportunities

abroad, Austria-Hungary has started to lose cheap labour (there is a loss not only of cheap labour, but there were also demographic changes – such as in eastern Slovakia were significantly more women than men, the number of marriage was reduced³⁶, age structure of populations was distorted. As a consequence, there was a decrease not only in a work power but also in the ability of the country to defend itself in case of a war). Therefore, the industrial interests requested the adoption of the Act. Article II from the year 1909³⁷. The new legislation was supposed to limit the emigration in a way that it prohibited an emigration of men subject to military service (17 – 40 years). This prohibition was expected to significantly reduce emigration in Austria-Hungary, especially since this group of people participated in emigration³⁸ the most. It also set out strict penalties for an attempted illegal emigration. In practice, there were no serious changes in conditions. Because of a corruption of the country management and the open door policy in the U.S., it was possible to avoid this regulation. The literature at that time, however, mentions that many Slovaks went abroad without a passport³⁹. Return of the emigrants to Austria-Hungary was not particularly difficult. State did not wish in any way to exclude those returning from abroad, because they had relatively large financial resources.

However, we can also find some positive effects of the emigration on the lives of local population. They were e.g. an increased mobility of people and the dissemination of information about a modern life. Those who have returned home (although their number was much smaller; there was just about every fourth or fifth emigrant⁴⁰ coming back), brought with them a new way of life, bought the property, and as they were financially substantially independent, their relationship to the original home authorities has changed. Many of them during their stay overseas acquired a strong (Slovak) national awareness. World War I meant a serious interference with the rights in the work area. Coalition rights were cancelled by introducing heavy penalties for organizing strikes. Most of the efforts of the State during the war focused on securing the needs of the wartime state.

4. THE IMPACT OF CHRISTIAN TEACHINGS TO HELP POOR AND NEEDY AFTER THE ONSET OF CAPITALISM

As noted above, after the onset of capitalism, the social conditions changed significantly in all layers of social be-

35) STODOLA, E. Statistics of Slovakia, Turčiansky St. Martin, 1912, p. 86.

36) STODOLA, E. Statistics of Slovakia, Turčiansky St. Martin, 1912, p. 94.

37) MŔSNÝ, P., Hubenák, L. History of State and Law in Slovakia, Košice, 2005, p. 135.

38) KOVÁČ, D. Chronicle of Slovakia II. Slovakia in the twentieth century. Bratislava, 1998, p. 38.

39) STODOLA, E. Statistics of Slovakia Turčiansky St. Martin, 1912, p. 84.

40) STODOLA, E. Statistics of Slovakia Turčiansky St. Martin, 1912, p. 91.

ing so the church had to react to it as one of the main organizations determining human behaviour of so called Western world. While it is true that the church has always been a major determinant in the regulation of human behaviour, it is striking that it responded late to the serious social changes that have occurred in the 19th century. We would like to ask in regard to Professor Akimjak's work Social philosophy: Why did the Church wait until the year 1891 when it issued its first social Encyclical Letter?

According to professor Akimjak the Church in fact did not wait to issue a collection *Rerum novarum*. The first document for us in the social sphere is mainly Gospel and the life and teachings of the Church itself. Throughout its history, the Church was constantly manifesting the care for the poorest, the sick, illiterate, the people at the margins, etc. We cannot therefore claim that the church of 19th century, before the *Rerum novarum*, did not do anything.

Often the members of leftist parties suggested that the Manifesto of Karl Marx surpassed Encyclical Letter *Rerum novarum* by a few decades. This finding is actually chronologically correct, but we cannot support the claim that the communist movement was ahead of the church for decades. It is due to the fact that the communist organizations became effective after thirty years from the issuance of the manifesto.

Encyclical *Rerum novarum* of Leo XIII (Latin for "new things" or "arrival of a new era") is one of the most important documents on political and social issue. Prior to its publication, the Pope issued about five other encyclicals on the political, social and economic problems. The author thus laid the basis for the development of Catholic social teaching as a science. The main problems which the encyclical deals with are the workers' question, but also poverty and poor social status of the population into which came capitalism. Leo XIII calls for the state intervention in the economy, particularly in protecting the helpless and in need. Pope argued that the very rich layer does not need any protection.

One of the main ideas of this work is a need for more equitable arrangement. Church was acting here as a representative of maintaining private property as a natural basis of the society. According to the Church a private property is inviolable, enables one to secure materially himself and his family and encourages people not only to work but also to develop working initiative. Pope refused achieving of full social equality and at the same time rejected the argument justifying the large social ine-

qualities of market economy. The church saw a big difference between the status of businessmen and workers in the (wrong / unfair) signing of contracts. The author also emphasized the relation of the labour and capital. He claimed that the labour cannot create anything without capital and capital does not create anything without a labour.

Rerum novarum was dealing with the crucial problem which is the recommended way to solve the so-called 'workers' questions.' While the encyclical letter recommended to solve it by peaceful means, Marx's Manifesto allowed addressing this issue by an armed resignation. The problem was the onset of the industrial revolution and the transition from the manufactories to large-scale capitalist machines. This change in method of production has caused not only the emergence of large numbers of unemployed and consequently a great poverty wage workers, but also the emergence of the economic cycle and economic crises. Poor position of social workers determined the emergence of social tension between the bourgeoisie and the workers of which was called 'workers' question.'

Encyclical Letter *Rerum novarum* had a significant response, although not the whole society liked it. As noted above, it became the essential document of Catholic social teaching. All other social encyclicals are based on it, follow it and deal with major problems of society.

If we do not want to limit the activities of the church only to the publication of encyclicals, is not right to go straight to 1931. We should remember, at least partially, other works of the popes who worked in a range between forty years between publication of *Rerum novarum* and *Quadragesimo anno*. Pius X did not write any great social encyclical, but he mentioned the social problems during different occasions. Benedict XV was a pope from beginning of World War I. During the war he intervened many times and appealed to the fighting parties to cease military campaign. He issued encyclical *Pacem Dei munus* in 1920 (*Peace is the gift of God*), which promotes the need to organize human society and thus avoid wars like the one which has just ended. This idea was realized by the creation of the UN, which should have made sure the destructive military conflict, as World War I was, not to repeat again⁴¹.

As a result of significant social and economic changes that occurred forty years after the publications of *Rerum novarum*, Pius XI wrote another major encyclical letter *Quadragesimo anno*⁴² in 1931 (from Latin: Forty ye-

41) League of Nations failed to fulfill its main task and therefore it was cancelled later on. Its indirect successor is the United Nations.
42) We are aware that this chapter describes the historical events until World War I and the issue of the encyclical occurred after World War II, but ideological issues which we discuss in this subsection are very similarity, we decided to include the issue of social encyclicals issued after the war.

ars after). The author notes that partnerships between labour and capital and between bourgeoisie and proletariat, as recommended *Rerum novarum*, failed to be created. Great Depression, which occurred almost all over the world and plunged workers into very bad social conditions, broke out before this encyclical was published. Pius XI condemns the increasing profit in any way, and his work speaks for a fair wage, by which workers could provide themselves and their families. It should enable businessmen to have a dignified life at their position in society and conditions to new business and promote the general economic interest.

Considering that the population of Slovakia was throughout its existence mainly Christian, and compared with other nations of Europe significantly more religious, Christian teaching has always been an important (and perhaps in some periods even the most important) determinant of the regulators of human behaviour. Therefore it is understandable that the social teachings of the Church in 19th (and 20th) century had a significant impact on helping the poor and in need.

This assistance, however, already at that time was not in a form of individuals to individuals (or an individual to family), but state-organized and law controlled form of assistance became more and more common (in addition to the above-mentioned ways). Although we can claim that the dominant role played mainly the assistance controlled by the law issued by state power; it is wrong to claim that even state power reflected to a large extent to the current Catholic Church doctrine in the time.

SUMMARY

The period of our history that we call capitalism, in comparison with feudalism, is relatively short but it is also the period of dynamic social changes. Big changes in social conditions after the onset of capitalism caused changes even in the law. While during the feudal period especially those in economic distress were supported, in the period of capitalism it has spread from the original forms to assistance to persons in economic hardship or persons in mental and social distress. Also at this time we can trace the first beginnings of social work as a practical activity of a science, whose task was to help to solve social problems.

JUDr. PhDr. Róbert Jáger, PhD.
Katedra ekonómie, oceňovania,
spoločenských vied a práva
Bankovní inštitút vysoká škola
zahraničná vysoká škola Banská Bystrica
robert.jager@centrum.sk

BIBLIOGRAPHY

- [1] BENDER, J. et al. *Dejiny Európy* (The history of Europe). Bratislava : Mladé letá, 1998, p. 395. ISBN 80-06-00605-9.
- [2] DEMEK, P., JANIČOVÁ, E. *Koncepcia poskytovania sociálnych služieb v novej právnej úprave Slovenskej republiky* (The concept of social services in the new legislation of the Slovak Republic). In "Social Work Days" on the topic "social sphere of the Slovak Republic and social work (Europe, law and practice)" and "Romani personalities." Nitra : ŠEVT, 2010, p. 212-221. ISBN 978-80-8094-650-0.
- [3] DOLOBÁČ, M. *Legislatívne východiská poskytovania sociálnych služieb* (Legal requirements to provide social services). In "Social Work Days" on the topic "The Social sphere of the Slovak Republic and social work(Europe, law and practice)" and "Romani personalities." Nitra : ŠEVT, 2010, p.222-226. ISBN 978-80-8094-650-0.
- [4] KOVÁČ, D. et al. *Kronika Slovenska 1 – od najstarších čias do konca 19.storočia* (Chronicle of Slovakia 1 –from the earliest times to the end of the 19th century). Bratislava : Fortuna Print and Adox, 1998, p. 616. ISBN 80-7153-174-X.
- [5] KOVÁČ, D. *Dejiny Slovenska* (History of Slovakia). Prague : Publishing Lidové noviny, 1998, p.401. ISBN 80-7106-268-5.
- [6] KRŠÁK, P. *Ottov historický atlas Slovensko* (Otto's historical atlas of Slovakia). Prague : Otto Publishing, 2009, p. 559. ISBN 9788073608347.
- [7] KRŠÍKOVÁ, E. *Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca* (Európa, právo a prax v oblasti zabezpečovania sociálnych služieb) (The social sphere of the Slovak Republic and social work /Europe, law and practice in the provision of social services/). In "Social Work Days" on the topic "social sphere of the Slovak Republic and social work (Europe, law and practice)" and "Romani personalities." Nitra : ŠEVT, 2010, p.15-17. ISBN 978-80-8094-650-0.
- [8] LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva* (The history of private law). Bratislava : Publisher of the legal literature IURAEDITIO, 2002, p. 626. ISBN 80-89047-48-3.
- [9] MACHAČOVÁ, J., MATEJČEK, J. *A Sketch of Social Development of the Czech Lands 1781 - 1914* (Nástin sociálneho vývoje českých zemi 1781 – 1914). Prague : Karolinum, 2010, p.496. ISBN 978-80-246-1679-7
- [10] MOSNÝ, P., HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku* (History of State and Law in Slovakia). Košice : Pavol Jozef Šafárik University in Košice, 2005, p. 362. ISBN 80-7097-600-4.
- [11] RÁKOSNÍK, J. *The Dark Face of Inter-war Prosperity - Unemployment in Czechoslovakia in 1918-1938* (Odvrátená tvár meziválečné prosperity - Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938). Prague : Karolinum, 2008, p.461. ISBN 978-80-246-1429-8.

- [12] RUSSEL, K. Atlas lidské migrace (Atlas of human migration), Prague : Mladá fronta. 2008, p.192. ISBN 978-80-204-1706-0.
- [13] SKALOŠ, M. Historické aspekty slovensko – českých vzťahov (Historical aspects of Slovak-Czech relations). Banská Bystrica : UMB, 2008, p. 292. ISBN 978-80-8083-610-8.
- [14] SKALOŠ, M. Formovanie verejnej správy na území Slovenska (historické a právne aspekty)(The formation of public administration in Slovakia /historical and legal aspects/). in "Selected issues of government and European Union law-Volume". Banská Bystrica : UMB, 2010, p. 127-145. ISBN 978-80-557-0073-1.
- [15] STEVENSON, J. Dejiny Európy – od najstarších civilizácií po začiatok tretieho tisícročia (History of Europe - from the earliest civilizations to the beginning of the third millennium). Prague : Otto Publishing, 2003, p. 510. ISBN 80-7181-132-7.
- [16] STODOLA, E. Štatistika Slovenska (Statistics of Slovakia). Turčiansky St. Martin: published on the author's own cost. 1912, p.158.
- [17] ŠOŠKOVÁ, I. Komparatívny pohľad na majetko-právne pomery manželov v slovenskom a českom práve v rokoch 1945-1949 (Comparative view on marriage property rights situation in the Slovak and Czech law in the years 1945-1949). In: Development of the rights in Czechoslovakia in the years 1945-1989, Prague: Charles University, Karolinum, p. 901-908.
- [18] TKÁČ, V. Sociálna sféra Slovenskej republiky a sociálna práca (Európa, Právo, Prax) (The social sphere of the Slovak Republic and social work / Europe, law, practice/). In "Days of social work" on the topic "social sphere of the Slovak Republic and social work (Europe, law and practice)" and "Romani personalities." Nitra : ŠEVT, 2010, p. 22-26. ISBN 978-80-8094-650-0.
- [19] TOMEŠ, I. Úloha sociálnych služieb v evropských systémoch sociálnej ochrany (The role of social services in the European social protection systems). In "Social Work Days" on the topic "The Social sphere of the Slovak Republic and social work (Europe, law and practice)" and "Romani personalities." Nitra : ŠEVT, 2010, p. 30-42. ISBN 978-80-8094-650-0.
- [20] VÁLOVÁ, K. Difuncti vivi. In Historical review: scientific and popular magazine of history. No. 8/2011, p. 72-77. ISSN 1335-6550.
- [21] ŽILOVÁ, A. Chudoba a jej prejavy na Slovensku (Poverty and its manifestations in Slovakia). Badin : MENTOR, 2005, p.161. ISBN 80-968932-2-X.
- [22] ŽILOVÁ, A. Metodologické otázky v sociálnej práci (Methodological issues in social work). In "Social Work Days" on the topic "The Social sphere of the Slovak Republic and social work (Europe, law and practice)" and "Romani personalities." Nitra : ŠEVT, 2010, p. 71-76. ISBN 978-80-8094-650-0.

Generally binding legal regulations:

- Cust. Article. IX from theyear1848on the abolition of serfdom
- Cust. Article. XIII from theyear1867on the fair relationship between the family and the farmer and farm workers and day laborers
- Cust. Article. XXXVIII from the year1 868 on education in elementary schools from the age of 6
- Cust. Article VIII. Trade Actfrom1872
- Cust. Article XXXVIII. Commercial Law from1875
- Cust. Article XIV. Health Act from 1876
- Cust. Article XL. Penal Code from1879
- Cust. Article XVII. The InsolvencyActfrom1881
- Cust. Article XL. Execution Order from 1881
- Cust. Article XXII. General Act from 1886
- Cust. Article XIV from the year 1891on the promotion of industrial workers and factories in case of illness
- Cust. Article XV from1891on the protection of infants from the age of 3
- Cust. Article XXVIII from1893on the protection of workers against accidents and industrial inspection
- Cust. Article XXI from1898on Covering the treatment of public patients
- Cust. Article VIII from1901 State children shelters
- Cust. ArticleXXIfrom1901 on the custody of children over7 years who are dependent on public assistance
- Cust. ArticleIVfrom1903 on the emigration
- Cust. Article XIX from1907 on the insurance of industry and business employees in case of illness and accident
- Cust. Article II from1909 on the emigration
- Cust. Article XIX from1907 on the insurance of industry and business employees in case of illness and accident
- Cust. Article XIX from 1911 on the prohibition of night work for women

CURRENT TOPIC / OUTDOOR EDUCATION IN FINLAND

Eila Jeronen & Juha Jeronen

ANNOTATION

Looking back on our own education, many of us find that early classroom memories are vague. It is hard to visualize clear images of daily lessons no matter how stimulating they may have been at the time. However, memories of class trips are different. Most of us can remember the sights and experiences of a class trip with more clarity than we can the names of classmates or teachers. These trips were powerful learning tools that helped us place learning in context. Research from last years highlights many benefits of outdoor education to health, learning, and lifestyle. It is a goal of outdoor education that interpersonal and intrapersonal skills develop through nature based meaningful activities. It is the hope

that the students will develop an environmental ethic that remains with them throughout their lives. In this article we describe how Finnish schools and universities have organized opportunities for students to develop their outdoor skills within both natural and social environments.

Keywords:

sustainable development, Sustainable Development Education, Environmental Education, primary schools, secondary schools, nature schools, environmental schools, universities

BACKGROUND

The amount of time that children spend in nature has significantly declined in the recent times. Electronic media (TV, computers, electronic games) is the most important reason why children spend less time outside than in previous generations. However, it is important for children to learn about nature and it is also healthy for children to spend time in nature (Kuo, 2010). Many researchers have shown that childhood experiences in nature have a positive influence on children's lives (Paltved-Kaznelson, 2009). Kellert (2005) has stated that "Play in nature, particularly during the critical period of middle childhood, appears to be an especially important time for developing the capacities for creativity, problem-solving, and emotional and intellectual development." Persons' knowledge level, together with values and conceptions of responsibility, has an effect on how interested they are e.g. in environmental questions (Bulkeley, 2000).

Education is a prerequisite for providing citizens with the key competencies needed to achieve sustainable development (SD), and promoting the required behavioural changes. An empathic relation to nature (Palmberg & Kuru, 1998), nature sensitivity (Nykänen & Kinnunen, 1992), environmental awareness, attitudes, and conceptions can be fostered by repeated nature experiences (Gilbertson, 1990) and long-term nature education (Palmberg, 1989). Duerden and colleagues (2010) in their part have found that during the indirect nature experience (i.e., the preparatory program) children's environmental knowledge increased more than their environmental attitudes and environmental attitudes had a stronger impact on children's environmental behaviour, while during the direct nature experience (i.e., the international workshop) both children's environmental knowledge and attitudes developed rather equally and both environmental knowledge and attitudes were related to environmental behaviour. In addition, they discovered that while children's indirect experiences led to enhanced environmental knowledge, it was their direct experiences that led to attitude and behaviour development. Interestingly, Duerden and colleagues also found that the nature of children's direct experience was vital to the impact it had on children. For example, they discovered that children perceived experiences to be more direct if they were afforded freedom and autonomy during the experience. Children who have had a meaningful experience in nature are more likely to prefer spending time outdoors, express concern about environmental issues, they consider themselves strong environmentalists, and express interest in studying the environment or pursuing an environmental career (The Nature Conservancy, 2011).

Pupils' knowledge is built up by concrete experiences, interests, emotions, and values (Bogner, 1998). Outdoor education (OdE) has been found to be an effective way

of learning (Bogner, 1998). According to Knapp (1996), it is generally agreed that outdoor education includes the study of both natural and artificial (man-made) environments. Knapp means that outdoor education can begin with the first step outside the school building. Gair (1997) continues to define the concept as all activity that includes education in the outdoors. Outdoors can be found in a city or in countryside, in a natural environment or an environment that has been under human influence. By this definition, Gair leaves out education that takes place indoors, e.g. factories. Even though, he does emphasize that outdoor education is a multifaceted concept that can not be simply defined. OdE especially in rural and agricultural surroundings offers many possibilities for learning and studying subjects, as well as studying the relationship between affective and cognitive aspects. Laaksoharju and Rappe (2010) found that rural children have closer contact with nature and green plants than urban children and that girls are more interested in vegetation than boys. For example, rural children know trees by name better than urban children and girls are more interested in learning about plants than boys. The researchers also found that via direct horticultural experience children's general knowledge about plants improved somewhat.

McRae (1990) has divided OdE into knowledge focused outdoor teaching and learning, ecologically focused outdoor EE and outdoor leisure education focusing on personal growth. Advantages with OdE are its deductiveness (Dahlgren & Szczepanski, 1997) and hands-on activities (Kolb, 1999). Nundy (Dillon et al., 2003) explains activation of different senses as reinforcement between the affective and the cognitive domain where one influences the other and provides a bridge to higher learning. First hand experiences and interactive learning situations are important in forming of personal opinions, attitudes, and values (Balschweid, 2002). The benefits of outdoor education include improved interpersonal and intrapersonal skills; environmental awareness and stewardship ethics; physical, mental, and social health; and ability to learn and concentrate (Cottrell & Raadik-Cottrell, 2010). Positive attitudes of urban and rural pupils toward the environment have also been found to increase in OdE (Mittelsteadt et al., 1999; Frick et al., 1995).

In order to encourage the promotion of Environmental Education (EE) and Sustainable Development Education (SDE) in Finland, a national strategy for EE (A National Strategy for..., 1991) has been created, as well as a strategy for SDE (Loukola et al., 2002). EE and SDE include also OdE. "Outdoors" includes all areas outside the ordinary teaching and learning surroundings (Knapp, 1996). It means all environments outside the school. EE, SDE and OdE take place in a large variety of applications in many kinds of organizations, not only in formal ones (schools and universities) but also in informal educati-

onal institutions in youth work and social services in the public and private sectors. This means that objectives, contents and methods differ widely.

Next we will first explain how EE, SDE and OdE are arranged at schools. After that the description of nature and environmental schools and universities will follow.

EE, SDE AND ODE AT SCHOOLS

The term “outdoor education” represents teaching and learning that takes place outside the classroom with the aim to achieve goals in the National core curriculum for basic education (2004, 39) (later referred to as NCC, 2004) and in the National core curriculum for upper secondary schools (2003, 28–29) (later referred to as NCC, 2003).

In the primary and lower secondary schools (pupils aged 7–16), the theme is “Responsibility for the environment, well-being, and sustainable future” (National core curriculum for basic education, 2004, 39) and in the upper secondary schools (students aged 16–18), the theme is “Sustainable development”. It is the objective of basic education (NCC, 2004, 39):

“...to raise environmentally conscious citizens who are committed to a sustainable way of life. The schools must teach future-oriented thinking and building the future on ecologically, economically, socially, and culturally sustainable premises.”

Upper secondary schools must encourage students to pursue a sustainable lifestyle and to take action for sustainable development. In addition, students should learn to examine the challenges of sustainable development from several points of view (National core curriculum for upper secondary schools, 2003, 28–29).

OdE is usually arranged at schools in the form of trips, excursions and camp schools. Trips are arranged during all grades; excursions in the home country and abroad are most popular in the upper grades (13–18 years old pupils) and camp schools in the lower grades (11–12 years old pupils). Camp schools are defined as education that takes place in a different location than education as usual. A camp school lasts for consecutive days including over-night lodging (usually 3–5 nights). It should support teaching, studying and learning processes at least in one subject or through an integration of different subjects. Pupils follow the same rules on camp school as in school (Sipilä, 1997). They are not compulsory but are found to be encouraged by school traditions and teachers’ personal experience on the benefits of camp schools. Typical themes for camp schools are nature and environment and the building of pupils’ social competen-

ce. Adventure, physical, and cultural activities are also seen as important (Miemois, 2005).

NCC forms a framework with national study objectives, contents and methods. Based on it, teachers plan school curriculums taking into account local conditions. They are able to do it because all Finnish teachers study in the universities and they have done not only Bachelor but also Master diplomas.

Teacher training school of the University of Oulu as an example

Three different EE themes have been put into practice during the school year at the primary level of the teacher training school of the University of Oulu (Oulun normaalkoulun...2004). These themes include also ideas of SDE and OdE. In the first theme “Immediate surroundings”, pupils investigate local environments biogeographically. At the end of summer, they reflect on how organisms prepare for winter. In autumn and winter, pupils investigate the cultural and social environment. In spring, they observe actual changes in nature. During this theme, pupils have local trips, but also excursions and camp schools in Northern Finland.

In the second theme “I and environmental conservation”, pupils familiarize themselves with biodiversity and study the concept of SD. Recycling and improvements in nearby environments are long-lasting projects in studying personal and collaborative responsibility

The third theme is “Finland and Northern Countries”. During the autumn term, pupils acquaint themselves with biogeography in Fennoscandia. In winter, they learn issues dealing with relationships between man and nature. They also cooperate with foreign schools via distance learning systems, and visit twin schools in other Northern countries.

At the lower secondary level, the aim is that pupils adopt relevant environmental knowledge, and develop their skills, readiness and responsibility in environmental issues (Oulun normaalkoulun...2004). The 7th grade pupils investigate weather, water, and soil in different ecosystems. They acquaint themselves with the cultural environment discussing locations of buildings and roads, social and economical questions, and effects of human beings on ecosystems. The 8th grade pupils investigate physical, chemical and biological factors in nature. The 9th grade pupils study e.g. endangered species and everyman’s rights including ethical questions. For example laboratory work, map and journal analyses, role games, junk markets, and trips, excursions, visits, and camp schools in Finland and abroad are examples of the methods used.

At the upper secondary level, the most areas of knowledge in which EE is addressed are included in Geography. They are (Oulun normaalikoulun..., 2004): interaction between human beings and nature; changes in the globe caused by this interaction and people's responsibilities to direct regional development; measures to solve local, regional, and global environmental and developmental problems that have been caused by the interaction between human beings and nature; the study of topical events that have been caused by human beings or nature and the assessment of ways of predicting and solving the associated problem. In addition, values, ethics, attitudes and behaviour are studied in Biology and Geography. In Biology, general objectives include e.g. that students realize the significance of scientific knowledge in the changing world and work for an ecologically sustainable environment. In Geography, they should learn to bear responsibility both as consumers and as citizens who take a stance on their own lives and on the surrounding world and work for the ecologically sustainable environment (Oulun normaalikoulun..., 2004).

Teaching methods that are used in every level at the teacher training school of the University of Oulu are those related to sensitivity, science and values education. Sensitivity education is based on experiential learning with outdoor activities. According to Kolb (1984), knowledge is continuously gained through both personal and environmental experiences. The experiential learning method focuses on the individual learning processes. Students study through observation and interaction with their environments. However, as Dewey (1933) pointed out, experiences do not automatically equate to learning. Therefore, reflective discussions on feelings, emotions and experiences are important. Hands-on activities have been found as a successful learning method in research (Mabie & Baker, 1994) as well as in educational theories (Kolb, 1999). Especially first hand experiences and interactive learning situations have been found as an advantage of outdoor education (McRae, 1990). These are especially important in forming of personal opinions, values and attitudes (Palmberg & Kuru, 2000; Balschweid, 2002). Science education is based on inquiry-based learning including e.g. fieldwork and laboratory work. It requires students to work together to solve problems rather than receiving direct instructions on what to do from the teacher. The teacher's job in an inquiry learning environment is therefore not to provide knowledge, but instead to help students along the process of discovering knowledge themselves. In this form of instruction, it is proposed that teachers should be viewed as facilitators of learning rather than vessels of knowledge (Welch et al., 1981). In values education, values clarification is a useful method. Dewey was a creator of a philosophy and methodology in which educators purposefully engage with learners in direct experience and focused reflection in order to increase knowledge, develop skills and

clarify values. Dewey said that an educator must take into account the unique differences between each student. Each person is different genetically and in terms of past experiences. Even when a standard curriculum is presented using established pedagogical methods, each student will have a different quality of experience. Thus, teaching and the curriculum must be designed in ways that allow for such individual differences (Neill, 2005). Product and process evaluation, based on the aims, is emphasized and not only the teachers but also the pupils and parents should participate in the evaluation processes (Jeronen & Kaikkonen, 2002; Jeronen, Jeronen, Raustia, 2009).

EE, SDE AND ODE AT THE NATURE AND ENVIRONMENTAL SCHOOLS

Nature and environmental education have a long tradition in Finland (Kuronen, 1997). The first nature trips and excursions were carried out in the 1950s. At that time, they were an informal part of camp schools. They were added to the official programmes in the 1970s. The first nature school center was set up at Siuntio in 1986 (Kuronen, 1997). Since then, the number of nature schools has increased, but quite slowly. In 1992, there were 5, and five years later, 13 nature schools in Finland (Kajanto, 1993; Luontokoulutoiminta, 1997). Today, there are 26 nature schools (Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto, 2011). In two last years, plans have been made about the nature and environmental schools creating network named LYKE (Ryhmiön Luonto- ja Ympäristökasvatusta sekä KEstävään elämään tähtäävää kasvatusta tukeva verkosto) for promoting nature and environmental education and sustainable lifestyle (Luontokoulutoiminnan vakauttaminen..., 2011).

Nature school action can be a part of formal education on all levels from nursery school to universities, or it can be an after-school activity. The action is not bound by place, and it can be arranged by societies, municipalities or the private sectors in "nature schools" or in "environmental schools" (Jääskeläinen, 1997; Luontokoulutoiminta, 1997). It is stated in the new national criteria for nature and environmental schools, accepted in the meeting of the Society for Nature and Environmental Schools in March 2008, that "the staff is full-time" (Luonto- ja ympäristökoulut Suomessa, 2008). However, a nature school or an environmental school usually belongs to a primary or secondary school. From one to two teachers share the responsibility to teach EE and they also act, beside their own job as a class or subject teacher, as teachers in the nature or environmental school. The Finnish nature and environmental schools do not have pupils of their own. Pupils from neighbourhood schools visit them during their school hours. The nature and environmental schools get their funding from the local mu-

municipality similarly to all primary and secondary schools in Finland.

In the programmes of both school types, the principles of Agenda 21 (Documents, 2007) have been taken into account. Both school types foster a sustainable way of life and environmental responsibility. Their common educational idea focuses on the knowledge of nature, nature exercises, acquiring nature information, and study skills. (Luonto- ja ympäristökoulut Suomessa, 2008). The purpose is for the pupils to understand that human beings are a part of nature. The educational emphasis is on strengthening environmental values and increasing environmental knowledge. Furthermore, an important aim is to foster environmental sensitivity and interest in nature, and to promote a responsible lifestyle (Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto, 2011). The main ideas of teaching and learning methods are also similar. Methods are based on comprehensiveness and deductive logic. This means that the object or process to be studied can first be seen as a whole and then broken down and studied in detail. Thus pupils are active participants and learn by doing. They acquire information through their own senses via investigation, traveling and playing, and solving problems based on their own age level (Luontokoulutoiminta, 1997). Consequently, they can construct their own picture where knowledge is attached to certain parts of their earlier knowledge without losing the context (Dahlgren & Szczepanski, 1997). Beside constructivistic methods, teachers also use the traditional methods that are based on inductive reasoning, from detail to general conclusion (Kohonen, 2001, 41).

EE, SDE AND ODE IN UNIVERSITIES

In Universities, EE, SDE and Ode are taught partly included in subjects, partly as different kinds of courses. Students in Educational Sciences, Special pedagogics, social pedagogics, and psychology make different kind of study reports, e.g. essays and Bachelor and Master theses (Kujala, 2008). Some scientific universities and universities of applied sciences have also curriculums for EE and SDE. Ode is usually integrated within these subjects. For instance in the University of Oulu, EE has been a core area since 2001. Multi-scientific environmental studies and research is carried out in every faculty. Technology, Society, Economy, Science, People and Health are the main issues to study and investigate. The strategy of EE includes both cognitive and affective education in individual and group education.

Teacher education in the University of Oulu as an example of Scientific universities

At the faculty of education in the University of Oulu, the environmental education started over twenty years ago.

Until now, students from different faculties have participated in the courses in EE. The main aim is to form a holistic conception of the environmental situation and environmental threats at the local, regional and global levels. Reflecting their own action, the students develop their willingness and readiness to work for a better environment. The content of EE includes five areas: nature, the built, aesthetic, social and ethical environment at the teacher training school of the University of Oulu.

The basic level of EE consists of 25 credit points and is divided into three modules: Nature environment (9 credit points), Pedagogical and psychological environment (8 credit points) and Social environment (8 credit points). Studies of the nature environment include information about ecology, environmental threats, and the relationship between human beings and nature. The students investigate environmental threats by problem-based learning using traditional methods (e.g. trips and visits in different local places and factories), and Internet and distant learning environments. The aim is to observe and reflect attitudes and actions, and to understand the relationship between human beings and nature. In the Pedagogical and psychological environment module, the students study the effects of human beings on nature. They investigate the built environment via economical, technical, and socio-cultural information. Through ethical and aesthetic activities (e.g. taking photographs and videos) and critical discussions, they ponder how to work for a better environment. In the Social environment module, the aim is to form a view of an active citizen and attain readiness to participate in the social decision-making. They also reflect and discuss on values and moral issues from a social point of view. In all three modules, the students study values education and problem-based methods and discuss how to teach environmental topics at different school levels.

The intermediate level of EE consists of 35 credit points, and its aim is that students familiarize themselves with the social and the political history of environmental questions. All the courses at the intermediate level include contact lessons and distance work based on literature. The courses are: History in environmental research, Modern environmental research, Methodology of environmental research, Environmental awareness and environmental politics, Opportunities of environmental education, Environmental psychology, Environmental philosophy and Seminar. Environmental psychology and philosophy are alternative courses. In the Seminar, students write a research report on the topic "People, nature and environment". The research work can be empirical or theoretical.

At the advanced level of EE, studies are 50 credit points. The students can choose courses in social studies or environmental pedagogy and in environmental philosophy,

sociology or psychology. In addition to these courses, they have literature exams and a graduate thesis about an environmental theme.

Evaluation is goal-oriented, many-sided and situational at all levels and courses. In addition to a product-evaluation, process-evaluation involving all participants is used. Students can also make their dissertation thesis in EE if they want. Most theses have been made from a social point of view.

Universities of Applied Sciences

Adventure education is taught nowadays in seven universities of applied sciences. Despite this variation, all of these methods contain common threads composed of the following elements (Karppinen, 2012):

- Participants are introduced to new situations in which they are challenged and encouraged to discover new sides of themselves
- The experience is direct and holistic, incorporating exercise of the body, heart and mind
- The experience takes place outdoors (or some other environment that deviates from the norm)
- The learning experience is a structured process with a strong social element
- Reflexivity clarifies the significance of the experience
- Learning is action-based and participatory
- The activities are goal-oriented - no matter if they are recreational, educational, therapeutic or designed to promote social empowerment.

Based on the law (351/2003), the main task is to develop work life and livelihoods. The courses are usually given as basic courses (Kujala, 2008). An important objective is to learn how to arrange educative adventure situations in workplaces. Some universities (e.g. University of Applied Sciences in Oulu) offer also optional courses such as Adventure based education in social work and social pedagogy).

FINANCE OF OUTDOOR EDUCATION

According to Finnish law, basic education is free of charge, including trips, excursions, and camp schools. However, the finance is seldom a problem because outdoor education is easy to be carried out. Lakes, rivers, forests and fields are in the near surroundings of schools.

Streets and parks are also good places for OdE. Experiential elements are often included into normal biology (e.g. nature path), geography (e.g. field work) and sport lessons (e.g. orienteering). If schools arrange their own camp schools participating teachers plan the programme based on curricular goals. They also act as responsible instructors. Equipment is mainly similar to that used in the classroom such as laboratory and field work devices, ropes etc. Some devices (e.g. paddles, hooks and lines staves) can also be made during handicraft lessons. If outdoor activities are demanding, teachers can use an adventure guide if the school has money for that. In addition, camp schools are also arranged by sports institutes and other nature, youth or camp centres according to Finland's Camp School Association. In that case, the programmes are prepared by the organization arranging the camp school, and from these programmes teachers can choose the ones that are appropriate for their classes. Camp schools are financed by different events organized by pupils and their parents, school funds and other fundraising. Parents' participation in fundraising is important and some parents often participate in camp schools as guardians, but the responsibility is the teachers'. (Miemois, 2005)

CONCLUSIONS

Although outdoor education possesses many excellent qualities, it is no *lapis philosophorum* of education. Negative aspects are that in many Finnish schools, the groups are big, pupils might not feel comfortable learning outdoors (e.g. phobias, learning style suited for class-room), it might be a health risk (e.g. allergies) or it might be impossible for pupils to access the area (e.g. physically challenged). Other criticism is that too much focus on the individual learning might diminish the social aspects of learning (O'Neill & McMahon, 2005). The learning situation might also become too unguided for pupils' optimal gain of knowledge and consist more of fun and doing than of learning (Kirschner, Sweller, & Clark, 2006). There are also conflicting results on the impact of outdoor education on knowledge and attitudes, as some studies have shown negligible impact (Knapp & Barrie, 2001).

Many teachers do not like to arrange OdE. Teaching strategies exploring pupils' personal values and responses, are not as frequently used as they could be. Instead, traditional teacher-centered learning is often preferred. According to teachers, the reason is the lack of time and of knowledge of new environmental issues and educational methods. In addition, the pupils' multi-dimensional and various backgrounds need to be taken into account more carefully when planning outdoor education than for routine class teaching. Also preparing the pupils for learning by appropriate activities is demanding. A few of the findings highlights the important role of so-

cializers (e.g., influential family members, teachers, or other adult mentors) within the context of the surrounding culture (Chawla, 2009). This has also been noticed in Finland. Consequently, when developing new Finnish curriculum for 2016 there has been discussion about how schools could create contacts with different actors in society and professionals. Chawla has argued that children come to value environmental actions through a variety of mechanisms (interest/enjoyment value, attainment value, utility value, and relative cost) and outdoor experiences should provide opportunities for children to develop a sense of efficacy to achieve environmental goals, such as through mastery experiences. This could be a valuable issue which should be thoroughly thought about when planning outdoor activities. According to Chawla, empathy and sympathy are a foundation for the development of care for the natural world. It has also been suggested that if the main objective is the development of emotional and social skills, and the action includes different kinds of activities throughout the year (e.g. canoeing, slalom, fishing, hiking), Ode minimizes marginalization of students (Kujala, 2008). Kuo (2010) emphasizes the importance of Ode for health, giving recommendations on how to increase people's nature contact and its associated health benefits by: 1) providing as much nature, in as many forms as possible; 2) bringing nature to people; and 3) bringing people to nature.

Eila Jeronen

University of Oulu, Finland

Eila.Jeronen@oulu.fi

Juha Jeronen

University of Jyväskylä, Department of Mathematical Information Technology

juumijero@jyu.fi

Eila Jeronen, Dr., university lecturer in Biology and Geography Education at the University of Oulu, Finland. She is also a docent in Education, especially in Environmental Education at the University of Oulu, a docent in Sustainable Development Education at the University of Helsinki and a docent in the Biology education at the University of Lapland. Her research interests include teaching, studying and learning processes in natural science, environmental education, sustainable development education, and health education.

Juha Jeronen, Dr., postdoctoral researcher in information technology at the University of Jyväskylä.

REFERENCES

- [1] A National Strategy for Environmental Education. (1991). Helsinki.
- [2] BALSCHWEID, M. A. (2002). Teaching biology using agriculture as the context: perceptions of high school students. *Journal of Agricultural Education*, 43, 2, 56–67.
- [3] BOGNER, F. X. (1998). The influence of short-term outdoor ecology education on long-term variables of environmental perspective. *Journal of Environmental Education*, 29, 4, 17–29.
- [4] BULKELEY, H. (2000). Common knowledge? Public understanding of climate change in Newcastle, Australia. *Public Understanding of Science*, 9, 313–333.
- [5] CHAWLA, L. (2009). Growing up green: Becoming an agent of care for the natural world. *Journal of Developmental Processes*, 4, 1.
- [6] COTTRELL, S., & RAADIK-COTTRELL, J. (2010). Benefits of outdoor skills to health, learning and lifestyle: A literature review: Association of Fish & Wildlife Agencies' North American Conservation Education Strategy. Retrieved 18th January, 2012 from: http://outdoornebraska.ne.gov/Education/pdf/BenefitsOfOutdoorSkills_WhitePaper_11-2010_Final%20with%20cover.pdf
- [7] DAHLGREN, L. O. & SZCZEPANSKI, A. (1997). Utomhuspedagogik – Boklig bildning och sinnlig erfarenhet. Ett försök till bestämning av utomhuspedagogikens identitet. Linköpings universitet, *Skapande Vetande*, 31.
- [8] DEWEY, J. (1933). *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: DC Heath.
- [9] DILLON, J., RICKINSON, M., SANDERS, D., TEAMEY, K., & BENEFIELD, P. (2003). Improving the Understanding of Food, Farming and Land Management amongst School-Age Children: A Literature Review. *Research Report*, 422, 97. London: Department for Education and Skills.
- [10] Documents (2007). Agenda 21. Retrieved 18th January, 2012 from; <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>
- [11] DUERDEN, M. D., & WITT, P. A. (2010). The impact of direct and indirect experiences on the development of environmental knowledge, attitudes, and behavior. *Journal of Environmental Psychology* (April 3).
- [12] FRICK, M. J., BIRKENHOLZ, R. J., GARDNER, H., & MACHTMES, K. (1995). Rural and urban inner-city high school student knowledge and perception of agriculture. *Journal of Agricultural Education*, 36, 4, 1–9.
- [13] GAIR, N. P. (1997). *Outdoor education – Theory and practice*. Herndon, VA: Cassell.
- [14] GILBERTSON, K. L. (1990). Environmental Literacy: Outdoor Education training and its Effect on

- knowledge and Attitude toward the Environment. *University Microfilms International*, 237. USA, Michigan: Ann Arbor.
- [15] JERONEN, E. & KAIKKONEN, M. (2002). Thoughts of Children and Adults about the Environment and Environmental Education. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 11, 4, 341–363.
- [16] JERONEN, E., JERONEN, J. & RAUSTIA, H. (2009). Environmental Education in Finland – A Case Study of Environmental Education in Nature Schools. *International Journal of Environmental & Science Education*, 4, 1, January 2009, 1–23.
- [17] JÄÄSKELÄINEN, L. (1997). Luontokoulujen rahoitusmahdollisuuksia. (Financial opportunities for NS.) In *Luontokoulutoiminta. Palvelut. Kehittämisi- deat*. Verkostot, 30–31. Helsinki: Ympäristöministeriö, Ympäristöpolitiikan osasto.
- [18] KAJANTO, A. (Ed.) (1993). *Ympäristökasvatus*. (EE) Helsinki: Kirjastopalvelu.
- [19] KNAPP, D. & BARRIE, E. U. (2001). Content evaluation of an environmental science field trip. *Journal of Science Education & Technology*, 10, 4, 351–357.
- [20] KARPPINEN, S. Seikkailukasvatus, (Adventure education) Retrieved 16th January, 2012, from <http://www.seikkailukasvatus.fi/en/introduction/adventure+education+in+finland/>
- [21] KELLERT, S. R. (2005). *Building for Life: Designing and Understanding the Human-Nature Connection*. Washington, D.C.: Island Press.
- [22] KIRSCHNER, P. A., SWELLER, J., & CLARK, R. E. (2006). Why minimal guidance during instruction does not work: an analysis of the failure of constructivist, discovery, problem-based, experiential and inquiry-based teaching. *Educational Psychologist*, 41, 2, 7586.
- [23] KNAPP, C. E. (1996). *Just beyond the classroom : community adventures for interdisciplinary learning*. Charleston, WV: ERIC Clearinghouse on Rural Education and Small Schools, Charleston West Virginia.
- [24] KOHONEN, V. (2001). Teacher growth and site-based curriculum development: Developing in-service teacher education. In: E. Kimonen (Ed.), *Curriculum Approaches. Readings and Activities for Educational Studies*, 35–53. University of Jyväskylä. Department of Institute for Teacher Education Educational Research. University Printing House Jyväskylä.
- [25] KOLB, D. 1984. *Experiential learning. Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs: N.J. Prentice-Hall.
- [26] KOLB, D. A. (1999). *The Kolb Learning Style Inventory*, Version 3. Boston: Hay Group.
- [27] KUJALA, J. (2008). Seikkailukasvatuksen kansallinen strategia 2008–2011, (National strategy of adventure education).
- [28] KUO, F. E. (2010). Parks and other green environments: essential components of a healthy human habitat: National Recreation and Park Association. Retrieved 18th January, 2012 from: [http://www.nrpa.org/uploadedFiles/Explore_Parks_and_Recreation/Research/Ming%20\(Kuo\)%20Research%20Paper-Final-150dpi.pdf](http://www.nrpa.org/uploadedFiles/Explore_Parks_and_Recreation/Research/Ming%20(Kuo)%20Research%20Paper-Final-150dpi.pdf)
- [29] KURONEN, J. (1997). Luontokoulutoiminnan taustaa. (Background for NS education.) In *Luontokoulutoiminta. Palvelut. Kehittämisi- deat*. Verkostot. Ympäristöministeriö, Ympäristöpolitiikan osasto, 28–29. Helsinki.
- [30] LAAKSOHARJU, T., & RAPPE, E. (2010). *Children's Relationship to Plants among Primary School Children in Finland*. HortTechnology.
- [31] LOUKOLA, M-L., ISOAHO, S., & LINDSTRÖM, K. (2002). Education for sustainable development in Finland. Ministry of Education. Helsinki.
- [32] Luontokoulutoiminnan vakauttaminen ja laajentaminen Suomessa, jatkohanke, 1.8.2011–31.12.2012. (Stabilizing and expanding of Environmental schools in Finland).
- [33] Luontokoulutoiminta. (1997). Palvelut. Kehittämisi- deat. Verkostot. 1997. (Action in nature schools.) Ympäristöministeriö, Ympäristöpolitiikan osasto. Helsinki.
- [34] Luonto- ja ympäristökoulu Suomessa (2008). (Nature- and environmental schools in Finland.) Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto. Retrieved November 22, 2008 from <http://www.luontokoulu.com/luontokoulu.html>
- [35] MABIE, R. & BAKER, M. (1994). Strategies for improving agricultural literacy and science process skills of urban fifth and sixth graders in the Los Angeles unified school district. Paper presented at the Annual Western Region Agricultural Education Research Meeting, Honolulu, HI.
- [36] MCRAE, K. (1990). Introduction to purposes and practices of outdoor education. In: K. McRae (Ed.), *Outdoor and environmental education – diverse purposes and Practices*, 1–27. The MacMillan Company of Australia.
- [37] MIEMOIS, A. (2005). *Receptur marknadsförelärens kokbok: ingredienser och tillredningsanvisningar för en inbjudande lägerskola. Miljölägerskola Eco Learn*. Jordbruk och livsmedelsekonomi 56, MTT Agrifood Research Finland. Retrieved 23th January, 2012 from <http://www.mtt.fi/met/html/met65.htm>.
- [38] MITTELSTAEDT, R., SANKER, L., & VANDERVEER, B. (1999). Impact of a week-long experiential education program on environmental attitude and awareness. *Journal of Experiential Education*, 22, 3, 138–148.
- [39] National core curriculum for basic education (NCC, 2004). Finnish National Board of Education, 12, 39, 40. Vammala: Vammalan kirjapaino.

- [40] National core curriculum for upper secondary schools (2003). Finnish National Board of Education, 16–28. Vammala: Vammalan kirjapaino. Retrieved 18th January, 2012 from http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/lops_uusi.pdf
- [41] NYKÄNEN, R. & KINNUNEN, J. (1992). *Taivaan merkit – pienten lasten ympäristökasvatus*. (EE for children.) Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- [42] O'NEILL, G. & MCMAHON, T. (2005). Student-Centred Learning: what does it mean for students and lecturers? In: G. O'Neill, S. Moore & B. McMullin (Eds.), *Emerging Issues in the Practice of University Learning and Teaching*, 27–36. Dublin: All Ireland Society for Higher Education (AISHE).
- [43] Oulun normaalikoulun perusopetuksen opetussuunnitelma (2004). Retrieved 23rd January, 2012 from <https://norssiportti.oulu.fi/index.php?5069>
- [44] PALMBERG, I. (1989). Lägerskolan i grundskolans biologi/geografiundervisning. Stoff och arbetssätt med tonvikt på lägersskolan i Äkäslompolo. *Rapporter från Pedagogiska Fakulteten*, 54–60. Åbo Akademi, Åbo.
- [45] PALMBERG, I. & KURU, J. (1998). Outdoor activities as a source of environmental responsibility. In J. A. Palmer (Ed.), *Environmental Education in the 21st century. Theory, practice, progress and promise*, 253–257. London: Routledge.
- [46] PALMBERG, I. E. & KURU, J. (2000). Outdoor activities as a basis for environmental responsibility. *Journal of Environmental Education*, 31, 4, 32–36.
- [47] PALTVED-KAZNELSON. (2009). Nature through the generations. The Danish Society for Nature Conservation.
- [48] Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto (2011). Luonto- ja ympäristökoulut. Nature- and environmental schools.) Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto. Retrieved 16th January, 2012, from: <http://www.leirikoulut.com/verkostoituminen.htm>
- [49] SIPILÄ, K. (1997). *Luonto- ja leirikoulutoiminta osana maaseudun kehittämistä*. Helsinki: Ympäristöministeriö, ympäristöpolitiikan osasto. Edita.
- [50] The Nature Conservancy. (2011). Connecting America's youth to nature. Retrieved 18th January, 2012 from: <http://www.nature.org/newsfeatures/kids-in-nature/youth-and-nature-poll-results.pdf>
- [51] WELCH, W., KLOPPER, L., AIKENHEAD G., & ROBINSON, I. (1981). The role of inquiry in science education: analysis and recommendations. *Science education*, 65, 33–50.